

Susan Kiiski-Seiskari

**”AIKA VIERII, KELLO LYÖ – IÄISYYS
YMMÄRRYKSEN SUO”**

Tukholman kehruuhuoneeseen tuomittujen
suomalaistaustaisten naisten kokemushorisontti
1780-luvulla

TIIVISTELMÄ

Susan Kiiski-Seiskari: "Aika vierii, kello lyö – iäisyys ymmärryksen suo": Tukholman kehruhuoneeseen tuomittujen suomalaistaustaisten naisten kokemushorisontti 1780-luvulla

Pro gradu -tutkielma, 95 s., 11 liites.

Tampereen yliopisto

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta / Historian tutkinto-ohjelma

Joulukuu 2022

Pro gradu -tutkielmassa käsittelen Tukholman Långholmenille lähetettyjä suomalaistaustaisia naisvankeja 1780-luvulla ja selvitän, minkälaista kokemusta kehruhuoneympäristö sääntöineen, tiloineen ja materiaaleineen rakensi. Pyrin valottamaan kehruhuoneen arjessa olevia rajoitteita ja mahdollisuuksia muun muassa kolmen naistapauksen kautta. Lisäksi selvitän, minkälaisia keinoja naisvangeilla oli selvitä ankarissa olosuhteissa.

Mikrohistoriallisen, prosopografisen sekä kollektiivibiografisen tutkimuksen päätutkimusaineisto koostuu Ruotsin valtionarkiston alkuperäisaineistosta, kuten vankilistoista, Tukholman kamarikollegion Långholmenin kehruhuoneen pää-, kuitti ja tositekirjoista sekä vankeudenhoitoa koskevasta aihekokoelmasta. Tarkastelen laajaa aineistoa laadullisen sisällönanalyysin ja kokemuksen tunneteorioiden avulla. Lisäksi tulkitSEN tutkimustuloksia tutkimuskirjallisuuden tietoja vasten ja vertailen valitsemiani tapauksia keskenään toimijuuden näkökulmien kannalta.

Tukholman kehruhuoneelle vuosina 1780–1789 lähetetyt 68 elinkautis- tai määräaikaistuomittua suomalaistaustaista naisrikollista kytkeytyivät Långholmenin kehruhuoneella toteutettuun pakkotyöhön merkantilisin hyötynäkökulman, valistuksen ajan aatteiden sekä rikosoikeuden muutoksien kautta. Kehruuhuone tuotti moniarvoista kokemusta, joka jakautui tilan ja materiaalisuuden kautta aistittaviin fyysisiin kokemuksiin, kuten kipuun ja nälkään sekä toisaalta myös kokemuSyhteisön kautta saavutettaviin jaettuihin henkisiin ja sosiaalisiin tunnekokemuksiin, kuten toivoon ja pelkoon. Tietyt ominaisuudet, kuten nuoruus, terveys sekä kyky sopeutua, työskennellä ahkerasti, liittoutua ja ystävystyä sekä vankien että esivallan kanssa, olivat hyödyksi kehruhuoneolosuhteissa.

Tutkielmassa korostuvat 1700-luvun jälkipuoliskon Ruotsin oikeus- ja rikoshistorian, vähemmistöjen sosiaali- ja kulttuurihistorian sekä tunteiden ja kokemuksen historian näkökulmat. Tutkielma osoittaa, kuinka naisvangit pystyivät haastamaan Långholmenin kehruhuoneen käytäntöjä. Naisvankien toimijuus avaa näkymiä vankilahierarkian rajojen venyttämiseksi. Lisäksi määräaikaisesta kehruhuonetuomiosta selviytynyt naisvanki saattoi hyötyä vankeusajastaan, koska se mahdollisti taidollisen erikoistumisen ja itsensä elättämisen käsityöpainotteisessa toimenkuvassa.

Avainsanat: mikrohistoria, prosopografia, kollektiivibiografia, merkantilismi, valistus, rikosoikeus, kehruhuone, kuritushuone, kokemuSyhteisö, kokemushorisontti, tunneregiimi, toimijuus

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

Sisällysluettelo

1. Johdanto	1
1.1 Tutkimuskysymykset ja tutkimuksen aihe.....	1
1.2 Käsitteet.....	2
1.3 Tutkimuksen lähtökohdat ja aiempi tutkimus.....	5
1.4 Lähdeaineisto, menetelmät, rajaukset ja rakenne.....	7
2. Långholmen, 1700-luvun rangaistuslaitos.....	11
2.1 Merkantilismi kehruhuonelaitoksen taustalla	11
2.2 Kehruuhuone valistuksen ajan maailmassa.....	16
2.3 Suomalaisvangit Långholmenin kehruhuoneella	23
2.3.1 Suomalaislähtöisten naisvankien heterogeenisuus.....	23
2.3.2 Petettyjä lupauksia ja surullisia kohtaloita.....	28
3. Tila Långholmenin merkitysten antajana.....	38
3.1 Fyysinen ympäristö osana toimijuutta ja kokemusta.....	38
3.2 Kehruuhuonekokemuksen materiaaliset ulottuvuudet.....	49
4. Yhteisö rajoitusten ja mahdollisuuksien ympäristössä	58
4.1 Kehruuhuoneen monipuolinen tunne- ja kokemusyhteisö	58
4.2 Suomalaistaustaisten naisvankien vaikuttamismahdollisuudet	65
4.3 Konfliktit kokemusten ja toimijuuden kuvastajina.....	78
5. Lopuksi	92
Lähteet ja kirjallisuus	96
Liitteet.....	104
Liite 1.....	104
Liite 2.....	109
Liite 3.....	112
Liite 4.....	114

1. Johdanto

”Tiden gåhr, klockan slähr, Ewigheten förestähr”¹

Tukholman Långholmenin kehruhuoneen kirkkosalissa riippui suurikokoinen metallinen kirkonkello, johon oli kirjoitettu edellä lainattu teksti. Vapaasti suomennettuna se tarkoittaa, että ”aika vierii, kello lyö, iäisyys ymmärryksen suo”. Tekstistä voi löytää lohdutuksen sanan, mutta sen voi tulkita viestivän pyrkimyksestä ylläpitää yhteiskuntajärjestystä ja määrittävän rangaistuksen merkitystä uskonnon avulla.²

Tukholman Långholmenin kehruhuone oli uuden ajan alussa kasvatus-, pakkotyö-, ojennus- ja rangaistuslaitos rikollisille, irtolaisille, työtä vieroksuville sekä riettaiksi ja kunniattomiksi määritellyille henkilöille.³ Långholmenin kehruhuone muodostui myös suomalaislähtöisten naisvankien sijoituspaikaksi vakavampien rikosten tapauksissa 1770-luvun loppupuolelta lähtien. Alkuperäislähteiden mukaan vuosina 1780–1789 lähetettiin Tukholman Långholmenin kehruhuoneelle ainakin 68 suomalaistaustaista naista.⁴

1.1 Tutkimuskysymykset ja tutkimuksen aihe

Tutkielmassa käsitellään Långholmenissa 1780-luvulla vankeudessa olleiden elinkautis- ja määräaikausrangaistuksiin tuomittujen suomalaisnaisten moninaisia kehruhuonekokemuksia ja kokemushorisontteja, kuten yksilöiden pyrkimyksiä ymmärtää ympäristöön liitettyjä odotuksia ja heidän toimintansa sopeutumista siihen.⁵ Tämän lähtökohdan pohjalta päätutkimuskysymykseksi muodostuu, minkälaista kokemushorisonttia ja kokemusta kehruhuoneympäristö sääntöineen ja tiloineen rakensi. Seuraavien alakysymysten kautta tutkin ja käsittelen arkea ja sen merkitystä: Millaista kokemusta tila tuotti kokemusyhteisölleen? Millä tavoin kokemusyhteisön toimijuus kokemuksen tuottamisessa näkyi? Alatutkimuskysymyksiin vastaamalla pyrin tarkastelemaan myös lähemmin kolmen erilaisen naisen tapausta, joissa valitut naiset edustavat yhtäältä erilaisia mutta toisaalta jopa tyypillisimpiä kehruhuonetarinoita. Tutkimuskysymyksiäni lähdän pohtimaan laajan

¹ Rudstedt 1972, 35.

² Katajala-Peltomaa & Toivo 2004, 15; Rudstedt 1972, 35.

³ Sundström 1990, 36–39; Letto-Vanamo & Ylikangas 1981, 63–64.

⁴ RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor 1780–1789; Liite 1.

⁵ Toivo 2021, 148, 150–151.

alkuperäisaineiston kautta. Siihen kuuluivat vankilistat *Fånglistor* ja Tukholman kehruhuoneen tilikirja *Stockholms Spinnhus Cassaräkning*, yhdessä Tukholman kehruhuoneen pääkirjan *Stockholms spinnhus' huvudböcker med verifikationer* sekä vankeudenhoidon ja kehruhuoneen aihekokoelmasta *Riksarkivets ämnessamlingar: Miscellanea, Fångvård och spinnhus 1600 t – 1800 t* poimittujen yksittäisten asiakirjojen pohjalta.

1.2 Käsitteet

Pro gradu -tutkielmassa tarkastellaan ja tulkitaan vankien kokemushorisonttia eli sitä, millaiset kokemukset olivat mahdollisia ja todennäköisiä tarkasteltavan ajan kehruhuoneympäristössä ja kontekstissa. Kokemushorisontilla viitataan myös siihen, kuinka yksilö pystyy käsittelemään ja ymmärtämään ympäristöön liittyviä odotuksia ja toimimaan niiden mukaisesti. Tämä johtaa käytänteisiin, joiden kautta yritetään saada aikaiseksi toivottuja tunteita. Samalla kehruhuonekokemukset synnyttävät yhteisiä käsityksiä ja myös yhteisiä odotuksia.⁶

Tutkimuksessa hyödynnetään tunteiden ja kokemuksen historian näkökulmia, kuten antropologi William M. Reddyn ”tunneregiimin” (*emotional regimes*) käsitettä, jota kontekstoidaan naisvankien 1700-luvun lopun kokemusyhteisöllistä elämää sääteleviin vankilaolosuhteisiin. Tunneregiimillä tarkoitetaan yleisesti hyväksytyjen tunteiden ja tunneilmaisujen esittämistä. Sääntöjen ja kurin sanelemassa ympäristössä vahvistettiin normeja, mikä näkyi muun muassa tunneilmapiirin rajoittamisena.⁷ Myös historioitsija Barbara H. Rosenweinin tunne- ja kokemusyhteisön (*emotional communities*) teoria on tärkeä työkalu tutkielmalleni.⁸ Tunneyhteisön käsitteen ja näkökulman avulla tulkitaan naisrikollisten muodostamia kokemusyhteisöjä ja arvioidaan niiden merkitystä. Kokemusyhteisöllä tarkoitetaan tiettyä yhteisöä tai joukkoa, jota yhdistävät tietyt kokemukset tai joiden sisällä tulkitaan havaintoja ja tapahtumia jaettujen normien mukaan. Tässä vuorovaikutuksellisessa kollektiivisessa kokemusprosessissa annetaan merkityksiä, tuotetaan, jaetaan ja muokataan sekä edelleen kehitetään esimerkiksi tunnekokemuksia. Kokeminen on monivivahteista toimintaa, joka kytkeytyy myös tunteiden aiheuttamiin välittömiin ruumiillisiin kokemuksiin sekä materiaalisuuden kautta avartuvaan aistimaailmaan ja sen tulkintaan yhteisöstä ja ympäröivästä tilasta.⁹

⁶ Toivo 2021, 148, 150–151; Boddice & Smith 2020, 50.

⁷ Reddy 2001; Kivimäki 2018, 38.

⁸ Rosenwein & Cristiani 2018; Katajala-Peltomaa & Toivo 2022a; Boddice 2018, 77.

⁹ Katajala-Peltomaa & Toivo 2022a; Katajala-Peltomaa & Toivo 2022b.

Tutkimuksessa perehdytään toimijuuden monipuoliseen käsitteeseen. Toimijuutta ohjaavat osaltaan yksilöiden sekä yhteisön elämää ohjanneet arvot sekä aikaisemmat omaksutut kokemukset ja normit. Kokemukset ovat vuorovaikutustilanteissa alati muuttuvia ja vaihtelevia. Toimijuus oli alttiina muutokselle, ja asenteita ja käsityksiä arvioitiin aktiivisesti yhteisön sisällä toiminnan sisältämien painotusten, päämäärien ja tapojen kautta. Eri tilanteisiin kytkettyjä toimijuuden eri ulottuvuuksia käsitellään tässä tutkielmassa erityyppisten toimijoiden näkökulmasta. Toimijuutta on myös niillä, jotka eivät kyenneet tai toisaalta halunneet vaikuttaa arkeensa. Näkökulma tuo esille valinnan mahdollisuuden olla vaikuttamatta yhteisön toimintaan. Silti kaikki passiivisetkin toimijuudet olivat päätöksiä olla osana yhteisön toimintaa ja kokemusyhteisöä. Esimerkiksi joko tahallaan tai tahattomasti tehty päätös olla toimimatta oli niin ikään osa yhteisön toimintaa ja rakensi kokemushorisonttia ja -yhteisöä.¹⁰

Tutkielmassa käsitellään paljon myös *tilan* käsitettä. Tila on yhteisölleen kokemuksellisesti tärkeä ulottuvuus, koska se muodostaa toimintaympäristön taustan, jonka kautta yhteisöt ja yksilöt ovat vuorovaikutuksessa toisiinsa. Lisäksi sillä on yhteys materiaalisuuteen ja immateriaalisuuteen, jolla tarkoitetaan esimerkiksi aistein havaittavaa todellisuutta, kuten valoa, pimeyttä, ruokaa, juomaa ja äänimaailmaa. Se, mistä kokemus ja kokemushorisontti nähdään syntyvän, on tiiviissä sidoksissa ”materiaaliseen ympäristöön, missä asiat tapahtuvat tai ihmiset elävät”.¹¹

Valitettavasti 1700-luvun loppupuolen naisvankien kokemuksia ja tunteita on vaikea tavoittaa, koska ei ole olemassa sellaisia egodokumentteja, kuten vankien pitämiä päiväkirjoja, kirjeitä tai muistitietoa tarkasteluajalta, joista voisi analysoida heidän tunteitaan. Sitä vastoin tunneregiimi-käsitteen käyttö tekee mahdolliseksi rekonstruoida heidän kokemushorisonttiaan tarkastelemalla kehuuhooneympäristön olosuhteita ja sitä, miten esivalta ja vankilajärjestelmän ankarat velvoitteet säätelivät vankien elämää ja toimintaa.¹²

Lähteiden rajallisuuden vuoksi täytyy pyrkiä hahmottamaan sääntöjen eli regiimien merkittävyttä suhteessa muihin rakenteisiin, kuten ympäristöön, tilaan sekä materiaalisuuteen. Elämysmaailma muuttuu olosuhteiden muuttuessa ajassa ja paikassa ja on moniulotteinen ja moniarvoinen, kun ihmisten havainnot, tunteet sekä kokemukset muokkaavat sosiaalista merkitysjärjestelmää. Tutkielman sosiaaliseen konstruktionismiin pohjautuvassa lähestymistavassa tarkastellaan

¹⁰ Katajala-Peltomaa & Toivo 2022a; Toimijuudella viitataan yksilöiden ja yhteisöjen kykyyn tehdä omia valintoja tai toiminnallisia ratkaisuja. Toimijuus käsitteenä on myös hyödyllinen arvioimaan muutoksia, kun on tarpeen kuvata yksilöiden toimintaa osana käännteitä esim. laajassa mittakaavassa tai läheisemmin yksittäisten ihmisten välistä vuorovaikutusta. Tieteen termipankki, s.v. toimijuus.

¹¹ Laitinen 2019, 137–138, 145.

¹² Boddice 2018, 72.

kehruhuonekokemusta todellisuutena, joka rakentuu yksilöiden ja rakenteiden vuorovaikutuksessa. Uudet käyttäytymismallit ja tavat rakentavat siten ihmisten sekä heidän muodostamien pienyhteisöjen vuorovaikusta.¹³ Sosiaalinen kanssakäyminen tuottaa havaintoja ja tehostaa elämyksiä, rooleja ja käyttäytymistapoja. Kehruuhuonekokemuksien lähestyminen edellyttää vanhojen käytäntöjen, toimintatapojen ja traditioiden ymmärtämistä. Kokemuksien jakaminen yhteisön kesken jaetussa sääntöjen sanelemassa arjessa synnytti toimintamalleja, joita yhteisössä noudatettiin. Kehruuhuoneelle tuomittujen henkilöiden sanallistettuja tunteita tai niissä tapahtuvia muutoksia ei ole rajallisen lähdeaineiston vuoksi saavutettavissa. Sama pätee myös heidän kokemusmaailmansa merkityksiin, kuten siihen, miten he elämäänsä jäsensivät tai asioista ajattelivat. Siksi tutkielmassa keskitytään kehruhuoneyhteisöön ja sen toiminnan analysointiin kokemushorisontin sekä tunneregiimin käsitteiden ja näkökulmien avulla. Tällöin keskiöön asettuvat naisvangit toimijuuksineen ja rajoitteineen, joihin vaikuttivat kehruhuoneen ympäristöt ja säännöt.¹⁴

Tutkielmassa tarkastellaan lähemmin tilaa, materiaalisuutta ja toimijuutta, jotka ovat tunneregiimin osia. Näiden käsitteiden sisältämät toimintaulottuvuudet kietoutuvat kiinteästi 1700-luvun loppupuolen kehruhuoneympäristöön. Tila ja materiaalisuus esiintyvät tunteita synnyttävinä sekä ohjaavina tekijöinä. Naisvangit olivat arjessaan kosketuksissa tilaan ja siellä tapahtuvaan arkiseen aherrukseen, kuten villa- ja pellavajalosteiden työstämiseen sekä kehräämiseen rukkinsa äärellä. Työntekemisen ohella heillä oli mahdollisuus päästä myös kirkkoon, rukoushuoneeseen, sairastupaan, pesutupaan ja ruokailuhuoneeseen.¹⁵ Naisten toimijuus näkyi myös teoissa, jotka vaikuttivat heidän elämäänsä ennen heidän joutumistaan Långholmenille. Valinnat ja erilaiset teot näyttäytyvät edelleen heidän toimijuutenaan vankeustuomionkin aikana, kun arvioidaan naisten kykyä sekä mahdollisuuksia tehdä päätöksiä. Myös *vangin* käsite on tutkielman kannalta oleellinen ja konkretisoituu kehruhuonetta koskevassa tutkimuksessa. Naisvankien kokemushorisonttia ja kehruhuonekokemusta tarkastellaan heidän toimintansa, vuorovaikutuksensa ja ympäristönsä olosuhteiden kautta. Jokaisella naisella oli oma menneisyytensä ja tulevaisuutensa vankilaolosuhteissa.¹⁶

¹³ Boddice 2018, 72; Kivimäki 2018, 36, 38; Sosiaaliset merkitysjärjestelmät tuottavat käyttäytymismalleja ja tapoja. Kivimäki 2018, 36; Sosiaalinen konstruktionismi rakentuu ihmisten ja ryhmien vuorovaikutuksessa. Sillä tarkoitetaan tiedon rakentumista ja kytkeytymistä vuorovaikutuksellisiin prosesseihin. Yksilöiden omaksumiskykyä käsitellään sosiokonstruktivismin suuntauksessa, jonka mukaan oppimisprosessit muodostuvat henkilökohtaisista tiedollisista resursseista ja kognitiivisista lähtökohdista. Tieteen termipankki, s.v. sosiaalinen konstruktionismi.

¹⁴ Kivimäki 2018, 36.

¹⁵ Boddice 2018, 72; Kehruuhuone-elämästä ks. esim. Rudstedt 1972, 30, 35–36, 54, 61, 71, 81.

¹⁶ Boddice 2018, 38; Katajala-Peltomaa & Toivo 2022a; Naisten toimijuudesta ja väkivallasta ks. esim. Kilday 2007, 3, 13.

1.3 Tutkimuksen lähtökohdat ja aiempi tutkimus

Tutkielmassa tarkastellaan Långholmenin kehruhuoneelle 1780-luvulla lähetettyjä suomaistaustaisia naisrikollisia, joita ei ole aikaisemmin tutkittu. Lisäksi tutkielmassa valaistaan kehruhuoneelle joutuneiden vankien kokemusmaailmaa Tukholman kehruhuoneympäristössä 1700-luvun jälkipuoliskolla. Tiedollisesti on tärkeää tutkia myös 1700-luvun naisten vankeinhoitoa, koska se ei ollut vielä tuolloin toiminnaltaan myöhäisemmän vankilalaitoksen kaltaista. Långholmenin työ- ja ojennuslaitoksen ideaa haettiin 1500-luvun lopun Hollannista, jolloin se oli kytkeytynyt vahvasti tekstiilimanufaktuuriolosuhteeseen.¹⁷ 1600- ja 1700-lukujen Långholmenin vankilaolosuhteita on aiheena käsitelty varsin vähän aikaisemmassa tutkimuskirjallisuudessa,¹⁸ mutta 1800-luvun vankeinhoidosta on kirjoitettu huomattavasti enemmän,¹⁹ mikä liittyy lähdeaineiston saatavuuteen. Pro gradu -tutkielmani tuo lisätietoa koko 1700-luvun ja etenkin sen jälkipuoliskon kehruhuonevankeudesta eli ajasta ennen varsinaisen vankeinhoitolaitoksen syntyä. Keskittyminen 1780-lukuun on perusteltu valinta, koska Ruotsin kuningas Kustaa III muutti hallituskaudellaan rangaistusten lainsäädäntöä. Tämä tarkoitti sitä, että muun muassa kuolemantuomioiden määrä väheni ja korvaantui monissa tapauksissa eri mittaisilla työvankeusrangaistuksilla.²⁰

Långholmenin keskusvankilan (*Långholmens Centralfängelset*) toiminnan lähemmällä tarkastelulla pyritään erittelemään kehruhuoneen monimerkityksistä toimintaa, kuten Ruotsin valtakunnan yhteiskunnallisia tavoitteita, jotka kohdistuivat velvoitteina ja odotuksina kansalaisia kohtaan. Valistuksen aikakauden hengessä rikosseuraamukseen kytkeytyivät myös laajemmat valtakunnan tasoiset taloudelliset pyrkimykset. Tutkielman tarkoituksena on laajentaa käsitystä kehruhuonevankien kokemuksesta ja tuoda uutta tietoa naisvankien ja etenkin suomalaistaustaisten naisvankien toimijuudesta kehruhuoneympäristössä, jolloin se avartaa myös toimijuuden käsitteen laajaa merkitystä. Suomalaistaustaisten naisvankien kokemusten ja kokemusyhteisön tutkiminen kehruhuonevankeudessa tuottaa uutta tietoa, mutta myös tarkentaa sekä täydentää aiempaa 1700-luvun vankeinhoidon historiaan liittyvää tutkimusta. Lisäksi tutkielma osallistuu alati kehittyvään

¹⁷ Letto-Vanamo & Ylikangas 1981, 63.

¹⁸ Esim. Rudstedt, Gunnar (1972) *Långholmen: Spinnhuset och fängelset under två sekler*, Wieselgren, Sigfrid (1895) *Sveriges fängelser och fångvård från äldre tider till våra dagar*, Lennartsson, Rebecka (2019) *Mamsell Bohmans fall – Nattlöperskor i 1700-talets Stockholm*.

¹⁹ Esim. Bengtsson, Filippa (2011) ”Om någon icke vill arbeta, så skall han icke heller äta – En rätthistorisk studie av arbetslöshet från medeltiden till 1885”, Englund, Viktor (2019) *Fångsamhellet som inte skulle finnas: Överlevnad och anpassning i fängelse under åren 1890–1920*, Taussi Sjöberg, Marja (1986) *Dufvans fångar – Brottet, straffet & människan i 1800-talets Sverige*, Wernerman, Daniel (2017) ”Att tala till vägen – Studie av inre kommunikation på Centralfängelset Långholmen och Centralfängelset Norrmalm 1880–1890”.

²⁰ Ylikangas 1998, 94–95; Kuningas Kustaa III:n säätämä lisäasetus 1.11.1778 täydensi Ruotsin oikeuslainsäädäntöä. Sen seurauksena kuningas varmisti, että kuolemantuomiot olivat hänen itsensä harkitsemia sekä hyväksymiä. Koskivirta 2001, 46–47.

tunteiden ja kokemuksen historian osa-alueeseen, koska siinä hyödynnetään tuoreita historian tutkimuksen näkökulmia kokemusyhteisön sekä tunneregiimin vaikutuksesta vankilaympäristössä.

Tutkimuskirjallisuudesta löytyy tutkielmaani hyödyttäviä teoksia. Ruotsin vankilalaitoksen yleisestä kehityksestä kertoo Sigfrid Wieselgrenin (1895) *Sveriges fängelser och fångvård från äldre tider till våra dagar*, joka käsittelee myös Långholmenin kehruhuoneen historiallisia vaiheita osana ruotsalaisen kulttuurihistorian käännteitä.²¹ Lisäksi Gunnar Rudstedt (1972) avaa kehruhuoneen historiaa teoksessaan *Långholmen: Spinnhuset och fångelset under två sekler*. Rudstedt (1972) ja tarkastelee erityisesti kehruhuoneen rakenteita rikosseuraamuslaitoksena. Hedelmällisintä teoksessa ovat kehruhuoneen toimintakertomukset eri aikoina mutta myös kehruhuoneessa esiintyvät toiminnalliset haasteet sekä esivallan, henkilökunnan että vankien näkökulmasta. Erilaisia ongelmia ja keskinäisiä selkkauksia tuodaan esille osana kehruhuoneen historiaa.²²

Mona Rautelinin (2009) *En förutstämd sanning: Barnamord och delaktighet i 1700-talets Finland belysta genom kön, kropp och social kontroll* syventyy lapsenmurhaan liittyviin tekijöihin yhteiskunnan sosiaalisen kontrollin kautta. Lisäksi hän arvioi myös oikeushistoriallisesti lapsenmurhia sukupuolen sekä ruumiillisuuden merkityksien näkökulmista.²³ Filippa Bengtsson tuo tutkielmassaan (2011) ”Om någon icke vill arbeta, så skall han icke heller äta: en rätthistorisk studie av arbetslöshet från medeltiden till 1885” esille niin ikään oikeushistoriallisen näkökulman, mutta se keskittyy enemmän haasteisiin, joita juurettomuus, sitoutumattomuus ja kyvyttömyys työntekoon aiheuttivat sekä yksilölle itselleen että yhteiskunnalle.²⁴

Viktor Englund (2019) puolestaan käsittelee vankilaympäristöä tutkimuksessaan *Fångsamhället som inte skulle finnas: Överlevnad och anpassning i fångelse under åren 1890–1920* vankien eristämiseen liittyviä seurauksia ilmiönä. Englund (2019) tutkii vankilaolosuhteissa syntynyttä koodikieltä, mutta myös naisten sekä miesten kommunikaatioeroja vallitsevissa olosuhteissa.²⁵ Englundin tutkimusta lähellä on myös Daniel Wernermanin (2017) opinnäytetyö ”Att tala till väggen: Studie av inre kommunikation på Centralfängelset Långholmen och Centralfängelset Norrmalm 1880–1890”, jossa hän syventyy erityisesti vankilaolosuhteissa esiintyneeseen salaiseen vankien väliseen koodikieleen,

²¹ Wieselgren 1895.

²² Rudstedt 1972.

²³ Rautelin 2009.

²⁴ Bengtsson 2011.

²⁵ Englund 2019.

koputukseen (*knackspråket*). Lisäksi Wernerman (2017) arvioi naisten ja miesten erilaisia vuorovaikutuksellisia kommunikointitapoja ja sosiaalisia tarpeita.²⁶

Suomesta taas löytyy Emilia Henttosen (2019) tekemä pro gradu -tutkielma ”Kolmen valtakunnan perillinen: Turun kehruhuoneen arkiston asiakirjojen elinkaari ja asema tutkimuksessa”, joka keskittyy puolestaan Turun kehruhuoneen asiakirja-aineistoihin tarjoten asiakirjojen tutkimukselliseen asemaan liittyviä näkökulmia. Asiakirjojen syntyprosessi kytkeytyy oleellisesti kehruhuoneen arkeen, josta voidaan erotella erilaisia tietokokonaisuuksia, liittyen esimerkiksi rakennuksien ja tilojen toimintaan mutta myös työntekoon sekä koko kompleksin, Långholmenin vankeuslaitoksen, toteuttamaan tekstiilituotantoon.²⁷

1.4 Lähdeaineisto, menetelmät, rajaukset ja rakenne

Pro gradu -tutkielmassani käytetään monipuolista alkuperäisaineistoa, jota säilytetään Ruotsin Valtionarkistossa (*Riksarkivet*) Tukholmassa. Suomalaistaustaisten naisvankien selvittämiseen ja kokoamiseen on käytetty Oikeuskanslerin (*Justitiekanslerns*) pääarkiston (*Huvudarkivet*) vankilistoja (*Fånglistor*), jotka löytyvät myös *ArkivDigitalin* digitaaltietokannasta. Ruotsin Valtionarkiston kamarikollegion (*Kommerskollegium*) kokoelmassa säilytettäviä asiakirjakokonaisuuksia, pääkirjoja sekä kuitti- ja tositekirjoja (*Stockholms spinnhus' huvudböcker med verifikationer*) ja tilikirjakokoelmaa (*Supplerande räkenskaper för spinnhus 1784–1790*), käytetään laajalti Långholmenin vankiyhteisöä koskevassa tarkastelussa. Lisäksi kuitti- ja tositekirjakokoelman aineistoa hyödynnettiin tilan kehruhuonekokemuksen sekä materiaalisuuden analysoinnissa. Ruotsin Valtionarkiston vankeudenhoitoa koskevassa aihekokoelmassa (*Ämnessamlingar, Fångvård och spinnhus*) keskityttiin erityisesti käsittelemään kehruhuoneen tapauselostuksia, joista tutkitaan kokemusyhteisön tuottamia merkityksiä. Alkuperäisaineiston avulla kehruhuoneessa toteutettu ankara arki saa uusia ulottuvuuksia yhteisöllisyyden ja vallankäytön kontekstissa, johon kytkeytyvät mukaan sekä vangit että esivalta.

Laajan tutkimuskirjallisuusaineiston avulla tutkielmani lähestyy 1780-luvun Långholmenin kehruhuoneen vankilaympäristöä mikrohistoriallisesta näkökulmasta. Mikrohistoriallinen ote auttaa suuntaamaan katseen kehruhuoneelle joutuneiden naisvankien eli yhteiskunnan syrjimien yksilöiden kohtaamaan arkeen. Toisaalta elämisen puitteita ja rakenteita vankilaolosuhteissa täytyy tarkastella

²⁶ Wernerman 2017.

²⁷ Henttonen 2019.

mikrohistoriallisessa tutkimuksessa myös ylemmän eli makrotason perspektiivistä. Laaja-alainen ymmärtäminen edellyttää ilmiöiden synnyn, kehityssuuntien sekä rakenteisiin kohdistuvien ristiriitojen tai konfliktien selvittämistä.²⁸

Tutkielmassa tulen tarkastelemaan vankeinhoitoa isossa ja pienessä kuvassa sekä sen eri kerroksien kohtaamista, niin lähellä kuin etäällä. Rakenteiden ja arjen analyysi vaatii perehtymistä 1700-luvun jälkipuoliskon Ruotsin oikeus- ja rikoshistoriaan, sosiaalihistoriaan sekä tunteiden ja kokemuksen historiaan. Tutkielmani tarkoituksena on myös syventyä kolmen erilaisen tapauksen avulla naisrikollisten tuomitsemiskäytäntöihin osana kehruhuonerangaistusta vakavien rikosten kontekstissa. Pyrkimyksenä on selvittää heidän selviytymismahdollisuuksiensa ja toimintaedellytyksiensä kehruhuoneen ankarassa arjessa. Yksilöityjen tapaustutkimuksien myötä voin tulkita henkilöitä omine lähtökohtineen kehruhuoneympäristössä. Vaikka tutkielmassa käydään läpi hyvin tarkkoja ja yksilöityjä tietoja, olen tietoisesti päättänyt kertoa menneiden ihmisten tapauksia eettisyyttä kunnioittaen. Asiakirjat löytyvät myös Suomen Kansallisarkiston julkisista aineistoista, eikä niihin liity salattavia kohtia. Tapahtumat ajoittuvat 1780-luvulle ja tutkielmassani toistetaan esimerkkitapauksien kulku siten, kuinka heidän asiaansa käsiteltiin oikeuden istunnoissa. Lisäksi tutkielmani asiasisältö ja päätelmät ovat vaatineet luonnekysymysten arviointia sekä surmatekoon liittyvien olosuhteiden perinpohjaista selvittämistä.

Mikrohistoriallinen menetelmä antaa mahdollisuuden hahmotella ihmisten välisiä suhteita ja arvioida rakenteita suhteessa ihmisten mahdollisuuksiin toimia sääntöjen ja valintojen sanelemassa toimintaympäristössä. Tutkimukseni tekeminen edellyttääkin erilaisten aineistojen ja tutkimusmenetelmien käyttöä, joka tekee pro gradusta monimenetelmällisen (*mixed methods*) eli eri tarkastelutapoja ja teorioita yhdistelevän kokonaisuuden.²⁹ Mikrohistoriallisen tarkastelutavan lisäksi hyödynnän myös muita täydentäviä näkökulmia, kuten prosopografista tutkimusmetodia. Tutkin järjestelmällisesti 68 Tukholman kehruhuoneelle tuomitun suomalaistaustaisen naisrikollisen ryhmää (ks. kuvio 2, s. 20). Tutkimusjoukosta kerättyä tietoa tarkastelen tilastollisissa kuvaajissa. Erottelen systemaattisesti kerätystä tiedosta yhteneväisiä, erilaisia sekä harvalaatuksia piirteitä. Analysoin tutkimusjoukosta yleistettäviä asioita mutta myös poikkeavia havaintoja. Jokainen suomalaistaustainen naisvanki edustaa omaa toimijaryhmäänsä: he ovat saaneet tuomion vakavasta rikoksesta ja tulleet lähetetyksi Långholmenin kehruhuoneelle pakkotyövankeuteen 1780–1789

²⁸ Elomaa 2001, 59–61.

²⁹ Elomaa 2001, 66, 72–74; Monimenetelmällisessä ajattelutavassa (*mixed methods*) sovelletaan erilaisia teorioita, aineistoja ja tarkastelutapoja, joiden avulla saadaan tutkimuskohteesta kokonaisvaltaisempi ymmärrys. Seppänen-Järvelä, Åkerblad & Haapakoski 2019, 332; Eri suuntauksia yhdistelevä tutkimuskokonaisuus tunnettiin aikaisemmin nimellä *eklektinen* suuntaus. Markkola 2002, 17.

välisenä aikana. Naisrikolliset tulevat identifioituiksi kollektiivisesti kerätyn tiedon avulla, mistä selviää heidän nimensä, rikosnimikkeensä, asuinseutunsa ja yhteiskunnallinen asemansa, mikäli sellainen oli tiedossa (ks. liite 1).³⁰

Prosopografinen tutkimusmetodi soveltuu erinomaisesti yhteen mikrohistoriallisen tutkimuksen kanssa, sillä sen avulla voidaan tarkastella aineistoa ja sen historiallista taustaa pidemmältä aikaväliltä ja siten saavuttaa laajempaa tulkintaa. Prosopografisen menetelmän avulla voidaan keskittyä myös tilaan ja ympäristöön eli siihen kenttään, missä yksilöt toimivat.³¹ Lisäksi tutkielmani hyötyy myös kollektiivibiografisen menetelmän soveltamisesta, koska käsittelen työssäni kolmea joukkoelämäkerrallisesti yksilöityä tapaustutkimusta. Tarkoitukseni on keskittyä tulkitsemaan ainutlaatuisuutta, kuten toimijuutta suhteessa henkilöiden motiiveihin. Kollektiivibiografiassa korostuvat tutkimusjoukon yksilölliset ja mentaaliset näkökohdat. Tästä syystä biografiamenetelmät eroavat prosopografisesta tutkimuksesta, jossa taas ulkonaisilla ominaispiirteillä on suurin tutkimuksellinen painoarvo.³²

Eri tutkimusmetodeita yhdistelemällä voin saavuttaa pirstaleisesta lähdemateriaalista uudenlaisia tulkintoja ja merkityksiä.³³ Sisällönanalyysia käytän monipuolisten alkuperäisaineistojen, kuten vankilistojen, vankeudenhoidon ja kehruhuoneen aihekokoelman, tuomiopöytäkirjojen, päätösasiakirjojen, läänintilien ja rippikirjojen tulkinnassa. Lisäksi vertailevaa menetelmää toteutan lainsäädännön sekä valitsemieni tapausten tulkinnassa, joita kontekstoin myös olemassa olevaan tutkimuskirjallisuuteen. Tutkimukseni keskittyy suomalaislähtöisten naisrikollisten kehruhuonekokemuksiin, joista erottuu kokemusmaailmaltansa kolme erilaista tapausta. Heistä yksi onnistui hyödyntämään strategisesti kehruhuoneoloja, toinen kykeni selviytymään oloista hengissä ja kolmas oli yhteiskunnalliselta asemaltaan parempiosainen henkilö, mutta hänelle olot osoittautuivat lyhyessä ajassa liian ankariksi.

Kaikki 68 henkilöä olivat syyllistyneet rikoksiin, jotka olivat ajan lainsäädännön mukaan erityisen vakavia (ks. kuvio 1, s. 16). Naisvangit olivat saaneet tuomion enimmäkseen henkirikoksista: tapoista, murhista tai lapsenmurhista. Joukosta löytyy törkeistä varkauksista tuomittuja sekä vankeudesta karanneita naisvankeja. Tutkielmassa ei kuitenkaan tarkastella kehruhuonekokemusta kehruhuonehenkilökunnan näkökulmasta, vaikka samantyyppiset tunneregiiimit ja tilalliset tekijät

³⁰ Uotila 2014b, 240–245, 254; Prosopografiaa on Laurence Stone selittänyt näin: ”Prosopografia on jonkin menneisyyden toimijaryhmän yhteisten ominaisuuksien tutkimusta keräämällä kollektiivista tietoa heidän elämästään.” Uotila 2014b, 243.

³¹ Uotila 2014b, 242, 244, 246.

³² Uotila 2014b, 240–246, 253–254.

³³ Uotila 2014b, 254.

rakensivat myös heidän kokemusmaailmaansa. Käytän kuitenkin kehruhuoneen arkisten kokemusten ja olojen tarkasteluun pirstaleista vankeudenhoidon ja kehruhuoneen aihekokoelman lähdeaineistoa, vaikka harvalukuisissa tapausselostuksissa ei esiinny yhtään suomalaistaustaista naisvankia.³⁴

Lisäksi tutkielmassa syvennyn ainoastaan naisrikollisiin, joiden tekemä rikos oli todettu erityisen raskauttavaksi, ja josta sai kehruhuonetuomion. Alkuperäisaineistosta on rajattu ulkopuolelle niin ikään naisrikolliset, jotka saivat lapsenmurhasta, sikiön synnyttämisestä ja kätkemisestä tai sikiön lähdeaineistosta vähäpätöisemmän tuomion, kuten vesileipävankeuden, julkisen piiskaamisrangaistuksen vitsoilla sekä julkisen kirkkoripityksen. Tukholmaan lähetettyjen naisten lukumäärä, 68 henkilöä, ei ole suoraan verrannollinen kuvaamaan aikakauden vakavaa naisrikollisuutta, koska aineistosta on rajattu ulkopuolelle vähäpätöisemmiksi luokitellut tapaukset, ja kuolemantuomion saaneiden naisten sekä vankeusolosuhteissa kuolleiden naisten tapauksiin viitataan vain tilastollisesti (kuvio 2, s. 20). Toisinaan näyttökysymykset olivat haastavia, jolloin ei ollut oikeutta tuomita aikakauden oikeuskäsityksen mukaisesti. Tästä syystä myös epäselviä tapauksia oli muutamia, joiden kohtalo jäi alkuperäislähteistä saavuttamatta. Ne olen joutunut rajaamaan, tilastoa lukuun ottamatta (kuvio 2, s. 20), aineistosta ulkopuolelle.³⁵

Tutkimuksen rakenne jakautuu kolmeen laajaan mutta toisiaan tukevaan osa-alueeseen. Toisessa pääluvussa keskitytään tarkastelemaan Tukholman Långholmenin kehruhuonetta osana 1700-luvun ilmiöitä, kuten merkantilistista talouspolitiikkaa, valistuksen ajan vankilaitoksen kehitystä sekä rikosoikeudellisia muutoksia ja myös sitä, miten suomalaistaustaiset vangit liittyvät näihin ilmiöihin ja tulivat lähetetyksi Långholmenin kehruhuoneelle. Kolmannessa pääluvussa keskitytään arvioimaan tilaa ja materiaalisuutta kehruhuonekokemuksena. Neljännessä pääluvussa taas Långholmenin vankiyhteisön kokemushorisontti, toimijuus ja arki muodostuvat tarkastelun kohteeksi.

³⁴ RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor 1780–1789; RA: Ämnessamlingar, Fångvård och spinnhus 1729–1795, vol. 4; Liite 1.

³⁵ RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor 1780–1789; Liite 1–3.

2. Långholmen, 1700-luvun rangaistuslaitos

2.1 Merkantilismi kehruhuonelaitoksen taustalla

1700-luvun jälkipuoliskolla eläneiden rikoksentehtäjäiden rangaistusten tuomitsemiskäytäntöihin kohdistui merkittäviä muutoksia. Ruotsissa vankilaitoksen uudet kehityksen suunnat johtuivat ympäröivän maailman valistuksen ajan muuttuneista oikeuskäsityksistä ja niiden kytkeytymisestä osaksi Ruotsin oikeusjärjestelmää sekä valtakunnassa toteutettua merkantilistista talouspolitiikkaa.³⁶ Luvussa tarkastellaan talouselämän yhteyttä työvankeuteen. Lisäksi rangaistusmuotojen lieventyminen kytkeytyi pakkotyövankeuden toteutumiseen. Pakkotyöhön tuomitut osallistuivat talouden ponnistuksiin. Sellaisia olivat muun muassa nykyisen Suomen alueelta Långholmenin kehruhuoneelle vuosina 1780–1789 tuomitut 68 naisvankia, jotka tulivat vedetyksi mukaan Ruotsin valtakunnan talouspolitiikan pyörteisiin.³⁷

Tekstiilit olivat merkittäviä kauppatarvikevaraita varhaismodernissa markkinataloudessa. Myös Euroopassa investoitiin voimakkaasti tekstiilituotantoon, koska monipuolisista kangastuotteista sekä jalosteista oli paljon kysyntää.³⁸ Ajatus käsityöpainotteisesta rangaistuslaitoksesta, joka kytkeytyi tekstiilialaan, syntyi alkujaan 1550-luvun Englannissa. Toiminta kytkettiin osaksi tekstiiliteollisuutta ja tuotettiin pakkotyönä. Kehruuhuoneiden syntymisen taustalla oli toinenkin syy. Lontoossa pyrittiin ratkaisemaan yhteiskunnan järjestystä haittaavaa irtolaisuusongelmaa, jonka nähtiin aiheutuneen ihmisten laiskuudesta ja synnyttävän rikollisuutta. Työtä vieroksuvia irtolaisia lähetettiin ojennushuoneelle (*House of Correction*)³⁹, jonka periaatteena oli kurittaa sekä ojentaa irtolaisia pakottamalla heidät tekemään raskasta työtä. Toiminnan tarkoituksena oli saada heistä työtätekeviä ja yhteiskuntakelpoisia kansalaisia. Ensimmäinen ojennus- ja rangaistuslaitos Lontoon Bridewellissä toimi esikuvana myös Hollannin Amsterdamissa 1500-luvun loppupuolella avatulle laitokselle, johon yhtäläisesti toimitettiin kerjäläisiä, varkaita, prostituoituja ja vakavampien rikoksien tekijöitä.⁴⁰

³⁶ Letto-Vanamo & Ylikangas 1981, 62; Koskivirta 2001, 115–119; Valistusfilosofia 1700-luvun aatteena korosti rationaalisia päämääriä. Se puolusti mm. ihmisten oikeuksia ja tasa-arvokysymyksiä ja edisti kansanvalistusta. Tieteen termipankki s.v. valistus; Merkantilismilla tarkoitetaan taloudellista toimintamallia, joka vallitsi laajalti Euroopassa myöhäiskeskiajalta aina modernin ajan alkuun asti. Valtiot pyrkivät hyötymään mm. teollisuudesta kasvattamalla ulkomaankauppaa viennin osalta ja rajoittamalla tuontia eli lisäämällä kauppataseen ylijäämää. Tieteen termipankki, s.v. merkantilismi.

³⁷ Letto-Vanamo & Ylikangas 1981, 62–65; RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor 1780–1789: Liite 1.

³⁸ Riello 2013, 80, 83, 179.

³⁹ Letto-Vanamo & Ylikangas 1981, 63; Chester 2022, 3–4, 6–7, 12–13, 16–17, 19–20; Ojennuslaitoksista (*Houses of Correction*), ks. esim. *London lives 1690 to 1800 – Crime, Poverty and Social Policy in the Metropolis* (2018).

⁴⁰ Rudstedt 1972, 1; Chester 2022, 3–4, 6–7, 12–13, 16–17, 19–20.

Hollantilaisessa ojennushuoneessa pakkotyötuotanto liitettiin sekä kehruu- että raspihuoneissa suoritettavaan työhön.⁴¹ Euroopassa esimerkiksi tekstiiliteollisuuteen kytkeytynyt pakkotyöperiaate levisi 1600-luvun alussa nopeasti myös eri hansakaupunkeihin. Toimintamalli tuli omaksutuksi saksalaiseen ja sen myötä ruotsalaiseen rangaistuslaitosjärjestelmään. Toteutuksena tämä tarkoitti tekstiilien raaka-aineiden käsittelyä ja erivaiheisia työprosesseja, kuten esimerkiksi kehruuta ja raspaamista. Ruotsiin perustettiin ensimmäinen keskitetty kehruu- ja raspihuone virallisesti vasta 1724. Se pyrki hyödyntämään manufaktuurituotantoa keskieurooppalaisen esimerkin mukaisesti ja muistutti kuritushuoneideologiaan edeltäjiään: hollantilaista ja saksalaista tekstiiliteollisuuteen sidottua sekä kurikasvattamisella tapahtuvaa pakkotyöperiaatetta. Se syntyi Tukholmaan Malmgårdenin saareen Långholmenin kehruhuonerangaistuslaitokseksi.⁴²

Ennen Långholmenin kehruhuoneen (1724) perustamista ei vapausrangaistus ollut vielä käytössä vakavasta rikoksesta, kuten esimerkiksi lapsenmurhasta (*barnamord*), tuomituille naisille. Alun perin kiertelevään ja turmeltuneeseen elämäntyyliin taipuvaisia irtolaisia, varkaita ja niskoittelevia lapsia varten kehitettiin 1500–1600-lukujen taitteessa ojennuslaitossuunnitelmia. Todennäköisesti ensimmäinen suunnitelma valmistui Ruotsissa 1622. Ojennuslaitossuunnitelmassa oli omaksuttu mahdollisesti sekä hollantilaisen että saksalaisen rangaistustyölaitoksen toimintaperiaatteita (*arbetshus*), jotka sisäistettiin Tukholmassa kuritushuoneen (*tukthus*) toimintaan. Ajatuksena oli kasvattaa ja tervehdyttää tässä ojennus-, kasvatus- ja pakkotyölaitoksessa kurittomaksi ajateltua väestönosaa. Tarve yhteiskuntaa hyödyntävälle työlle oli suuri. Ensimmäinen tämänkaltaisen aikuisia ja lapsia varten kehitetty ojentamiseen pyrkivä laitos (*Tukt- och Barnhus*) toimi aluksi Tukholman Riddarholmenin saarella vuonna 1624. Jo vuosisadan puolellavälissä laitos joutui jakautumaan kahtia muuttaessaan Normalmille.⁴³

Kun Långholmenin kehruhuone (1724) perustettiin, oli merkantilistisen talousajatteluideologian mukaista kytkeä myös kehruhuoneet osaksi teollisuustuotantoa. Oletettavasti samasta syystä Tukholman kehruhuone ei saanut ainoastaan ojennuslaitokseen viittaavaa nimeä (*tukthus*). Långholmeniin sisällytettiin kuitenkin yksi kuritushuone, kuten tästä tutkielmasta voidaan myöhemmin huomata. Ruotsin valtakunnassa keskusvalta sääтели voimakkaasti kaupankäyntiä ja

⁴¹ Rudstedt 1972, 2–3; Kehruuhuonelaitoksen toiminta jakautui kahtia: naiset kehräsivät sekä kutoivat kehruhuoneella ja miehet raspasivat raspihuoneella eli hioivat puuainetta kankaan värjäämistä varten. Letto-Vanamo & Ylikangas 1981, 63.

⁴² Rudstedt 1972, 1–4; Wieselgren 1895, 30; Letto-Vanamo & Ylikangas 1981, 62–63; Sundström 1990, 33, 36–39; Rudstedt 1989, 225.

⁴³ Rudstedt 1972, 4–6, Pajuoja 1991, 24; *Tukthus* tarkoittaa sananmukaisesti kuritushuonetta, josta heijastuu laitoksen perustamiseen tähtäävät pyrkimykset eli kurikäytäntöihin velvoittava työn suorittaminen. Letto-Vanamo & Ylikangas 1981, 63.

siihen liittyvää vapaata kilpailua privilegioiden avulla. Taloudellisia tavoitteita haluttiin ulottaa niihin tuotteisiin, joilla oli globaalisti merkitystä, kuten esimerkiksi tekstiileihin. Tehostamisen kohteeksi joutuivat pakkotyölaitokset alkutuotantoinen, joka tarkoitti tekstiilien raaka-aineiden muokkaamista ja tekstiilijalosteiden valmistamista. Kehruuhuoneiden toiminnan ylläpitämisellä ja tavoitteilla olikin monta puolta. Niiden taloudellisen hyödyllisyyden lisäksi pakkotyölaitoksien tarkoituksena oli perustua sekä ojennuksellisiin että kasvatuksellisiin periaatteisiin. Ruotsissa taloudellisten päämäärien seurauksena kehruuhuoneet liitettiin vuori- ja kauppakollegion valvonnan alaisuuteen, koska kaupankäynti oli 1700-luvulla muodostunut riippuvaiseksi entistä tehokkaammista ja toisaalta nopeatempoisemmista markkinoista. Ruotsia hyödyttivätkin 1600-luvulta lähtien ulkomaalaisten yrittäjien sosiaaliset suhteet ja toimivat kontaktit, sillä juuri heidän vuorovaikutuksensa avulla valtakunta kytketty osaksi maailmanmarkkinoiden laajoja kauppaverkostoja.⁴⁴

Valtakunnan tasolla taloudellisuuteen perustuvat näkökulmat eivät olleet yksinkertaisia, vaan oppia haettiin konkreettisesti Hollannista. Heti Långholmenin kehruuhuoneen aloittamisesta (1724) lähtien kamarikollegio (*Kommerskollegium*) piti tiiviisti yhteyttä Hollantiin asettamiinsa residentteihin ja agentteihin kehruuhuonetta koskevista asetuksista ja ohjesäännöistä. Heitä vaadittiin hankkimaan hyödyllisiä tiedustelutietoja ja selontekoja käytetyistä teollisuutta edistävästä metodeista mutta myös ostamaan neuvoja, jotka edistivät toimintaan liittyvää tietoutta.⁴⁵ Tämä oli aikakauden merkantilistisen politiikan ja vallitsevien olosuhteiden mukaista toimintaa. Uuden ajan alussa kauppaa käytiin vilkkaasti, ja jokainen maa, jolla oli riittävästi resursseja, halusi olla mukana omaa taloutta edistävässä kehityksessä. Verkostojen luominen edellytti vahvoja siteitä niihin toimijoihin, jotka olivat globaalissa kaupankäynnissä edelläkävijöitä. Sellaisiin lukeutui muun muassa Hollanti, jonka kanssa Ruotsi sai järjestettyä merkityksellisen taloudellisen yhteistyön. Se muokkasi Ruotsin yhteiskuntaa ja siten valtakunnan sisäpolitiikkaa vahvistamalla ääripäiden ja eri yhteiskuntaluokkien elämää ja toimeentulon edellytyksiä. Kaarle Wirta (2021) toteaaakin, että yhteiskunnassa tapahtuvat murrokset osoittavat, kuinka monikerroksellinen valtakunta tuona aikana oli ja kuinka voimakkaalla säätelyllä ratkottiin sosiaaliyhteiskuntaan ja talouteen liittyviä kysymyksiä mutta myös ongelmia.⁴⁶ Sosiaalisen pääoman ja kaupankäynnin tarjoamien verkostojen karttuminen oli sidoksissa Hollannissa käytyyn yliopistokoulutukseen ja Hollannin kauppahuoneisiin. Wirta (2021) on havainnut, että Ruotsissa työskennelleet kauppakollegion korkea-arvoiset virkamiehet opiskelivat nuorena usein juuri Hollannissa. Heidän toimintansa muokkasi hallintoa ja institutionaalisia laitoksia

⁴⁴ Wirta 2021, 187–188, 192, 194; Rudstedt 1972, 28; Letto-Vanamo & Ylikangas 1981, 62–65.

⁴⁵ Rudstedt 1972, 4, 6, 14.

⁴⁶ Wirta 2021, 187–189.

koko Ruotsin valtakunnassa ja siten hollantilaiset yritystoiminnan intressit tulivat omaksutuksi Ruotsissa niin taloudelliseen kuin yhteiskunnalliseen toimintakulttuuriin.⁴⁷

Amsterdamiin omaksuttiin 1700-luvun puolivälissä berliiniläinen metodi (*berlinska metoden*), jonka tarkoituksena oli tarjota työtä rangaistavan työn lisäksi myös kaikille vapaaehtoisille kehruhuoneelle tuleville henkilöille, joilla ei ollut työtä. Kamarikollegiolla oli paljon vaatimuksia kehruhuoneen tuottavuuden lisäämiseksi, mutta berliiniläinen metodi Långholmenilla osoittautui haasteelliseksi toteuttaa. Sen käyttötarkoitus alkusuunnitelmien jälkeen vuonna 1754 jääkin epäselväksi. Ruotsissa kehruhuoneiden toiminta tuli sopeuttaa irtonaisen väestönosan sekä yhteiskuntaan sopeutumattomien entisestään suurenevaan lukumäärään.⁴⁸ Ei liene sattumaa, että Ruotsin valtakunnassa keinovalikoimaan kuului perustaa kehruhuoneita 1700-luvun alkupuolelta lähtien moneen paikkaan, kuten Gävleen, Kalmariin, Karlshamniin, Karlskronaan, Malmöön, Norrköpingiin, Visbyhyn, Västervikiin, Uppsalaan sekä Suomen alueella Turkuun. Ainoastaan Tukholmassa, Göteborgissa ja Norrköpingissä pystyttiin jatkamaan kehruhuoneen kaltaista työlaitostoimintaa, joka kannatti tekstiiliteollisuutta. Osa kehruhuoneista oli lakkautettu riittämättömien työpanosten ja resurssien vuoksi. Tämä näkyi 1700-luvun puoliväliin tultaessa entistä enemmän toiminnan keskittämisenä. Talouskasvun vauhdittamiseen kytkeytyivät esiteollisen Ruotsin valtakunnassa yhtä aikaa vaikuttaneet sisäpoliittiset ja ulkopoliittiset muutoselementit.⁴⁹

Pakkotyölaitoksen alkuperä on osa globaalia kehitystä mutta myös Ruotsin valtakunnan sisäisiä tapahtumaketjuja. Samalla kun valtakunnassa pyrittiin suitsimaan voimallisesti irtolaisuutta ja rikollisuutta panemalla kiertelevä ja pahatapainen väki laitoksiin pakkotyöhön, olivat

⁴⁷ Wirta 2021, 194–195.

⁴⁸ Rudstedt 1972, 4, 28–29; vrt. Chester 2022, 3–4, 6–7, 13, 16–17, 19–20; RA: Supplerande räkenskaper på Stockholms spinnhus 1784–1790, Rulla öfver arresanterne på Stockholms Krono Spinnhus vid Kongl. Commerce Collegii 3dje quartals Besigtning den 10. October 1788; Ruotsissa kehruhuonetoiminta erosi sikälikin Hollannin mallista, koska sinne ei koskaan juurtunut täydellisesti raspihuonetta. Syynä oli miesvankien tarve toisentyypiseen linnoitustyöhön, kuten esim. puolustuksellisiin linnoitusrakennustöihin. Toisaalta ulkopoliittisesti epävarma tilanne vaikutti miesvankien pakkotyötarjontaan, sillä mm. Pommerin sota omalta osaltaan viivästytti ja esti raspihuoneen perustamista, ja sen käyttö jäi selvästi vähemmäksi. Sodat aiheuttivat myös sen, että tekstiilien alkujalostus vaati enemmän työvoimaa, jopa miehiä, jotta Ruotsin valtakunta pystyi vastaamaan armeijan tekstiilitarpeisiin. Rudstedt 1972, 6–7.

Linnoitusrakennustöistä ks. esim. Keskisarja 2008, 144.

⁴⁹ Wieselgren 1895, 263; Letto-Vanamo & Ylikangas 1981, 65; Tekstiiliteollisuuden investointien ja raaka-aineiden puute johti siihen, ettei 1700-luvun alkupuoliskolla ollut riittävästi materiaalia, kuten kehrättyä lankaa, teollisuuden käyttöön. Tämän seurauksena Karlshamn lakkautettiin 1739 ja Gävle 1769. Samoin kävi Malmöön kehruhuoneelle, josta vangit siirrettiin Göteborgin kehruhuoneelle 1783. Visbyn toiminta oli myös tuotannollisesti vaikeaa, ja turhien kustannusten välttämiseksi sen toiminta ajettiin lopullisesti alas vuonna 1811. Wieselgren 1895, 263, 265; Ruotsin valtakunnassa kasvavat jännitteet (mm. myssyjen ja hattujen juonittelut) hallitsijaa kohtaan vaikuttivat sisäpolitiikkaan. Myös Ruotsin käymien sotien vaikutukset 1700-luvulla vaikuttivat talouteen ja politiikkaan pitkään epäedullisesti. Mm. Pommerin sota 1757 pahensi inflaatiota ja talouskriisiä. Lisäksi valtakuntaa koetteli esim. 1783–1784 paha kato, ja myös rahan arvon sitominen hopeakantaan teki Ruotsin valtakunnan riippuvaiseksi Euroopan suhdanteista ja osalliseksi suurvaltapolitiisiin ja Euroopan alati muuttuviin käännteisiin. Vuonna 1788 Ruotsin aloittama sota Venäjää vastaan rasitti raskaasti velkaantunutta taloutta entisestään. Vahtola 2017, 167–178.

paradoksaalisesti ongelmien aiheuttajat juuri seurausta merkantilistisen politiikan toimintaperiaatteista. Merkantilismi rajoitti kilpailua ja keskittyi tuottavuuden lisäämiseen. Siten se haittasi talouden todellista kehitystä. Ajatus oli yhtenevä Euroopassa vallinneiden taloudellisten näkemysten kanssa. Tekstiiliteollisuuden manufaktuurit liitettiin osaksi talouspolitiikan tuottavuuteen kytkeytyvää ideologiaa, jonka mukaan tuli vähentää tekstiilien tuontia ja lisätä omaa tuotantoa.⁵⁰ Letto-Vanamo ja Ylikangas (1981) toteavat, että Ruotsin valtakunnan työvoimapolitiikka kohdisti vaatimuksia etenkin suurtilojen työvoiman lisäämiseen ja toisaalta rajoitti pientilaa pitävien talonpoikien oikeuksia palkata avukseen lisätyövoimaa. Merkille pantavaa on se, että väestönkasvua oli jo 1700-luvulla tavoitteellisesti edistetty, mikä muutti työvoimapulan lopulta liikaväestöongelmaksi 1700-luvun jälkipuoliskolla. Palkollisten asema kurjistui, irtolaisten ja kerjäläisten määrä lisääntyi ja yhteiskunnassa köyhyyden aiheuttamat lieveilmiöt kasvoivat merkittävästi moninaisten rikoksien muodossa.⁵¹

Vaurastumisen edistämistä, talouden vakiinnuttamista ja entistä selkeämpää työvelvoitetta noudatettiin voimallisesti Ruotsin valtakunnassa myös 1700-luvun loppupuolella. Pakkotyölaitoksiin tuomittiin edelleen merkittävä määrä kunniatonta ja yhteiskuntajärjestystä rikkovaa väestönosaa. Merkittävimpänä muutoksena 1700-luvun jälkipuoliskolla oli se, että kehruhuoneelle tuomittiin nyt entistä enemmän henkirikoksen tehneitä naisia, mikä osaltaan kuvastaa pakkotyön taloudellista merkitystä Ruotsin valtakunnalle. Långholmenin kehruhuoneelle keskitettiin rikoksentehtäjiä nyt myös Suomen alueelta.⁵² Suomalaistaustaiset naisrikolliset olivat suurimmalta osin syyllistyneet lapsenmurhaan. Lisäksi oli muita tapauksia, jotka viittasivat rikosnimikkeeltään henkirikokseen, kuten murha, tappo ja osallisuus tapon tai murhan tekemiseen sekä sikiön tai lapsen kätkeminen. Yksittäisiä vakavaksi luonnehdittuja rikoksia olivat karkaaminen vankeudesta tai kehruhuoneelta. Poikkeava rikos naisten kohdalla oli kirkkovarkaus, koska näissä miehille tyypillisimmissä varkauksissa naiset olivat lähinnä sivuroolissa. Tapauskohtaisesti saattoi saada kehruhuonetuomion myös irtolaisuudesta sekä riettaudesta, jolla tarkoitettiin toistuvasti esiintynyttä kiertelevää elämäntyyliä sekä seksityön tekemistä. Paloviinan myyminen ja varkaus olivat hyvin yleisiä rikoksia, eikä Suomen alueelta usein tuomittu Långholmenille näistä tuomioista. Paloviinan laitton myyminen sekä varkaus edellyttivät, että ne oli luokiteltu erityisen vakaviksi. Harvinaisiin tapauksiin lukeutui

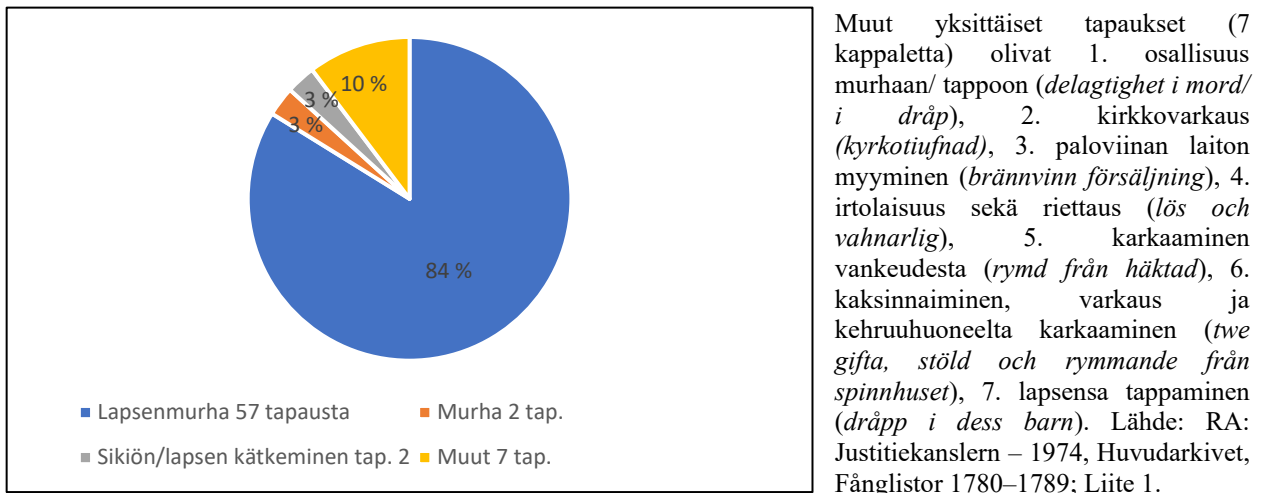
⁵⁰ Letto-Vanamo & Ylikangas 1981, 62, 64, 72; Karonen 2014, 172–173. 350–352; Viitaniemi 2021, 157–158; Wirta 2021, 188.

⁵¹ Letto-Vanamo & Ylikangas 1981, 65.

⁵² Rudstedt 1972, 5–6, 14–15; Keskisarja 2008, 144; Letto-Vanamo & Ylikangas 1981, 62–65; RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor 1780–1789; Liite 1; RA: Supplerande räkenskaper på Stockholms spinnhus 1784–1790, Stockholms Spinnhus Cassa Räkning, Arbets Utdrag 1784–1790.

myös kaksinnaiminen. Tuomioihin liittyi usein muita rikosnimikkeitä, kuten kehruhuoneelta karkaaminen sekä aikaisemmat tuomiot kaksinnaimisesta ja varkaudesta (ks. kuvio 1).⁵³

Kuvio 1. Suomalaistaustaisten kehruhuoneelle tuomittujen naisten rikosnimikkeiden jakautuminen vuosina 1780–1789

2.2 Kehruuhuone valistuksen ajan maailmassa

Ruotsin valtakunnassa havahduttiin 1700-luvulla kasvavaan irtolaisuusongelmaan. Paremmiin organisoitava ja tilavampi rangaistuslaitos tuli tarpeeseen, kun kurjia oloja karkuun lähteneet ihmismassat pakkautuivat Tukholmaan. Irtolaisuusongelman ja työttömyyden lisäksi vaivashoitokysymykset nousivat esille. Tarvittiin kiireisesti pakkotyölaitosta, jossa toteuttaa onnistuneesti myös kuritoimenpiteitä. Laitoksen tarkoituksena oli saada tilaton ja kiertelevä väestönosa elättämään itsensä. Jokaisen tuli noudattaa luterilaista näkemystä ahkeruudesta. ”Ken ei työtä tee, ei syömänkään pidä”, oli luterilaisen opin yksi merkittävistä opetuksista, joita jokaisen tuli noudattaa velvollisuutenaan. Lutherin mukaan keskeinen rajanveto tapahtui apua ansaitsevan (*värdige*) ja ansaitsemattoman (*ovärdige*) välillä. Jaottelussa ratkaisevinta oli erotella ne työkyvyttömät henkilöt, kuten vammautuneet, jotka eivät kyenneet tekemään työtä ja siksi ansaitsivat apua. Vastakohtana olivat työkykyiset henkilöt, joiden odotettiin ansaitsevan itse elantonsa. Osaa heistä pidettiin haluttomina työntekoon ja syyllisinä omiin ongelmiinsa. Jokaisen työhön kykenevän oli patriarkaalisessa yhteiskunnassa oltava yhteiskunnalle hyödyllinen. Esivallan pyrkimyksenä oli, että yhteisöt elättäisivät ja avustaisivat vain työkyvyttömiä vaivaisia. Köyhyyteen ajautuneet

⁵³ RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor 1780–1789; Liite 1; RA: Supplerande räkenskaper på Stockholms spinnhus 1784–1790, Stockholms Spinnhus Cassa Räkning, Arbets Utdrag 1784–1790.

työkykyisen henkilön nähtiin olevan vastuullinen omasta elatuksestaan ja velvollinen hakeutumaan palvelukseen irtolaiseksi julistamisen uhalla.⁵⁴

Långholmenin kehruhuoneeseen lähettämisen periaatteet oli jo sen toiminnan alkuaajoista lähtien sidottu voimakkaasti hyväosaisten yhteiskuntaluokkien argumentteihin. Niistä käyvät ilmi erityisesti keski- ja yläluokan sosiaali- ja yhteiskuntapoliittiset tavoitteet pitää kadut siisteinä kulkijoista. Esivallan huolestuneisuutta aiheutti yhteisöä yhteisesti leimaava taipumus, joutilaisuus. 1724 annetun julkilausuman myötä kaikki työtä tietoisesti vieroksuvat laiskurit eli joutilas väestönosa, varsinkin irtolainen naisväki, tuli toimittaa kehruhuoneeseen työtä tekemään. Ajoittain katuja puhdistettiin kerjäläisistä ja irtolaisväestöstä. Erityisen huomioitavaa on se, että Tukholman kaupungin niin sanotun sosiaalisen siisteyden puolesta työskentelevät paltarit (*paltar*) toimittivat kehruhuoneelle vaeltelevasta elämäntyylistä epäiltyjä henkilöitä, varsinkin naisia maksua vastaan.⁵⁵ Laitos toimi kiinteässä vuorovaikutuksessa vallitsevien olosuhteiden kanssa ja palvelen ympäröivän kaupungin ja valtakunnan tarpeita.

Vapausrangaistus haluttiin selvästi kohdistaa henkilöihin, jotka uhkasivat yhteiskuntajärjestyttä. Tottelemattomuuden, pahatapaisuuden ja vaeltelevan elämäntavan nähtiin aiheutuvan palveluspakon laiminlyönnistä, ja niiden tulkittiin aiheuttavan omaisuusrikoksia, kuten varkauksia ja rahapetoksia. Niitä hillitäkseen Ruotsin valtakunnassa pakotettiin irtolaisiksi arvioituja henkilöitä rangaistustyöhön. Ihmisten työttömyys oli uuden ajan alussa tyystin kriminalisoitu verotuksellisista syistä, mutta myös luvaton työnteko tulkittiin köyhälistön keskuudesta kumpuavana ja yhteiskuntaa rapauttavana toimintana. Taloudellinen epävarmuus houkutteli rikolliseen toimintaan, mikä hankaloitti yhteiskunnan jäsenten osallistumista yritteliäästi työn tekemiseen. Yhteiskuntajärjestyksen turvaamisen ohella taustalla oli ajatus valtakunnan talouden edistämisestä ja yhteisen hyvän rakentamisesta. Ruotsin valtakunnassa irtolaisuudesta muodostuneita ongelmia hoidettiin monin tavoin; esimerkiksi miespuolisia irtolaisia värvättiin sotaväkeen tai ohjattiin linnoitustyölaitoksiin, kun taas naispuolisia työllistettiin kehruhuoneiden pariin.⁵⁶

1700-luvun kuluessa Euroopassa tapahtui aatteellisia muutoksia, jotka omaksuttiin myös Ruotsin yhteiskuntaan. Valistusfilosofiset ja aatteelliset näkemykset johtivat muun muassa rangaistusmuotojen muuntumiseen ja uusiin näkemyksiin rangaistusten merkityksestä ja oikeutuksesta. Tuomitun henkilön tuli sovittaa pahat tekonsa hyödyllisellä tavalla ja oppia

⁵⁴ Bengtsson 2011, 6, 8–10, 16; Letto-Vanamo & Ylikangas 1981, 64, 72; Miettinen 2018a ja 2018b.

⁵⁵ Rudstedt 1972, 14–15, 20; *Paltarit* olivat eräänlaisia kaupungin vartijoita, nykytermein ns. ”siveyspoliiseja”, jotka vahtivat katuja ja toimittivat kulkijoita sekä irtolaisia kehruhuoneelle ansaiten jokaisesta henkilöstä kuusi taaleria kuparimynttejä (*6 dal. kmt*). Rudstedt 1972, 20.

⁵⁶ Letto-vanamo & Ylikangas 1981, 62–63, 66; Bengtsson 2011, 6–8; Miettinen 2015, 133.

virheistään. Ojentamisen ja opettamisen nähtiin olevan edistyksellistä toimintaa. Michel Foucault (1980) on tulkinnut, että tällaiset muutokset olivat alku inhimillisyyden ymmärtämiselle ja humanismin sisäistämiseksi. Ruumiillisen kivun tuottaminen kiduttamalla oli uusien rikosoppineiden näkemysten mukaan myös lopetettava. Tuomioiden lieventyminen liittyi tulkintaan, jonka mukaan rikosrangaistuksia tuli käyttää entistä enemmän parannuskeinona. Lisäksi kuolemantuomiot, julkinen häpäisy sekä tuskan tuottaminen osoitettiin epäsuotuisiksi rangaistustavoiksi, koska niiden todettiin lisäävän yhtäältä väkivaltaisuutta, toisaalta ei-toivottua myötätuntoa, kuten rikosentekijän ihannointia. Rangaistusmuotojen muutos lainsäädännössä vaikutti oikeuslaitoksen toimintaan ja synnytti erilaisten rangaistusten kirjon. Rangaistuksen ei enää kuulunut kohdistua kehoon vaan mieleen ja *sieluun*. Aikaisemmin fyysisesti rangaistavana ollut ruumis olikin enää välikappale, jota käytettiin hyödyksi uuden rikosseuraamuksen eli pakkotyön avulla. Työnteko liittyi merkittäväällä tavalla rikosentekijän parantamisideologiaan.⁵⁷

Rangaistusjärjestelmän muuttumista ajoi Ruotsin oikeusjärjestelmässä voimallisesti kuningas Kustaa III. Poliittisen epävakauden aikana uudet rationaaliset näkemykset aiheuttivat jännitteitä myös uskonnossa aikaisemmin vaikuttaneen puhtasoppisuuden kanssa. Kustaa III omaksui valistuksen ajan muuttuneita oikeuskäytäntöjä, jotka johtivat rikosoikeuden sekä rangaistusjärjestelmän merkittävään höllentymiseen. Tällä oli vaikutusta Ruotsin valtakunnan lainsäädäntöön, johon Kustaa III toi lisäyksiä. Hän onnistui vähentämään omalla valtakaudellaan kuolemanrangaistusten määrää päättämällä itse kuolemantuomioiden täytäntöönpanosta. Toimet olivat omiaan vaikuttamaan rikosseuraamuksiin ja tuomiokäytänteiden moninaisuuteen muuttuvassa 1700-luvun jälkipuoliskon ympäristössä.⁵⁸

Eurooppalaiset valistuksen ajan aatteet rikosopillisista näkökulmista vaikuttivat rikoslainsäädännöllisiin sekä rikosseuraamusrakenteellisiin muutoksiin ja loivat pakkotyövankeuden rangaistuksen esiintymismuodoksi, myös Ruotsissa. Pakkotyön teettäminen osaltaan edisti Ruotsin valtakunnan etuja kansainvälisessä kaupankäynnissä. Samalla Ruotsissa taloudellisen hyödyn tavoittelu ajoi Ruotsin yhteiskuntaa poliittisiin murroksiin: institutionalisoitumiseen ja voimakkaaseen edistysmielisyys. Lisäksi valtakunta oli riippuvainen verkostoista ja hyvistä

⁵⁷ Foucault 1980, 13–18, 26, 29–30, 36; Koskivirta 2001, 98; Pajuoja 1991, 24–25; Humanismi on yleiseurooppalaisena aatevirtaus, joka lisäsi inhimillisyyttä ja korosti ihmisen omaa kykyä vaikuttaa toimintaansa omaksi hyväkseen. Tieteen termipankki, s.v. humanismi.

⁵⁸ Kekkonen 1999, 21–22; Koskivirta 2001, 46–47, 98; Pajuoja 1999, 25; Kustaa III poisti epäinhimilliseksi koetun kidutuksen rangaistusmuotona vuonna 1772. Valistuksen ajan uudistuksissa vastustettiin rikosopillisiin teorioihin kidutukseen verrattavia, inhimillistä kärsimystä aiheuttavia rangaistusmetodeja. Pajuoja 1991, 24–25; Kustaa III mm. käski käytöstä poistettavaksi vankiloiden yhteyteen rakennetut kidutushuoneet, joiden olemassaolo liittyi tunnustuksien saamiseen kiduttamalla. Koskivirta 2001, 46.

ulkopoliittisista suhteista, sillä niiden kautta saatiin tietoa, jota tarvittiin sisäpolitiikassa, kun suunniteltiin toimenpiteitä kontrolliyhteiskuntaa varten. Kontrolliyhteiskunnan toimintaedellytykseksi muodostui valvoa yhteiskunnallista järjestystä sekä samalla holhouksen, kasvatuksellisen ja rankaisun hengessä perustaa siihen kykeneviä omia laitoksia.⁵⁹

Rikoslakiin kohdistuneet muutokset ja lievennykset vaikuttivat sekä yhteiskuntaan että niihin yksilöihin, jotka tulivat tuomituiksi erilaisista rikoksista. Kun keskiluokkaa edustavan porvariston asema vahvistui kaupankäynnin ansiosta, korosti se entisestään porvariston erivapauksien säilyttämistä talouden tehostamisen turvaamiseksi. Vaikutukset ja uudistusvaatimukset työnteon tehostamisesta kohdistuivat kuitenkin vielä alempaan ja heikommassa asemassa olevaan yhteiskuntaryhmään, talonpoikaissäättyyn. Myös rangaistusten lieventyminen tuli tarpeeseen, koska vaikutusvaltaa enemmän nauttiva porvaristo eli ”kolmas sääty” oli 1700-luvun yhteiskuntajärjestyksessä lähempänä alinta sosiaaliluokkaa ja tämän takia myös aikaisemmat niin sanotuille alempitaisoisille sosiaaliryhmille säädetyt rikoslait tulivat uudelleen muokattaviksi.⁶⁰

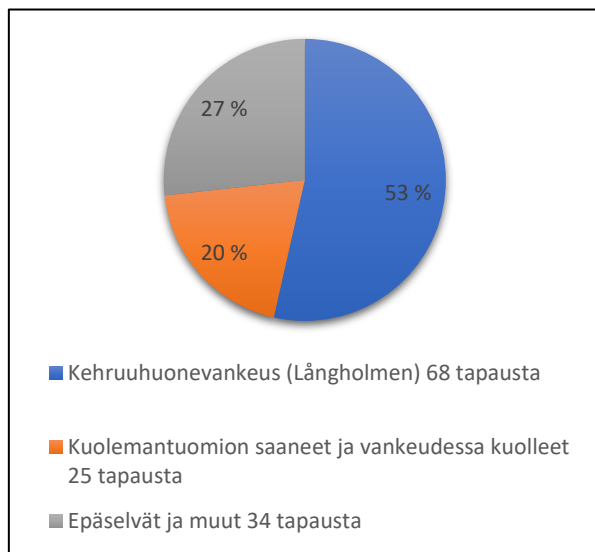
Rangaistus- sekä ojennuslaitosten kasvatukselliset toimintaperiaatteet tulivat vaikuttamaan myös Suomen alueelta pakkotyöhön tuomittujen naisvankien tuomiokäytäntöihin. Merkittävimmät muutokset näkyivät useiden vakavista rikoksista kehruhuoneelle tuomittujen suomalaistaustaisten naisten kohdalla, sillä valtaosa heistä ei saanut ankarinta tuomiota – alioikeuden ja hovioikeuden päätöksen mukaista kuolemanrangaistusta – vaan tuomio muuttui oikeusrevision sekä kuningas Kustaa III:n armahdusmenettelyjen seurauksena pakkotyövankeudeksi (ks. kuvio 2). Monet näistä 68 naisvangista, jotka tuomittiin Suomen alueelta työlaitokseen lähteviksi, saivat nimenomaan näitä lievennettyjä rangaistuksia. Kuvioista 2 voidaan huomata Långholmenin kehruhuoneelle 1780–1789 lähteneiden naisrikollisten määrä (68). Myöskään kuolemantuomiosta ei täysin luovuttu. Kuviossa 2 kuolleiden lukumäärä (25) ei kuitenkaan ole sellaisenaan vertailukelpoinen, koska lohossa ovat teloitettujen lisäksi kaikki vuosina 1780–1789 vankeusolosuhteissa kuolleet henkilöt, jotka odottivat joko siirtymistään kehruhuoneelle tai lopullista tuomiotaan. Epäselvät tapaukset (34) muodostavat ryhmän, joiden tuomiosta ei ole tietoa tai joiden oikeusprosessin päätös siirtyi tarkasteluajankohdan ulkopuolelle.⁶¹

⁵⁹ Pajuoja 1991, 24–25, Viitaniemi 2021, 155–156, 171, 185; Wirta 2021, 191, 201; Aalto 2006, 244–245; Karonen 1991, 350–351; Nygård 1996, 31–34; RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor 1780–1789; Liite 1; Vapaudenajalla (*frihetstid 1719–1772*) tarkoitetaan säätyvallan itsemääräämisaikaa, jolloin valta oli keskittynyt valtakunnan säädyille. Se leimasi voimakkaasti sisä- ja ulkopoliitiikassa tehtyjä päätöksiä, mutta sai vaikutteita myös hyödyn ja valituksen ajan edistyksellisistä näkökulmista. Tieteen termipankki. s.v. vapaudenaika. Vapaudenajasta ks. esim. Viitaniemi 2021, 170.

⁶⁰ Pajuoja 1991, 24–25, Kuisma 2006, 30; Kekkonen 1999, 21–23; Letto-Vanamo & Ylikangas 1981, 46, 62.

⁶¹ Koskivirta 2001, 45–47; Kekkonen 1999, 22; RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor 1780–1789; Liite 1; Oikeusrevisio eli *Justitiae Revision* oli kuninkaallisessa kansliassa palvellut tuomioistuimien, joka toimi hovioikeuksien

Kuvio 2. Suomalaistaustaisten naisvankien tuomioiden jakautuminen vakavien rikosten tapauksissa vuosina 1780–1789

Epäselvät ja muut tapaukset (34) tarkoittavat muun muassa puutteellista kirjaamista, josta ei voi päätellä, mitä oikeustapauksille lopulta tapahtui. Lohkosta saattoi siirtyä tapauksia kehruhuonevankeuteen (68) tai kuolemantuomioon (25) tai ei kumpaankaan niistä, mikäli tuomio muuttui lievemmäksi. Lähde: RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor 1780–1789; Liite 1–3.

Långholmenin kehruhuone joutui toimimaan varhaismodernin ajan monimutkaisessa ympäristössä, jossa erilaiset kulttuuriset ja poliittiset

käänteet olivat riippuvaisia yhtä aikaa vaikuttavista tapahtumaketjuista. 1700-luvulla kehruhuoneelle tuomitut naisvangit kytkeytyivät ja kietoutuivat mukaan näihin yhteen punoutuneisiin ilmiöihin: yhtäältä valistuksellisiin ja ideologisiin, toisaalta tuotannollisiin prosesseihin. Rudstedtin (1972) mukaan pakkotyöhön liittyviä epäkohtia ja toimintaperiaatteita haluttiin esitellä julkisesti kasvatuksellisina ja rikoksentekijöitä ojentavina sekä opettavina suunnitelmina, joissa työnteko oli keskiössä, mutta todellisuudessa taloudelliset pyrkimykset olivat nousseet selkeästi keskeisimmiksi päämääräksi.⁶²

Myös tuomitsemiskäytännöt olivat erityisen haastavia, koska nekin kietoutuivat ja lomittuivat osaksi Långholmenin kehruhuoneen toimintakäytänteitä eri mittaisten vankeustuomioiden kautta. Muuntorangaistusten myötä Suomen alueelta vuosina 1780–1789 tuomitut naisrikolliset tulivat yhteiskunnalle hyödyllisiksi joutuessaan pakkotyöhön Långholmenin kehruhuoneelle. Myös Rautelin (2009) on havainnut, kuinka lapsenmurhatapausten tuomitsemiskäytännöt muuttuivat ja toivat tullessaan uusia muotoja. Vuodesta 1779 lähtien lapsenmurhasta sai erimittaisia vankeustuomioita, kahdesta kuuteen vuotta. Vankilistoista selviää, että myös 10 vuoden tuomioita annettiin lapsenmurhasta. Sen jälkeen kovempi tuomio oli elinkautistuomio. Kehruuhuoneelta löytyi myös viisinkertainen varkaustapaus, josta ruotsalaisnaiselle oli langetettu tuntuva 15 vuoden tuomio.

yläpuolella. Vaikka kuningas tuomitsi yhdessä valtaneuvoston jäsenten kanssa, oli hänellä oikeus korkeimpana oikeusasteena armahtaa. Vuonna 1789 oikeusrevisio muuttui yksinvaltaisen Kustaa III:n toimesta Kuninkaan Korkeimmaksi Oikeudeksi. Letto-Vanamo 1991, 33–35; Korkeimmasta oikeudesta (KKO) valtaneuvoston olemassaolo oli lakkautettu, ja tilalle tuli sekä aatelisista että aatellittomista tuomareista koostuva joukko virkamiehiä, joiden päätäntä- ja vaikutusvaltaa oli kavennettu. Tyynilä 1991, 136.

⁶² Viitaniemi 2021, 158–160, 177; Rudstedt 1972, 27–30, 47–49; Nygård 1996, 31, 34.

Vaikka Kustaa III:n valtakausi on merkinnyt oikeushistoriallista taitekohtaa Ruotsin valtakunnan historiassa, haastoivat silti uudet valistusajan vaatimukset rikosoikeuden oppeja ja teorioita. Tapauksiin liittyi kysymyksiä puutteellisesta näytöstä, jotka vaikeuttivat lain tulkintaa, ja se näkyi erityisesti rikosseuraamuksien ja tuomiokäytäntöjen laaja-alaisuutena, kuten erimittaisina tuomioina ja erilaisina rangaistuksina.⁶³

Rautelin (2009) on todennut, ettei lapsenmurhasta epäilyille voinut langettaa kuolemantuomiota epäselvien todisteiden vuoksi, mutta heitä ei myöskään voinut päästää vapaalle jalalle vitsarangaistuksen ja kirkkoripityksen jälkeen, eli jonkinlainen rangaistus oli lapsenmurhaajalle pakko keksiä. Useimmiten se oli yhteiskunnan määrittelemä ja velvoittama pakkotyö vankeusolosuhteissa. Tätä hankalasti toteutettavaa toimintaa Suomen alueella ratkottiin jo vuonna 1747 voimaan astuneen säännön avulla. Siinä kehoitettiin lähettämään Tukholmaan kuritushuoneelle muun muassa lapsenmurhaajia, ja syytä toiminnalle lueteltiin useita. Pakkotyövankeuteen lähettämisen perusteisiin kytkeytyy monenlaisia yhteen punoutuneita tekijöitä. Lapsenmurhasta epäillyt naiset saattoivat itsepintaisesti kieltäytyä myöntämästä tekoaan, jolloin ongelmaksi nousivat tahallista tekoa puoltavat todisteet ja syyllisyys, joka sekoittui epäselvyyttä ilmentäviin olosuhdekysymyksiin. Lain tulkitsemisen hankaluus yhdessä näyttökysymysten kanssa estivät lain toteutumista. Lisäksi valistuksen ajan hengessä ei voitu painostaa tunnustusta keinolla millä hyvänsä. Suuri ongelma oli myös lain vaikeaselkoisuus niissä tapauksissa, kun täyttä näyttöä eli syytetyn tunnustamista ei saatu. Näitä tapauksia varten tarvittiin uusia toimintatapoja ja kuritushuoneeseen lähettäminen kuului näihin uusiin keinovalikoimiin. Lisäksi Turun kehruhuoneella vedottiin heikkotasoiseen vartiointiin, josta lapsenmurhaajat saattoivat liian helposti karata. Esivallalla oli myös vaikeuksia sijoittaa tätä erityisen pahaksi ja kunniattomaksi luonnehdittua naisjoukkoa samaan tilaan pikkurikollisten kanssa. Rautelin (2009) on tullut siihen tulokseen, että Turun hovioikeus erikseen pyysi, että nämä erityisen raskauttavaan rikokseen syyllistyneet naiset otettaisiin Tukholman kehruhuoneelle. Tämä toive palveli erinomaisesti Långholmenin kehruhuoneella pakkotyöllä toteutettavan manufaktuuriteollisuuden tarpeita.⁶⁴

1700-luvun lopun Ruotsin valtakunnassa perinteinen kostonperiaate ruumiinrangaistusten muodossa oli edelleen valistuksellisista aatteista huolimatta tärkeä osa rikoksen sovittamista. Ennen

⁶³ Rautelin 2009, 454; Viitaniemi 2021, 158,185–186; Koskivirta 2001, 16–17, 20; Letto-Vanamo & Ylikangas 1981, 46–47; RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor 1780–1789; 10-vuoden tuomion lapsenmurhasta sai esim. piika Marketta Imotar (Immotar) Pieksämäeltä. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet E IIIcc: 167 (1786) Bild: 2210; RA: Supplerande räkenskaper på Stockholms spinnhus 1784–1790, Rulla öfver arretanterne på Stockholms Krono Spinnhus vid Kongl: Commerce Collegii 3dje qvartals Besigning den 10. October 1788; Muuntorangaistuksella tarkoitetaan mm. sitä, että monia kuolemantuomioita lievennettiin pakkotyövankeudeksi. Pajuoja 1991, 24–25.

⁶⁴ Rautelin 2009, 451–455; Koskivirta 2001, 20; Letto-Vanamo & Ylikangas 1981, 62.

Långholmenille joutumistaan suomalaistaustaiset naisvangit kokivat myös ”sanktioiden yhdistelmän”. Pia Letto-Vanamo ja Heikki Ylikangas (1981) tarkoittavat tällä raippa-, kirkko- ja vesileipärangaistuksia sekä ilman että yhdessä vapaudenriiston (vankeuden) ja rangaistustyön kanssa. Häpeärangaistus, kuten esimerkiksi julkinen kirkkorangaistus yhdessä vitsarangaistuksen kanssa, muodostui myös suomalaistaustaisten naisten kehruhuonetuomion lisäseuraamukseksi. Julkirippiä on pidetty äärimmäisen häpeällisenä, koska pappi eritteli kuulijakunnan edessä rangaistukseen syyllistyneen rikoksen. Toimitukseen liittyi usein Jumalan vihalla pelottelua, jonka tarkoituksena oli saada rikoksentekijä nöyrytymään. Julkirippi päättyi papin syytetylle esittämiin kysymyksiin, jotka johdattelivat lopulta katumuksen ilmaisemiseen ja sen myötä synninpäästöön. Tämänkaltaisten sanktioiden yhdistelmät istuivat tiukassa asenteissa ja arvoissa ja tukivat paradoksaalisesti valistuksen aikakauden ymmärrystä rangaistustyön hyödyllisyydestä. Uskontoa ja syntiä korostavilla toimenpiteillä pyrittiin paitsi ehkäisemään rikoksia myös laajemmin määrittelemään yhteiskuntajärjestystä niin pyhässä kuin pahassa. Velvollisuudella ja vastuulla esivalta tavoitteli yksilöille itselleen rangaistusta ja samalla se toimi muille opetuksena.⁶⁵

Yhteiskunnallisesti katsottuna ongelmallisten henkilöiden eristäminen omiin laitoksiin, kuten rangaistusvankien ja poikkeavasti käyttäytyvien ihmisten toimittaminen kehruhuonelaitokseen, oli ”kristillisesti hyväksyttävää”. Väärät ja syntiset teot muun muassa toimivat vaarallisina mutta opetuksellisina esimerkkeinä. Tällä tavoin poikkeusyksilöihin oli helppo kanavoida yhteiskunnassa esiintyviä ilmiöitä ja heidän avullaan selittää yhteisöä vaivaavia ongelmia. Tämä omalta osaltaan myös johti uusien normien ja menettelytapojen syntymiseen. Uusia keinoja tarvittiin uusien ongelmien ratkaisuksi.⁶⁶

Viktor Englund (2019) on perehtynyt väitöskirjassaan 1800-luvulla käyttöönotettuihin vankeinhoitojärjestelmiin ja filosofi Michel Foucault’n määrittelemään vankilareformiin sekä sen edistyksellisiin tavoitteisiin tehdä vangeista yhteiskuntakelpoisia kansalaisia. Englundin (2019) mukaan vankeinhoidon uudistukset synnyttivät oman aikakautensa merkittävimmän voimakeinon. Toiminnan perusteena oli saattaa vangit tarkkailun keskipisteeksi. Taustalla toimivat edelleen periaatteelliset humanistiset näkemykset parantamispyrkimyksineen, joiden mukaan yksilöitä tuettiin kurin, kontrollin ja ohjauksen avulla yhteiskuntaan sopeutumisessa. Vankilareformin keskeisimmäksi metodiksi syntyi vankien eristäminen toisistaan. Tämä menettely tuli syrjäyttämään muut variaatiot rangaistuskäytäntönä juuri vakavampien rikoksien tapauksissa.⁶⁷ Långholmenin kehruhuoneessa

⁶⁵ Letto-Vanamo & Ylikangas 1981, 46; Pajuoja 1991, 20; Aalto 2006, 249; Katajala-Peltomaa & Toivo 2004, 15.

⁶⁶ Vilkuna 1996, 245–246.

⁶⁷ Englund 2019, 15–16, 18.

1780-luvulla rankaisukeinona oli vielä vallalla ajatus ruumiinkurittamisen sekä kovan työnteon tarpeellisuudesta. Merkittävä muutos seuraavaan vuosisataan verrattuna liittyi rangaistuskoneiston näkymättömyyteen ja niiden vankien passivoitumiseen, jotka joutuivat eristetyiksi.⁶⁸

Vankeinhoitojärjestelmä tuli muuttumaan 1800-luvulla, kun otettiin käyttöön uudet rangaistusmenetelmät eri variaatioina. Vankilareformin eli vankilauudistuksien keskeisin sisältö muodostui kahden eri eristämiseksi, Philadelphia- ja Auburn-mallien ympärille. Ongelmaksi nousi kuitenkin Ruotsissa vankiloiden rapautuminen ja siksi 1800-luvun alkupuolelta lähtien kuritoimenpiteet eivät enää riittäneet. Kapinointi, juopottelu ja karkaaminen olivat arkipäivää. Näin ollen eristämisen nähtiin olevan yksi niistä keinoista, joilla tehtiin vankeja yhteiskuntakelpoisiksi. Muita käytössä olevia keinoja oli edelleen koulua ja opettaa rikoksentekejiä takaisin yhteiskuntaan kovien kurikäytäntöiden ja raskaan työn rehkimisen avulla. Uudistuneen vankilareformin myötä uskottiin eristämisen parantavaan voimaan, ja sen myötä yhteiskunnassa rikollisuus vähenisi. Yleisesti kannatettiin näkemystä vankien eristämisestä, koska yksinäisyyden nähtiin olevan yksilön paranemisen edellytys.⁶⁹

2.3 Suomalaisvangit Långholmenin kehruhuoneella

2.3.1 Suomalaislähtöisten naisvankien heterogeenisuus

Suomalaistaustaisten naisvankien siirtyminen Tukholman kehruhuoneelle oli osa 1700-luvun jälkipuoliskon Ruotsin valtakunnan tuomiokäytäntöjä. Vuosina 1780–1789 Långholmeniin lähetetyistä 68 naisrikollisesta 57 oli tuomittu lapsenmurhasta. Muita rikoksia olivat murha (2), sikiön tai lapsen kätkeminen (2) sekä seitsemän yksittäistä rikosta (ks. kuvio 1, s. 16). Rikosnimikkeinä lapsenmurha, sikiön tai lapsen kätkeminen sekä lapsensa tappaminen liittyvät osittain samaan kategoriaan, johon kuuluu ennenaikaisen sikiön menehtyminen, kohtukuolema sekä vastasyntyneen tahallinen ja tahaton kuolema. Lapsen tappaminen uhrin myöhemmällä iällä on tässä kategoriassa erotettu lapsenmurhasta, koska rikos liittyi eri olosuhteisiin kuin vastasyntyneen välitön murhaaminen. Lapsenmurha oli uuden ajan alussa vaikea käsite ja rikoskategoria, ja sitä käytettiin

⁶⁸ Englund 2019, 16, 19; Wernerman 2017, 11; Foucault 1980, 15.

⁶⁹ Letto-Vanamo & Ylikangas 1981, 66; Wernerman 2017, 1, 5, 8–10; Taussi Sjöberg 1986 11–12; Englund 2019, 15; Ruotsiin omaksuttiin 1800-luvulla kaksi vankeinhoitojärjestelmää: Philadelphia ja Auburn-mallit. Ne erosivat toisistaan siten, että ensimmäisessä mallissa vangit eristettiin kokonaan toisistaan ja jälkimmäisessä mallissa vangit työskentelivät yhdessä päiväsaikaan pienemmissä ryhmissä, mutta yöksi heidät eristettiin toisistaan. Englund 2019, 20. Wernerman 2017, 9–10.

joskus myös tapauksissa, jotka eivät tunnusmerkistöltään olisi kuuluneet samaan kategoriaan. Rikostapausten aste- ja olosuhde-erot johtivat siihen, että tuomiot eivät myöskään olleet yhdenmukaisia. Huomioitavaa on se, ettei tuomioistuimilla ollut aina riittäviä tietoja, saati tarvetta tai edes kykyä erotella rikoksen laatua. Lapsenmurhaa käytettiin eräänlaisena kattokäsitteenä, joka piti sisällään monia eri variaatioita. Lapsenmurha-rikoksen tulkintavaikeuksista kertoo sekkin, että oikeusistuimet tuomitsivat myös viattomia naisia, jotka kärsivät todellisuudessa keskenmenon tai saivat kohtukuoleman ja synnyttivät kuolleen lapsen.⁷⁰

Myös Mona Rautelin (2009) on käsitellyt lapsenmurha-rikosnimikkeen ongelmaa. Hänen tutkimuksensa osoitti, että myös viattomia naisia tuomittiin ja lähetettiin kehruhuoneelle. Tällainen oli esimerkiksi naimaton talontytär Maria Christina Juhantytär Helsingistä. Hänen tapauksensa oli todettu oikeudessa keskenmenoksi (*missfall*), mutta Maria Christina sekä hänen äitinsä nähtiin syyllisiksi melkein täysiaikaisen lapsen kuolemantuottamukseen. Maria Christina ja hänen äitinsä valittivat tuomiosta ja perustelivat tyttölapsen olleen heikko syntyessään. Tapausta käsiteltiin melkein kahden vuoden ajan 1785–1786. Maria Christinan äiti sai lopulta kahdeksan päivää vesileipävankeutta ja Maria Christina tuomittiin kahden vuoden kehruhuonerangaistukseen. Kehruuhuoneen työlistöille Maria Christina Juhantytär saapui kesäkuussa 1786.⁷¹

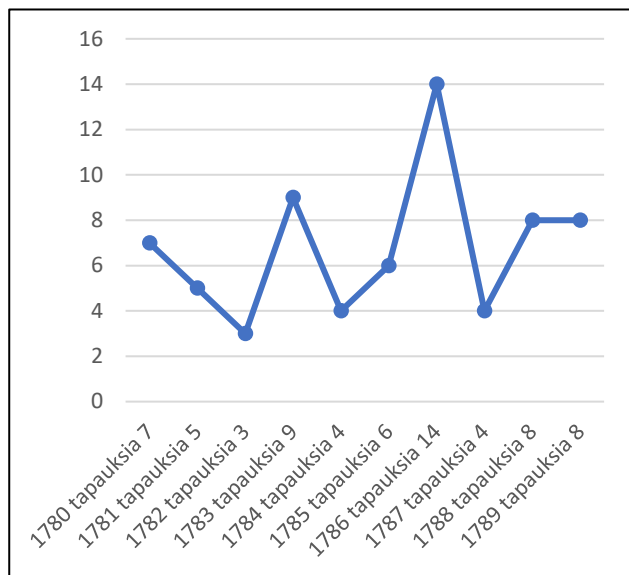
Tuomitun lähettäminen Tukholmaan ei kuitenkaan ollut yksinkertaista. Naisrikollinen saattoi yhtä hyvin karata matkan aikana. Lisäksi naisten kuljettaminen Suomen alueelta Tukholmaan ja tarvittaessa myös takaisin oli kallista. Koko pitkän oikeusprosessin päätökseen saattaminen ja kuljettaminen hidasti tuomion täytäntöönpanoa. Tässä saattaa piillä syy siihen, miksi Långholmenille kuljetettiin vain yli kahden vuoden tuomion saaneita naisvankeja mutta ei tätä lyhyemmän tuomion saaneita ollenkaan. Tämä käy ilmi 1780-luvun vankilistoista: lyhyemmät tuomiot suoritettiin eri puolilla Suomen aluetta, joko linnoituksissa tai Turun kehruhuoneella. Vankilistoista selviää myös, että naisrikollisia kuljetettiin useampi kerralla, jolloin osa joutui odottamaan kyydin lähtemistä. Kuviossa 3 on nähtävillä kehruhuoneelle lähetettyjen suomalaistaustaisten naisten vuosittaiset lukumäärät, jotka vaihtelivat huomattavasti. Vangit olivat myös toisinaan erittäin sairaita, mikä

⁷⁰ RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor 1780–1789; Liite 1–3; RA: Supplerande räkenskaper på Stockholms spinnhus 1784–1790, Stockholms Spinnhus Cassa Räkning, Arbets Utdrag 1784–1790; Rautelin 2009, 78; Mona Rautelinin (2009) väitöskirjasta s. 561 löytyy henkilö: *ogift Dragonsdotter Brita Andersdotter*, joka sai kahden vuoden kehruhuonetuomion 14.1.1780 lapsensa surmaamisesta. Hän puuttuu vankilistalta vuodelta 1780. Asiasta voi olla mainintoja vuonna 1779. Mutta, koska häntä ei löydy tarkasteluajakohtana, hänet on rajattu aineiston ulkopuolelle.

⁷¹ Rautelin 2009, 78, 566–567; RA: Supplerande räkenskaper på Stockholms spinnhus 1784–1790, Stockholms Spinnhus Cassa Räkning, Arbets Utdrag för Junii Månad år 1786, no: 1134; Rautelin (2009) mainitsee vuodeksi 1789, vaikka hänen liitteessään s. 566 on maininta käsittelyvuodesta 1786. Rautelin 2009, 78; Lisäksi Maria Christina Johansdotter saapui kehruhuoneelle kesäkuussa 1786. RA: Supplerande räkenskaper på Stockholm spinnhus 1784–1790, Stockholms Spinnhus Cassa Räkning, Arbets Utdrag för Junii Månad år 1786, no: 1134.

viivästytti lähtöä. Merkille pantavaa on, että naisvangit saattoivat odottaa lähtemistään jopa yli kaksi vuotta (ks. kuvio 3).⁷²

Kuvio 3. Suomen alueelta Långholmenin kehruhuoneelle lähetetyt naiset vuosina 1780–1789

Vuosittaisia tapausmääriä tarkasteltaessa tulee huomioida myös se, että osa oikeudenkäynneistä oli pitkiä, jopa yli kaksi vuotta kestäneitä prosesseja. Erityisesti vuoden 1787 notkahdus selittää tätä ilmiötä. Lähde: RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor 1780–1789; Liite 1.

Monet lapsenmurhan tehneistä naisista olivat nuoria. Silti joukossa oli myös hieman varttuneempaa naisväkeä, kuten esimerkiksi 37-vuotias Mynämäeltä kotoisin oleva ja kotona asuva talollisen tytär Valpuri Juhantytär. Hänellä

oli yksi avioton lapsi entuudestaan. Valpuriin omaksi epäonneksi hän oli ollut suhteessa räätäli Antti Antinpojan kanssa, joka sittemmin oli perunut avioliittoaikeensa Valpuriin kanssa.⁷³ Valpuri Juhantytären tapauksesta voikin havaita elämän nurjan puolen avioliittomarkkinoilla; naisella oli jo enemmän ikää ja entuudestaan yksi avioton lapsi, ja kunnollisista myötäjaisistä saattoi olla puutetta. Aineistosta voidaan karkeasti arvioida, että lapsenmurhan tehneistä naisista merkittävä osa oli yhteiskunnalliselta asemaltaan piikoja tai avioitumattomia naisia (*pigan*). Miettisen (2015) mukaan aviottoman lapsen synnyttäneiden naisten keski-ikä oli 1700-luvulla vähän yli 20 vuotta, ja moni kehruhuoneelle joutunut suomalaistaustainen nainen kuului tähän ikäluokkaan. Nuoret naiset työskentelivät usein piikoina, joka sekkin oli täysin luonnollinen elämänvaihe 1700-luvun Ruotsin valtakunnassa ottaen huomioon palkollissäännön eli palveluspakon. Usein yli 40 vuotta täyttäneet naiset myös merkittiin kirkonkirjoihin itsellisiksi (*inhyses*), ei niinkään piioiksi. Muita lapsenmurhasta tuomittuja henkilöitä olivat muun muassa naisihmiset (*qvinnan, qvinsperson*) ja tyttäreiksi ilmoitetut henkilöt. Vaimoihmiset (*hustrun*), lesket (*enka*), itselliset ja karjakot (*deijan*)

⁷² Rautelin 2009, 453–454; RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor 1780–1789; Liite 1; Osa naisvangeista oli sairaita. Viivästymissyyksi on kirjattu sairaus (*sjuk*), ks. esim. piika Liisa Jaakontytär Pöytyältä. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet E IIIcc: 184 (1789) Bild: 630; Matka kehruhuoneelle viivästytti etenkin esim. Sääksmäeltä olevan Piika Kaisa Iisakintytären kohdalla. Hänen rikoksentekehetyksensä kului yli kaksi vuotta ennen kuin hän päätyi kuritushuoneelle. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet E IIIcc: 166 (1786) Bild: 1860; Långholmenilla sijoittumisesta ks. myös RA: Supplerande räkenskaper på Stockholms spinnhus 1784–1790, Stockholms Spinnhus Cassa Räkning, Arbets Utdrag för Augusti Månad år 1788, no: 1293.

⁷³ Rautelin 2009, 565–566; RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 153 (1784) Bild: 210, 500, 550; Liite 1, tapaus 25.

muodostava tässä aineistossa selvän vähemmistöryhmän. Tämä pieni ryhmä kuvaa niitä yhteiskunnan toimijoita, jotka eivät olleet joko ikänsä, oman yhteiskunnallisen asemansa tai avioliittoasemansa puolesta lapsenmurhan tehneiden absoluuttisessa ydinjoukossa.⁷⁴

Kuten aineistosta voi päätellä, tuomitut muodostivat monenkirjavan joukon naiskohtaloita. He olivat rikoksiensa, ikänsä, elämänvaiheidensa ja kokemuksiensa muovaamia yksilöitä. Heitä erottivat tai yhdistivät opitut tavat, perinteet, uskonnollisuus ja kulttuuri. Hieman varttuneemmat naiset toivat todennäköisesti mukanaan erilaista elämäkokemusta. Kokemuksien rikkautta saattoi lisätä myös tuomittujen kotipaikkojen maantieteellinen eroavaisuus. Heidän kokemuksiinsa ja kokemushorisontteihinsa vaikuttivat osaltaan paikallisyhteisöistä ja perheestä omaksutut asenteet, henkiset ja fyysiset voimavarat, päätöksentekokyky sekä pätevyys. Naisvankien taustoissa, luonteenpiirteissä, neuvokkuudessa sekä heidän opituissa tavoissaan, tottumuksissaan, työkokemuksessaan ja taidoissaan on ollut merkittävästi eroja. Nämä kaikki muokkasivat omalta osaltaan kehruhuoneyhteisöjä ja -kokemuksia.⁷⁵

Muun muassa Rob Boddice (2022) on tulkinnut menneisyyden ihmisten ilmaisujen ja kommunikaation ilmentävän heidän sisäisiä tuntojansa. ”Jäänteet”, joita nykyään tulkitaan, ovat merkkejä heidän omaksumastaan käyttäytymisestä. Jokaisen yksilön tunne- ja kokemusmaailma sekä esimerkiksi henkilökohtainen tapa välittää tunneilmaisuja on huonosti tavoitettavissa ilman kirjallisia lähteitä, jotka kertovat kehruhuonevankien arkisesta vuorovaikutuksesta. Boddice kuitenkin täsmentää, että ihmiset väistämättä kokivat tunteita, ja että tätä hankalasti tavoitettavaa tietoa on mahdollista tavoitella. Naisvankien vuorovaikutuksellisesta todellisuudesta ja kokemushorisonteista voidaan tehdä tulkintoja rekonstruoidulla tilalla, ympäristöllä, olosuhteilla, rakenteilla ja vallitsevilla sääntöillä, jotka vaikuttivat elämään kehruhuoneessa.⁷⁶

Ruotsin valtakunnan hallinnollisten ja erityisesti tilastointiin ja taloudellisiin asioihin keskittyvän aineiston pohjalta on vaikea arvioida esimerkiksi sitä, minkä kaltaisia auktoriteettiasemia kehruhuoneella syntyi. Toisaalta työsuoritteisiin perustuvasta ympäristöstä oli tarjolla vaihtoehtoja

⁷⁴ RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor 1780–1789; Liite 1; Miettinen 2015, 73, 132–133, 152–153; Palveluspakkoasetus edellytti tilaa omistamattomat henkilöt olemaan työsuhteessa. Muussa tapauksessa heidät tulkittiin irtolaiseksi väestönosaksi. Miettinen 2015, 133; Naisihminen (*qvinsperson, qvinna*) oli nimitys aviottoman lapsen synnyttäneelle naiselle. Ruotsin valtakunnassa 1600-luvun lopulta lähtien siveysrikkomus tuli merkitä eri asiakirjoihin, kuten esim. kirkonkirjoihin. Miettinen 2015, 97.

⁷⁵ Scott 1985, 40–41, 43–46, 199; Liski 2020, 11–13, 60–61, 111; RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor 1780–1789; Kun sovelletaan tietoa naisvankien kotipitäjistä, jakautuvat ne karkeasti nykyisiin Suomen alueisiin näin: Etelä-Suomesta 21 vankia, Länsi-Suomesta 29 vankia, Itä-Suomesta 10 vankia, Keski-Suomesta 8 vankia ja Pohjois-Suomesta, Lapin alueelta, ei yhtään vankia. Lisäksi yhden naisen kotipitäjästä ei ollut tietoa. Tieto mukailee asutuksen levinneisyyttä; rikoksia, kuten lapsenmurhia tehtiin melkein joka puolella Suomenaluetta, mukaan lukien harvaan asutut alueet. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor 1780–1789; Paikkakunnista ks. liite 1.

⁷⁶ Boddice 2022, 13–14, 200.

ja mahdollisuuksia, jotka saattoivat hyödyttää yksilöitä tai mahdollistaa vallankäyttöä. Tilastoista käy ilmi kehruhuoneen taloudellinen tilanne sekä sen toiminta mutta myös vankilaolosuhteissa työskennellyt henkilöstö sekä siellä olleiden vankien tarkasti kirjattu työpanos. Jokainen kehruhuoneelle joutunut vanki, olivat he sitten suomalais- tai ruotsalaistaustaisia, joutui myös kohtaamaan elämässään uskonnon määrittelemän yhteisön hierarkkisen ja patriarkaalisen järjestyksen, jossa isäntäparilla ja isännillä oli yhteisötasolla ja kotitalouksissa valtaa palvelusväkeään tai oman perheen jäseniä kohtaan. Joka ikisen naisvangin entiseen elämään oli kuulunut itsestään selvä sisäinen jako parempiosaisten ja huono-osaisten välillä. Asetelmia toisinaan haastettiin ja ankarissa vankilaolosuhteissa roolit ja hierarkia saattoivat jopa muuttaa muotoaan. Kuritushuoneyhteisön keskuudessa työnteolla ja tehokkuudella oli merkitystä: he, jotka olosuhteita parhaiten kestivät tai olivat tehokkaita ja kyvykkäitä työntekijöitä, myös hyötyivät eniten. Valtarakenteita on pystytty rikkomaan sekä sosiaalista nousua tekemään, kun aiempia valtasuhteiden verkkoja on lakannut toimimasta ja valtatyhjiöön on syntynyt uusia sääntöjä ja vaatimuksia. Kuritushuoneen arkinen toiminta on saattanut haastaa paitsi naisvankien aiempia asemia heidän entisissä yhteisöissään myös vankilayhteisön valtarakenteita, luoden uusia rooleja, jotka perustuivat eri toimijoiden iän, kyvykkyyden, nuoruuden, terveyden ja hyvinvoinnin eroihin sekä tehokkuuden sanelemaan arkeen.⁷⁷

Långholmenin kehruhuoneen manufaktuuri-toiminta oli keskeinen osa kehruhuonevankien jokapäiväistä arkea 1780-luvulla. Agraariyhteiskunnan käsityöaloilla oli jo entuudestaan pitkäikäiset ja vahvat perinteet, jotka juontuivat omavaraisesta maataloudesta. Manufaktuuri-toiminnan luonteeseen kuului erilaisten tekstiilituotteiden valmistaminen sekä tekstiilin monivaiheista raaka-ainekäsittelyä. Tekstiilit olivat tuotteita, joilla oli monia jalostuksellisia tekovaiheita. Näitä työtehtäviä jaettiin raaka-aineiden ja puolivalmisteiden mukaan ja näin oli myös kehruhuoneessa pakkotyötä tekevien keskuudessa. Suurimmalta osin vankeudessa olevat naiset kehräsivät lankaa sekä työstivät lankajalosteita.⁷⁸

Uotila (2014) on todennut, että paikallisyhteisön hierarkioissa niin sanotut langankehrääjät eivät kuuluneet käsityöläisiin, eikä langankehruu ollut arvostetuimpien käsityötaitojen piirissä. Isommissa kotitalouksissa langan kehruusta huolehtivatkin lähinnä köyhemmät palkolliset. Siitä huolimatta vaatimattomammassa perheyhteisöissä langankehrääminen ja siihen liittyvät raaka-aineen muokkaamisvaiheet kuuluivat kaikille naispuolisille henkilöille ainakin kausiluonteisena toimintana.

⁷⁷ Toivo 2006, 190–191; RA: Supplerande räkenskaper på Stockholms spinnhus 1784–1790, Stockholms Spinnhus Cassa Räkning, Arbets Utdrag 1784–1790.

⁷⁸ Uotila 2014a, 62–63; RA: Supplerande räkenskaper på Stockholms spinnhus 1784–1790, Stockholms Spinnhus Cassa Räkning, Arbets Utdrag 1784–1790.

Täten monet suomalaistaustaisista rangaistusvangeista osasivat kehrätä lankaa.⁷⁹ Tilanne oli huomattavasti parempi, mikäli osalla vangeista oli entuudestaan kokemusta kotitarvetekstiilikäsityöstä, kuten pellavan ja hampun kehräämisestä ja kutomisesta kankaiksi. Taidolla oli merkitystä kehruhuoneen manufaktuuritoiminnan tuotteliaisuuden ja siten sekä pakkotyöstä selviämisen että naisvankien aseman kannalta. Taitojen ansiosta kehruhuoneella saattoi ansaita jopa parempaa palkkaa ja saavuttaa paremman elintason.⁸⁰ Toisaalta, mikäli taitoa käsitellä lankajalosteita ei ollut etukäteen, kehruhuonetuomion päätyttyä tilanne oli aivan toinen. Kehruuhuonevankeudesta vapautunut saattoi erikoistua taidollisesti ja tästä oli hyötyä työmarkkinoilla.⁸¹

2.3.2 Petettyjä lupauksia ja surullisia kohtaloita

Elämänkohtaloiden tarkastelusta on hyötyä kehruhuonekokemusten ja kokemushorisontin rekonstruoinnissa, minkä takia muutamaa tarinaa käydään tutkielmassa läpi yksityiskohtaisemmin. Kehruhuonetarinoista on havaittavissa tiettyjä tyypillisiä mutta toisaalta myös epätyypillisiä piirteitä. Kehruuhuoneelle joutuneiden naisten ikäjakauma on laaja, vaikka enemmistö olikin suhteellisen nuoria. Kaikki kehruhuoneelle joutuneet eivät olleet myöskään aina syyllisiä tekoon, josta heitä syytettiin. Valituista tapauksista kiinnostavimmat olivat joko vastuussa tahallisesta teosta, syyllisiä kuolemantuottamukseen vahingossa tai tehneet surman seurauksia ymmärtämättä. Tutkimuksellisesti poikkeukselliset tapaukset on valittu toimijuuden, henkilön perhe- tai työtaustan sekä yhteiskunnallisen aseman näkökulmista. Seuraavaksi esitellään kolme erilaista lähtökohtaa ja kehruhuonetarinaa. Tarkastelun kohteena on henkilöiden kyky sopeutua raskaisiin olosuhteisiin, mikä joko nosti tai laski kehruhuoneella saavutettua asemaa. Henkilöiden kyvyistä hallita kovia olosuhteita ja selvittää niistä tehdään tulkintoja myös oikeuspöytäkirjoissa kuvattujen olosuhdetekijöiden ja luonteenpiirteiden avulla. Lisäksi yksi tapauksista tuo esille, mitä hyötyä kehruhuoneajasta oli henkilölle itselleen rangaistuksen päätyttyä.

Yksi hedelmällisimmistä ja monilta osin tyypillisimmistä tapauksista oli Liisa Erkintytär Karikunlahden (Lisa Ericsson Karikulachti) tarina. Hän oli nuori, joka syyllistyi tahalliseen lapsensurmaamiseen. Liisa syntyi Merijärvellä 18.4.1765 nykyisen Pohjois-Pohjanmaan alueella, joka kuului tuolloin vielä Oulun lääniin ja oli osana Pyhäjoen pitäjää. Hän kasvoi Ponnikas-nimisessä

⁷⁹ Uotila 2014a, 57–59; Vainio-Korhonen 1998, 15.

⁸⁰ Uotila 2014a, 62, 66.

⁸¹ Rudstedt 1972, 44.

Liisan äidin, Riitta Aatamintyttären (Brita Adamsdotter) kotitalossa, johon Liisan isä Erkki Juhaninpoika (Erich Johansson) oli tullut vävyksi. Liisan elämä, kuten tuona aikana oli usein tavallista, koki ensimmäisen takaiskansa, kun hänen äitinsä kuoli 17.1.1767, Liisan ollessa alle kaksivuotias.⁸²

Liisa Erkintytär Karikunlahden tarina on mielenkiintoinen, koska hän on niitä harvoja tuomittuja, jotka selviytyivät koettelemuksestaan kehruhuoneella ja palasivat sieltä takaisin kotipitäjäänsä.⁸³ Ennen rikokseen johtavia tapahtumia hänet pestattiin piiaksi Pyhäjoen puolelle, joka ei ollut kaukana hänen Merijärvellä sijainneesta synnyinkodistaan. Tästä voidaan myös päätellä, että talo, johon Liisa Erkintytär Karikunlahti pestautui piiaksi, oli hänelle entuudestaan tuttu. Pyhäjoen rippikirjasta tulee esille, että hän oli osa niin sanottua naimatonta työväkeä (*ogift tjenstefolk*). Rippikirja kertoo myös hänen saapuneen Pyhäjoelle 14.4.1784 mainiten kotipaikaksi Merijärven ja synnyinkodin nimen, Ponnikas.⁸⁴ Puuttuvia yksityiskohtia täytyy täydentää Vaasan hovioikeuden pöytäkirjoista, joista käy ilmi, että Liisa Erkintytär Karikunlahti oli pestattu ainakin piiaksi Pyhäjoen Pirttikoskella olevaan Helakosken taloon. Siellä hän oli aloittanut Helakosken vanhimman pojan, Antti Antinpojan (Anders Andersson) kanssa esiaviollisen sukupuolisuhteen. Lähteistä käy ilmi, että ajanjaksona, jolloin hän työskenteli piikana Helakosken taloudessa, hän oli maannut talollisen pojan Antti Antinpojan kanssa useita kertoja, sillä seurauksella, että Liisa Erkintytär Karikunlahti oli tullut lopulta raskaaksi.⁸⁵ Miettinen (2015) on havainnut, että monet nuoret joutuivat odottamaan avioliittoa muutaman vuoden, mikä lisäsi riskiä esiaviolliseen sukupuolisuhteeseen. Aikaa ei useinkaan vietetty siveästi seksuaalisesti pidättäytymällä.⁸⁶

Vaasan hovioikeuteen lähetettyjen alioikeuden pöytäkirjojen kautta saa monipuolisen kuvan 21-vuotiaan Liisa Erkintytär Karikunlahden tapauksesta, koska käräjäoikeudessa kuultiin monia eri osapuolia. Lisäksi lapsenmurhatapauksen selvittyä käsiteltiin myös Liisa Erkintytär Karikunlahden ja Antti Antinpojan välistä laitonta esiaviollista kanssakäymistä. Esiaviollista sukupuolielämää Liisa Erkintytär Karikunlahti puolusti kertomalla omassa lausunnossaan tapahtumien kulusta sekä siitä, kuinka Antti Antinpoika oli puhunut hänelle avioliiton solmimisesta. Kuitenkin kevään kuluessa ja

⁸² KA: Pyhäjoen rippikirjat 1763–1768 MKO20-25 Aa5, 109; KA: Vaasan hovioikeus, Alistettujen asiain päätöstalot Di:21, Vaasan, Oulun ja Kuopion lääni 1786, 276.

⁸³ KA: Merijärven rippikirjat 1788–1810 IK335-336 I Aa:2, 34; Liisa palaa Merijärven Karkulahteen isänsä Erkin perheeseen. Isä oli kuollut 11.5.1790 ja niin oli myös käynyt Liisan veljelle Erkille. Jäljellä vuonna 1791 oli enää äitipuoli ja sisarpuolet. KA: Merijärven rippikirjat 1788–1810 IK335-336 I Aa:2, 34.; HisKi, Merijärvi, kuolleet vuonna 1846. Lisa Eriksdr. Karkulahti kuolee vanhuuteen (*äld.*) 4.4.1846 melkein 81-vuotiaana. Yhteiskunnallinen asema on merkitty og. (*ogift*) qv. (*qvinnä*).

⁸⁴ KA: Pyhäjoen rippikirjat 1781–1787 MKO40-45 Aa 8, 161.

⁸⁵ KA: Vaasan hovioikeus, Alistettujen asiain päätöstalot Di:21, Vaasan, Oulun ja Kuopion lääni 1786, 199, 272–273.

⁸⁶ Miettinen 2015, 73.

raskauden edetessä Liisa Erkintytär Karikunlahti oli alkanut kokea pelkoa. Samalla hänen aiemmin suotuisalta tuntunut tilanteensa alkoikin kuihtua, minkä jälkeen hän tuli toisiin aatoksiin ja päätti muuttaa lokakuussa, raskautensa loppuvaiheessa veljensä uudisrakentaja (*nybyggaren*) Juha Erkinpojan (Johan Ericsson Sarilampi) perheen luokse.⁸⁷

Käräjäoikeuden kuulusteluista käy ilmi, että Liisa Erkintytär Karikunlahti synnytti lapsen navetassa aamuyöllä 6.11.1785. Hänen oman lausuntonsa mukaan hän oli lähtenyt tarkistamaan karjaa, joka hänen mielestään piti meteliä. Synnytyksen käynnistyessä hän oli karsinan kauimmaisessa osassa. Siellä Liisa Erkintytär Karikunlahti oli asettunut polvilleen synnyttämään ja auttanut toisella kädellään lapsen ulos. Huomatessaan napanuoran olevan lapsen kaulanympärillä, oli hän repinyt sitä väkivaltaisesti. Hän ei myöskään sitonut napanuoraa synnytyksen jälkeen. Olkien päällä makaavan lapsen alettua huutaa hän vaiensi tarkoituksellisesti kaulasta kiinni pitäen ja hautasi lapsen olkien alle lammasaitaukseen. Kun Liisa Erkintytär Karikunlahti huomasi lapsen olevan edelleen hengissä, löi hän tämän pään suljettuna olevaa porttia vasten. Lopuksi hän peitteli kuolleen ja alastoman lapsensa lampaiden aitaukseen.⁸⁸

Synnytyks oli tapahtumana tärkeä ja siksi siihen myös liittyi erilaisia kansanperinteen muovaamia uskomuksia ja tapoja. Oli tavallista saada lapset miehiltä salassa, mutta nainen ei saanut synnyttää yksin. Kokeneiden naisihmisten oletettiin osallistuvan synnytyksiin, koska toiminnan tuli perustua lapsivuoteessa olevan naisen hyväksi. Lisäksi synnyttäjää sai apua vanhemmilta naisilta, koska lapsensaanti katsottiin vaaralliseksi tapahtumaksi sekä äidille itselleen että vastasyntyneelle vauvalle. Esivallan näkökulmasta synnytykselle täytyi löytyä silminnäkiäjät. Tällä oli suuri merkitys silloin, kun äiti tai lapsi kuoli synnytyksessä. Kaikkia naimattomia ja raskaana olevia naisia täytyi seurata tarkasti lapsenmurhaan liittyvien riskitekijöiden vuoksi.⁸⁹

⁸⁷ KA: Vaasan hovioikeus, Alistettujen asiain päätöstalot Di:21, Vaasan, Oulun ja Kuopion lääni 1786, 273, "[...] *Lisa Ericsson dotter Karkulachti innemot tjugu et år gammal, då hon blifvit för detta brott wid Tings Rätten tillakt gjort den friwilliga bekännelse: at sedan hon förledit år om wintern under sin tjenste tid hos Bonden Anders Helakoski i Pirttikoski by flera gånger haft sammanlag med sidegeledes som Anders Andersson, som skall tilsagt henne ägtenskap och där af emot Wären kändt sig rädd; så har hon utan at för någon yppa sit tilstånd i början af förwekne flyttad til sin Broder, nybyggaren Johan Sarilampi [...]*"; SAOB, *förwekne* tarkoittaa kuihtumista.

⁸⁸ KA: Vaasan hovioikeus, Alistettujen asiain päätöstalot Di:21, Vaasan, Oulun ja Kuopion lääni 1786, 273–274, ks. myös 278, "[...] *hwarast hon natten emot den 6. påföljande November begifwit sig til fähuset för at efterse kreaturen hwilcka hon tyckt göra något buller, och såwida födslen henne då påkommit, uti yttersta båset där nu ko stått, på knä framfödt fostret med tilhjäl af ena handen den hon fattad omkring barnets hals, derå hon med sin hand afslitit nafvalsträngen utan at förbinda den samma samt i förskone låtit fostret som gifwit ljud i från sig, ligga på halmen, men sedermera i upsåt at förgöra det, tagit med handen om dess hals och burit det til får kättan närå där intil, samt såwida barnet år haft lif, en gång stött dess hufwud emot gårdslet därmed kättan warit stängd och därefter lagt det samma, som icke widare förmärkts wara wid lif, hel bart på halmen i samma kätta där et får warit [...]*"; SAOB, *stöta* tarkoittaa lyömistä tai muuta väkivaltaista iskeytymistä.

⁸⁹ Warpula 2006, 207–208.

Liisa Erkintytär Karikunlahden veren vuotaminen ilman sairaudentuntoa oli herättänyt epäluuloa pihapiirissä. Etenkin oli kiinnitetty huomiota veren tahrimeihin vaatteisiin, sekä likaisen hameen vaihtamiseen kesken päivän, ja se oli kirjattu pöytäkirjaan erikseen ylös. Lisäksi hänen hoikistunut olemuksensa aiheutti lisää kummastusta. Pihapiirissä oli osattu epäillä hänen olleen raskaana ja sen seurauksena seuraavana päivänä syntynyttä lasta haettiin jo joukolla. Lopulta vauva löydettiin haudattuna lammaskarsinasta. Kaupungin välskäri otettiin mukaan vastasyntyneen kuolemansyöntutkimiseen, ja hän totesi vauvan olevan täysiaikainen hiuksineen ja kynsineen. Lisäksi lapsen nähtiin olleen syntymähetkellä elävä ja napanuoran revityn irti. Selvityksessä ilmeni, että kaulaa ympäröi suuri mustelma ja että vasemmalla puolella suussa sekä leuassa oli haava. Kaiken kaikkiaan lapsen päälään todettiin olevan oikealta puolelta murskaantunut, ja tahallisen väkivallan nähtiin aiheuttaneen tämän kuoleman.⁹⁰

Liisa Erkintytär Karikulahden sukupuolikumppania (*lägarsman*), talollisen poikaa Antti Antinpoika Helakoskea, epäiltiin alussa rikokseen osalliseksi. Myös Antti Antinpojan vanhempia (Antti Helakoskea ja Liisa Juhantytärtä) kuulusteltiin, sillä isäntäparin vastuulla oli palvelusväkensä kunniallinen elämä ja sen valvominen. Mikäli palkollinen rikkoi lakia ja syyllistyi rikkomuksiin, voitiin nähdä isännän hoitaneen kurinpitovelvollisuutensa välinpitämättömästi, mutta Liisa Erkintytär Karikunlahden tapauksessa Antti Antinpojan vanhemmat saivat syytteistä vapautuksen. Lisäksi kuulusteltiin lapsenmurhaan johtavista syistä Liisa Erkintytär Karikunlahden veljeä ja tämän vaimoa. Tämä oli luonnollinen vaatimus, koska nuorten naisten tekemisiä ei saanut jättää huomiotta, etenkin jos näiden epäiltiin olevan esiaviollisen kanssakäymisen jälkeen raskaana. Riski Liisa Erkintytär Karikunlahden kaltaisten naisten äärimmäiseen ratkaisuun lapsen surmaamisesta oli esivallan tiedossa. Antti Antinpoika ei missään vaiheessa kieltänyt sukupuolisuhteesta Liisa Erkintytär Karikunlahden kanssa ja siitä syystä hän ei selvinnyt teosta myöskään ilman rangaistusta. Hän kärsi teosta yksityisen kirkkoripityksen (*hemligt Christermål*) ja sai laittomasta sukupuolisuhteesta sakot, joita hän ei pystynyt maksamaan. Lopullinen rangaistus Antti Antinpojalle Liisa Erkintytär Karikunlahden moninkertaisesta makaamisesta ja mahdollisesti perusteettomista avioliittolupauksista sekä maksamattomista sakoista oli lopulta 14 päivää vankeutta, joka ei merkinnyt hänen kohdallaan vesileipävankeutta. Mahdollisesti Antti Antinpojan asema tilan

⁹⁰ KA: Vaasan hovioikeus, Alistettujen asiain päätöstalot Di:21, Vaasan, Oulun ja Kuopion lääni 1786, 274, 278–279, "[...] hwarunder blod hamne öfwen frånrunnit, men ej har hon kânt sig sjuk, utan sedan de äldre hemmawarande personer begifwit sig til kyrckan gått tillbaka til bonings portet samt tagit på sig en annan kjortel än hon forut haft; af hwilcka anledning ej mindre än at gårdsfolcket efter återkomsten från kyrckan tyckt henne wara smalare, fostret dagen derpå om morgonen bliwfit eftersökt och i färdkätten igenfunnit[...]", "[...] fostret haft lif wid fodslen och såsom fullgångit varit försedt med hår på hufvudet samt naglar på fingrar och tår, nafvelsträngen varit afsliten och stora blånader funnits omkring halsen samt att sår på wästra sidan om munnen, och nedre käften jemte högra hjesse benet kråssat, af hwilckan wäldsamma medfart det tilsatt lifvet[...]" ; SAOB, *hjesse*, *hjässa* tarkoittaa päälakea.

ensimmäisenä perillisenä vaikeutti Liisa Erkintytär Karikunlahden mahdollisuuksia juuri hänen kanssaan avioliittomarkkinoilla, sillä nuorella naisella ei ollut kunnollisia myötäjäisiä, eikä hän täten olisi tuonut sukuun avioliiton myötä merkittävää hyötyä.⁹¹

Mitkä mahdollisuudet Liisa Erkintytär Karikunlahden ja Antti Antinpojan tulevaisuudella lopulta oli, jos he eivät kuuluneet samaan sosiaaliseen ryhmään? Kuitenkin nainen ajautui surmaamaan kaikessa hiljaisuudessa oman vastasyntyneen lapsensa. Tästä syystä myös Liisa Erkintytär Karikunlahden tuomio oli järeämpi; hänet tuomittiin kuolemaan, teloitettavaksi ja roviolla poltettavaksi, josta kuninkaallinen oikeusrevisio armahti hänet kuuden vuoden kuritushuonetuomioon Tukholman kehruhuoneelle. Ennen sitä hän kärsi 30 paria vitsoja ja julkisen kirkkorangaistuksen. Liisa Erkintytär Karikunlahden tapauksessa olosuhteet, kuten Antti Antinpojan katteettomat avioliittolupaukset ja niihin kytkeytynyt esiaviollinen elämä, olivat tuomiota lieventäviä, vaikka hän vaikenen tilanteestaan ja synnytti lapsensa yksin. Itse lapsenmurha oli erityisen raskauttava, eikä hän myöskään kieltänyt tekoa vaan kertoi lausunnossaan siitä yksityiskohtaisesti.⁹²

Miettinen (2015) on tuonut esille sen, kuinka nuoren naisen ainoa vaihtoehto näin raskauttavassa tilanteessa oli esiintyä käräjillä ”katuvana, petettynä ja viattomana neitona, koska siitä oli hänelle hyötyä”. Petetyksi tulemista käsiteltiin oikeudessa, kun alioikeudessa kuultiin esimerkiksi Marketta Jaakontyttären (Margaretha Jacobsdotter) todistajalausunto, jonka mukaan Antti Antinpoika oli viekoittelemalla huijannut (*förledit*) Liisa Erkintytär Karikunlahden makaamaan kanssaan. Lisäksi epäonnisen Liisa Erkintyttären oli nähty olevan tilanteesta peloissaan. Kuitenkin Liisa Erkintytär Karikunlahden tarina on mitä ilmeisemmin hyvin tyypillinen kehruhuonetarina vakavasta rikoksesta, jonka keskiössä on luvaton rakkaus seurauksineen ja lopputuloksena lapsenmurha.⁹³

1700-luvun elämää väritti toisinaan yllättävä kurjuus tai toisaalta sattumusten summa, jotka löivät kohtalonkaltaisen leiman nuorten naisten elämänseläntöön. Toinen tällainen tapaus vei myös kehruhuoneelle, mutta se tulkittiin oikeusasteissa astetta vakavammaksi. Oikeusrevision pöytäkirjoissa siitä ei ole edelliseen verrattuna yhtä seikkaperäistä selostusta olosuhteista saati naisen omaa lausuntoa tapahtuneesta. Syynä tähän on se, että oikeusrevision pöytäkirjoista on karsittu monet yksityiskohdat pois. Tämä nainen oli Liisa Yrjöntytär Leder (Lisa Jöransdotter), joka syntyi 8.8.1765

⁹¹ Miettinen 2015, 12, 59–60; KA: Vaasan hovioikeus, Alistettujen asiain päätöstaltiot Di:21, Vaasan, Oulun ja Kuopion lääni 1786, 199–200, 272–273, 276–277, 279–280.

⁹² KA: Vaasan hovioikeus, Alistettujen asiain päätöstaltiot Di:21, Vaasan, Oulun ja Kuopion lääni 1786, 191–200, 272, 275, 278–279, ” [...] halshuggas och i bålet brännas [...]”, ” [...] skall hon i stället umgäta detta sitt grofwa brott med trettio par ris tre slag af paret, en Söndags uppenbar kyrckoplikt och sex års Tuckthuset i Stockholm [...]”, ” [...] i anseende tilföre komne mildande skäl och omständigheter af Råd befogat Lisa Karikulachti från dödstraffets förskona [...]”.

⁹³ Miettinen 2015, 99; KA: Vaasan hovioikeus, Alistettujen asiain päätöstaltiot Di:21, Vaasan, Oulun ja Kuopion lääni 1786, 278–279.

ja kastettiin Elisabetaksi nykyisen Auran, entisen Tammelan (*Portas*) alueella. Prunkkalan kappeliseurakunta (*Brunckala Capell*) ja Karviaisten kylä (*Karfwiais by*) kuuluivat tuolloin Pöytyän (*Pöytis*) pitäjään. Liisa Yrjöntyttäri oli perheensä neljäs lapsi. Hänen isänsä Yrjö Läder. (Jöran Läder) oli Järsan Ratsutilalla vanhempana rakuunana (*gamla drag.*), ja äiti nimeltään Liisa Tuomaksentyttäri (Lisa Thomadotter). Aivan kuten Liisa Erkintyttärelle kävi, myös Liisa Yrjöntyttären äiti on merkitty kuolleeksi tyttären ollessa alle kahden vuoden ikäinen. Tämän jälkeen perhe muutti Skinnarla-nimiseen taloon.⁹⁴

Rautelin (2009) on tutkimuksessaan perehtynyt hieman myös Liisa Yrjöntyttären tapaukseen, minkä vuoksi tutkielmaan on saatu tärkeitä puuttuvia palasia. Liisa Yrjöntyttären sukupuolikumppania ei mainittu laisinkaan oikeusrevision päätöksessä. Rautelinin mukaan Liisa Yrjöntyttäri oli ajautunut sukupuolisuhteeseen räätälin oppilaan (*skräddarlärning*), talonpojan veljen Jaakko Eliaksenpojan (Jakob Eliasson) kanssa. Jaakko Eliaksenpoika löytyy Skinnarla-nimisestä talosta erittäin suurilukuisen perheen nuorimpana poikana, ja hän oli syntynyt vuonna 1761 ollen Liisa Yrjöntyttäriä neljä vuotta vanhempi. Liisa Yrjöntyttäri ja Jaakko Eliaksenpoika tunsivat toisensa ja kasvoivat nuorina niin sanotusti saman katon (Skinnarla) alla.⁹⁵

Liisa Yrjöntyttären tapauksessa oikeusrevisionin pöytäkirjoista käy ilmi, että hänen tekemänsä lapsenmurhaa tutkittiin Tammelan pitäjässä. Hänen kerrottiin olevan 20-vuotias ja Järsan ratsutilalta kotoisin oleva piika. Alun perin Liisa Yrjöntyttäri sai tuomion käräjäoikeudessa lapsenmurhasta, josta rikoslain mukaan seuraisi hengen menettäminen teloittamalla eli kaulan katkaisu ja lopuksi roviolla polttaminen. Myös Liisa Yrjöntyttäri antoi vapaaehtoisen lausunnon tapahtumien kulusta sekä olosuhteista, joita ei ole kuitenkaan kirjattu ylös. Se tiedetään, että hän synnytti 2.1.1785 lapsen ja hänet mainitaan ylimalkaisesti vallitseviin olosuhteisiin liittyväksi.⁹⁶

Läänin piirilääkäri (*Provincial Medicus Assessor*) Bergman totesi omassa lausunnossaan, että syntynyt lapsi oli täysiaikainen. Lisäksi lapsen oli tulkittu olevan elossa syntymähetkellä, mihin

⁹⁴ KA: Auran rippikirjat 1766–1780 AP I Aa:2, 3; HisKi, Aura – Kastetut, 1765: 8.8.1765 Elisabeta (isä Gl. Dr. Jöran Läder, äiti Lisa Thomasd:r.); Liisa Yrjöntyttäri Lederin jäljet häviävät vähitellen. Liisan löytää vielä isänsä Jöran Lederin ja sisarensa Marian kanssa Skinnarlassa, josta he muuttavat pois vuonna 1774. KA: Auran rippikirjat 1766–1780 AP I Aa:2, 16; Vuosina 1777–1780 Lisa Leder löytyy Seppälästä, läheltä Skinnarlaa, jonka jälkeen häntä ei enää Auran rippikirjoista löydy, koska Auran rippikirjat vuosilta 1780–1785 puuttuvat. KA: Auran rippikirjat 1766–1780 AP I Aa:2, (kuva) 76: <https://www.sukuhistoria.fi/sshy/sivut/jasenille/paikat.php?bid=27086&pnum=76>.

⁹⁵ KA: Auran rippikirjat 1766–1780 AP I Aa:2, (kuva) 19–20. Kun Liisa Yrjöntyttären perhe on merkitty muuttamaan pois Skinnarlasta 1774, oli Liisa Yrjöntyttäri asunut Skinnarlassa Jaakko Eliaksen pojan kotitalossa ainakin 7 vuotta (9-vuotiaaksi asti). Hyvin todennäköistä oli, että Liisa Yrjöntyttäri ei myöskään muuttanut kovin kauaksi tutuista kulmista ja näin ollen tunsu hyvin Jaakko Eliaksenpojan; HisKi, Aura – Kastetut, 1761: Jakob Eliasson synt. 29.1.1761 Skinnarla, (vanhemmat Elias Andersson ja Anna Mattsdotter.)

⁹⁶ RA: Justitierevisions protokoll 1785, 1395–1396, “[...] lif sitt mista, halshuggas och I Båla brennas [...]”, “[...] at hon sitt den 2. Januarii framfödde foster lifwet afhänt, hwilckan bekjännelse utom andra förekomma omständigheter [...]”.

viittasi sitomaton napanuora, jonka seurauksena lapsi oli vuotanut merkitsevästi verta. Tulkintaa haittasi epämääräinen väkivalta, jota lasta kohtaan oli tehty. Se tulkittiin lausunnossa niin, että lasta oli joko painettu tukehduttamisaikeissa tai vastasyntynyt oli pudonnut. Väkivalta kuitenkin todettiin lapsen menehtymisen syyksi.⁹⁷ Rautelinin (2009) tutkimuksesta käy ilmi, että Liisa Yrjöntyttären tyttölapsen kuolema tulkittiin oikeudessa murhaksi, ja tekotapa eriteltiin tukehduttamiseksi (*kvävning*).⁹⁸

Liisa Yrjöntyttäri osoitti lausunnoissaan tyytymättömyyttä päätökseen, josta voidaan tulkita, että hän oli jossakin määrin eri mieltä tapahtuneesta. Lausunnoista ilmenee, että oikeudessa oli vaikeuksia ymmärtää, mitä lapselle oli todellisuudessa tapahtunut. Myös Rautelin (2009) on tullut siihen tulokseen, että lapsenmurhasta syytetyt naiset eivät ymmärtäneet, mitä oli tapahtunut, eivätkä siksi osanneet selittää tapahtumia oikein. Liisa Yrjöntyttären lausunto ja tunnustus tapahtumien kulusta eivät ilmeisesti olleet uskottavasti selitetyjä, koska niitä ei ole säilytetty oikeusrevision pöytäkirjoissa puolustuksellisina argumentteina. Liisa Yrjöntyttäri ei mahdollisesti myöskään osoittanut oikeuden näkökulmasta katumusta vaan oli lausunnosta ja tulkinnoista eri mieltä. Vankilistaan on kirjattu Liisa Yrjöntyttären kohdalle selvitys tämän tyytymättömyydestä vitsarangaistukseen ja kuritushuoneorjuuteen. Turun hovioikeuden päätöslauselmissa (*Utslagshandlingar*) onkin tyydytty lasta koskeviin sekä mahdollisiin kuolemaan johtaneisiin syihin. Lauselmassa Liisa Yrjöntyttären todetaan synnyttäneen salassa, tukahduttaneen (*förgwafft*) ja piilottaneen (*lön lagt*) vastasyntyneen lapsensa. Liisa Yrjöntyttäri sai elinkautistuomion Tukholman kehruhuoneelle, 30 paria vitsoja ja julkisen kirkkorangaistuksen, kun tuomio lieveni kuninkaallisessa oikeusrevisiossa, ja näin hän säästy armahdusmenettelyjen seurauksena teloitukselta.⁹⁹

Helena Hagelin (2010) on tuonut esille, että synnytyksen jälkeen juuri lapsensa salassa synnyttänyt äiti saattoi toimia ilman impulssikontrollia (*impulshandling*) silkasta järkytyksestä.¹⁰⁰ Lapsen syntymä saattoi itsessään olla kriisi, joka aiheutti ahdistusta. Hagelin (2010) on todennut tutkimuksissaan, että tavallista oli, että naiset repivät napanuoria osittain hädissään. Toisinaan he olivat yksinkertaisesti kyvyttömiä sitomaan napanuoraa. Osaaminen sitomiseen löytyi vaimoihmisiltä, jotka olivat jo oppineet sitomisen taidon.¹⁰¹

⁹⁷ RA: Justitierevisions protokoll 1785, 1396, ”[...] Provincial Medicus Assessor Bergman uti dess den 1 sistl: Februarii utgifna och under Edelig förpligtelse afgifna besigtnings bewis intygat att fostret varit fullgångit och wid fodslen haft lif, samt att det samma genom förblödning af obunden nafwelsträng, utan medelst wäldsamhet, som fostret antigen genom tryckning stöt eller fall lidit, lifwet förlorat [...]”.

⁹⁸ Rautelin 2009, 566.

⁹⁹ RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 160 (1785), 360, 500; RA: Justitierevisions protokoll, Utslagshandlingar 1785, 1589–1590, “[...] Dömd til ris, och tuckthus slaveri hvaröver hon anfört missnöjje [...]”.

¹⁰⁰ Hagelin 2010, 63–64.

¹⁰¹ Hagelin 2010, 114–116, 119, 122.

Kolmas valittu esimerkki on Maria Erkintyttären tapaus, joka oli kahta edellistä tapausta erikoisempi, sillä hän oli selvästi iältään vanhempi ja kuului parempaan yhteiskunnalliseen luokkaan. Erikoisen tarinan vaikuttavuutta lisäsi seikka, että Maria Erkintytär ajautui emännän ominaisuudessa surmaamaan miehensä, ratsutilan isännän Matti Matinpoika Kestin äkkipikaisuuksissaan. Hänen tapauksensa on sikäli mielenkiintoinen, että kehruhuoneeseen joutui erityisen harvoin asemaltaan parempiosaisia.¹⁰²

Maria Erkintytär Hätäwara (Maria Ericsson Hätäwara) syntyi melko vauraaseen Hätäwaran taloon Ikaalisten Kilvakkalassa 11.11.1735. 22-vuotiaan Maria Erkintyttären vihkiminen 1.11.1757 saman ikäisen Kestin ratsutilan vanhimman pojan Matti Matinpoika Kestin kanssa hyödytti molempien sukuja. Yhtäältä se kartutti sukujen omaisuutta, toisaalta korosti sukujen asemaa yhteisössä.¹⁰³ Heidän keskinäisistä avioliitto-ongelmistansa tai vaikeista valtasuhteista avioparin välillä ei voida sanoa paljoakaan, mutta eräänlainen eskalaatio kuitenkin tapahtui, sillä Maria Erkintytär iski miehensä hengiltä kirveen hamarapuolella kiukunpuuskassaan. Hän puolusti tekoaan ja suuttumustaan miehen ilkeämielisyydellä. Maria Erkintytär sai lähimmäiseen kohdistuvasta teosta raskaimman mahdollisen tuomion, kovennetun kuolemanrangaistuksen: kaulan ja oikean käden katkaisun sekä roviolla polttamisen.¹⁰⁴

Kovennettua kuolemanrangaistusta ei kuitenkaan hyväksytty rangaistukseksi ylemmissä oikeusasteissa, sillä teolle ei ollut silminnäkijöitä. Lisäksi Maria Erkintytär oli lausunnoissaan Turun hovioikeuden mukaan kirjattu vakuuttavaksi, mahdollisesti myös katuvaksi, vaikka samaan aikaan todettiin lausunnon olevan ristiriidassa muiden lausuntojen kanssa. Näitä muita lausuntoja ei otettu esille, yhtä lukuun ottamatta. Lausunto ei ollut Turun hovioikeudessa riittävä, koska tekoa ei lopulta nähnyt kukaan. Tämän ainoan lausunnon mukaan määräämättömällä hetkellä Matti Matinpoika oli kumartunut eteenpäin poimiakseen lattialta hampunsilmun siemeniä. Lausunnolla haluttiin tehdä selväksi se, että Matti Matinpoika ei voinut nähdä, eikä torjua, samaansa kirveeniskua, joka osui kuolettavasti hänen yläselkäänsä. Tarkemmissa arvioissa todettiin iskun osuneen niskan sekä takaraivon alueelle. Siitä syystä tuomio oli Maria Erkintyttäreille sangen raskauttava, ja hänen

¹⁰² RA: Justitierevisions protokoll 1785, 1390–1395; RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 160 (1785) Bild: 360; Liitteestä 1 löytyy papintytär (prästedottern) Helena Maria, joka myös erottuu aineistoista poikkeuksena yhteiskunnallisen asemansa ansiosta. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 123 (1780) Bild:15.

¹⁰³ Miettinen 2012, 11–12, 82; Kiiski-Seiskari 2020, 10; KA: Ikaalisten syntyneiden luettelo 1730–1764 JKK777, 1735 syyskuu, (kuva) 18; KA: Ikaalisten rippikirjat 1748–1751 AP I A:a3, (kuva) 25, 26; KA: Ikaalisten vihittyjen luettelo 1738–1814 AP I Eb:2, (kuva) 12.

¹⁰⁴ Koskivirta 2001, 78–79, 81, 83–84; Kiiski-Seiskari 2020, 12–13; RA: Justitierevisions protokoll 1785, 1390–1391, ” [...] Ting Rätten blifwit efter åberopade lagen vinn dömd att mista högra hand, halshuggades ock i Båla brennas [...]”; RA: Justitierevisions protokoll 1785, 1393, ” [...] att hon, som af mannens egenhet ock hårde medfart skall blifwit bragt till ifwer [...]”.

oletettiin tahallisesti väijyneen miestänsä ja murhanneen tämän. Mies oli tilanteessa puolustuskyvytön.¹⁰⁵

Tilanteesta on säilynyt muistitietoa, jonka mukaan Maria Erkintytär olisi ollut lähdössä lokakuun toisena päivänä tapaamaan sukulaisiaan. Puolison kerrotaan estäneen vaimoaaan lähtemästä, koska keli oli ollut huono. Kaikesta huolimatta Maria Erkintytär oli käskenyt renkiä laittamaan hevosen valmiiksi, jonka jälkeen heidän välilleen oli syntynyt riitaa. Riita mainitaankin oikeusrevision lähteissä, mutta syy jää alkuperäislähteistä saavuttamatta, koska sen on nähty olevan vähäpätöinen tieto. Ratsutilan isäntä, Maria Erkintyttären puoliso Matti Matinpoika Kesti kuoli iskun jälkeisiin vammoihin seuraavana yönä vasten aamua 3.10.1784. Maria Erkintytär lopulta armahdettiin läheiseen kohdistuneesta surmateosta. Hänen tapauksensa kävi kaikki oikeusasteet läpi, sillä kuningas Kustaa III armahti 49-vuotiaan Maria Erkintyttären ja langetti hänelle elinikäisen vankeustuomion Tukholman kehruhuoneeseen.¹⁰⁶ Maria Erkintytär oli todennäköisesti kehruhuoneolosuhteissa harvinaisuus, sillä hän oli sinne joutuessaan liki 50-vuotias. Hän kestänyt rajuja olosuhteita kovin kauaa ja menehtyi 50-vuotiaana oltuaan kehruhuoneella ainoastaan 8 kuukautta, heinäkuusta 1785 toukokuuhun 1786.¹⁰⁷

Vaikka kirjalliset lähteet ovat rajalliset, voidaan tapauksista silti erottaa yksilöitä valintoineen. Heillä oli omat mahdollisuutensa, tavoitteensa sekä keinonsa selvitä vaikeista tilanteista. Elämän ennakoimattomuus on näissä tapauksissa läsnä. Aviottomia lasta odottavat äidit joutuivat miettimään asemaansa ja tulevaisuuttaan yhteisössä, jolloin murhaamisaikheet saattoivat nousta mieleen. Mikäli heillä ei ollut paikkaa minne mennä tai perheen ja suvun tuomaa tukea tai heillä oli pelko palveluspaikan menettämisestä sekä aviottoman lapsen elättämisestä, saattoivat naiset ajautua äärimmäisiin ratkaisuihin. Oleellista on erottaa se, että vain harva naisista päätyi Liisa Erkintytär Karikunlahden tai Liisa Yrjöntyttären kaltaisiin päätöksiin. Syitä tekoihin ja naisten vaihtoehtoihin täytyy tarkastella laajasta perspektiivistä, jossa korostuvat aikakauden olosuhteet sekä turvattomuus ja taloudellinen epävarmuus. Toisaalta myös yllättävä tilanne toi tullessaan yhteensovittamisen

¹⁰⁵ Kiiski-Seiskari 2020, 12–13; RA: Justitierevisions protokoll 1785, 1391; ”[...] att Maria Ericsdotter under upkommen tråkta ock oenighet med sin man Mats Matsson tilfogat honom med yxa ett slag öfver ryggen hwar efter han illa sjuknat samt natten derpå emot morgonen aflidit [...]”; RA: Justitierevisions protokoll 1785, 1392, ”[...] stått lutande emot golfwet, för att uphämta hampfröd knoppar, samt således eij kunnat förese, eller afvärja slaget [...]”; RA: Justitierevisions protokoll, Utslagshandlingar 1785, 1589, ”[...] hälst anledning icke är hon haft upsåt att dräpa: at mannen förut warit otidig emot henne ock omständigheterna har på hennes egen bekjännelse [...] ”; RA: Justitierevisions protokoll 1785, 1393, ”[...] omständigheter förmälas förekomma, att några åsyna wittnen icke warit tilstådes då Maria Eriksdotter gaf sin man det slag, som wällat hans död [...]”.

¹⁰⁶ Muistitieto on peräisin ”Kestin ja Alakestin sukua” -sukuselvityksestä. Raes 2003, 7; RA: Justitierevisions protokoll 1785, 1390–1392; RA: Justitierevisions protokoll, Utslagshandlingar 1785, 1588; Kiiski-Seiskari 2020, 11–12, 26.

¹⁰⁷ KA: Turun ja Porin läänin tositekijä 1785, vankiluettelo 7735: 2474, liiteasiakirja no: 31; Maria Erkintytär vietiin hautaan 3.5.1786. RA: Supplerande räkenskaper på Stockholms spinnhus 1784–1790, Stockholms Spinnhus Cassa Räkning, Arbets Utdrag för Majj Månad år 1786, no: 987.

ongelmia, jotka saattoivat heikentää omia tavoitteita ja pyrkimyksiä sekä hankaloittaa omaa toimintaa yhteisön jäsenenä.¹⁰⁸

Erittäin heterogeenisen naisryhmän taustalta löytyi monenlaisia syitä ja ratkaisuja, jotka johtivat lapsenmurhaan. Miettinen (2015) esittää, että 1700-luvulla runsas väestönkasvu oli selkeässä yhteydessä aviottomien lasten syntymien lisääntymiseen ja siten myös lapsenmurhien määrään. Muutokset yhteisön sosiaalisessa rakenteessa kytkeytyvät myös vallitsevaan ilmapiiriin. Sillä oli merkitystä, oliko ilmapiiri hyväksyvä vai paheksuva. Samalla ilmapiiri määritteli yhteisön ihmissuhteiden verkon laadun, sillä kohtuuttomaksi koettu häpeäleima yhdessä turvattomuuden kanssa saattoi vaikuttaa ratkaisevasti aviottoman lapsen surma-aikeisiin.¹⁰⁹ Huomioitavia ovat myös oikeusrevision ja päätöslauseلمien tekemät tulkinnat tapahtumien kulusta. Ne ovat usein tiivistettyjä ja siten haittaavat osaltaan kattavan kokonaiskuvan selvittämistä. Koskivirta (2001) on pohtinut, mitä lopulta voidaan selvittää rikoksien motivaatioperusteiksi. Mitä tehty väkivaltarikos itse asiassa kertoo aikakauden yhteiskunnasta, paineista, uhista ja elinympäristöstä? Arvo- ja normikeskustelua tehtäessä tulee ymmärtää yhteisön sisäiset haasteet ja monimutkaiset ilmiöt seurauksineen sekä ne prosessit, jotka vaikuttivat päätöksiin yhtäältä tekijän, toisaalta esivallan näkökulmista.¹¹⁰

¹⁰⁸ Kilday 2007, 3, 13, 44, 53; Miettinen 2015, 13–15, 104–105, 114, 165; Rautelin 2009, 217.

¹⁰⁹ Miettinen 2015, 105.

¹¹⁰ Koskivirta 2001, 22.

3. Tila Långholmenin merkitysten antajana

3.1 Fyysinen ympäristö osana toimijuutta ja kokemusta

Menneisyyden tilat ovat Panu Savolaisen (2017) mukaan ” ajallisuuden materiaalisia kerrostumia”, joissa sekä mennyt, nykyinen että tulevaisuuden maailma on aina ollut merkitykseltään eri aikoina erilainen. Tilassa tapahtuvat muutokset heijastuvat myös materiaalisuuden kokemukseen. Kun tulkitaan menneisyyden tiloja, täytyy ymmärtää, että tilat ovat saaneet myös vaikutuksia siellä tapahtuneista ilmiöistä sekä aikaisemmista kerrostumista, joita tilojen vuorovaikutusympäristössä on aikaisemmin ollut. ”Merkitysten perinnöillä” on siten vaikutusta tiloihin sekä siellä esiintyviin asenteisiin ja käsityksiin.¹¹¹

Savolaisen (2017) määritelmä tilan monikerroksellisuudesta avaa uusia näköaloja Långholmenin kaltaisen kehruhuoneen syntyyn ja historialliseen taustaan ja lisäksi auttaa ymmärtämään vankilan toimintaympäristön merkitystä vapauden ja valistuksen ajan vaikutuksien kohteena siinä globaalissa maailmassa, jossa Ruotsin valtakunta omine tavoitteineen ja pyrkimyksineen operoi. Kun tarkastellaan Långholmenin kehruhuoneen kaltaista tilaa oman aikansa vankilana, on syytä ymmärtää, että tarvittiin ensin monta sataa vuotta vaihtelevaa kehitystä keskiaikaisesta Maunu Eerikinpojan kartanojärjestyksestä kohti vapausrangaistuksen alkamisajankohtaa.¹¹²

Keskiajan vankila oli toiminnallisesti ja merkityksellisesti aivan erilainen paikka varhaismoderniin, saati moderniin käyttötarkoitukseen verrattuna, eikä vapausrangaistusta ajateltu erikseen omana rangaistuksenaan. Vankilat olivat käyttötarkoitukseltaan useimmiten tutkintavankien säilytystiloja. Siksi vankilan merkitystä eri aikoina tulee arvioida aina suhteessa kuhunkin aikaan. Keskiaikaisessa vankilassa vangit joko odottivat kuolemantuomiotaan tai olivat suljettuna pois yhteiskunnasta aiheuttamansa poliittisen uhan vuoksi.¹¹³ Vasta 1600-luvulla lääninhallintoa alettiin järjestää uudella tavalla, josta tuli vankilaitoksen alkupiste. Samalla viranomaisten, etenkin maaherrojen, vastuukysymykset ja valvontatoimenpiteet sekä vankien rangaistusten täytäntöönpano nousivat

¹¹¹ Savolainen 2017, 15; Pajujoja 1991, 22.

¹¹² Savolainen 2017, 15.

¹¹³ Letto-Vanamo & Ylikangas 1981, 39, 48–49; Savolainen 2017, 14; Pajujoja 1991, 22–23; Varhaisin vankeuteen viittaava lainsäädäntö löytyy keskiajalta. Maunu Eerikinpojan kartanojärjestyksessä v. 1335 kuvattiin ensimmäisen kerran vapaudenriistoa eli vankeutta. Tuomion sai mm. kunnianloukkauksesta. Kristofferin maanlaissa on maininta ”kuninkaan tyrmästä” ja Maunu Eerikinpojan kaupunkilaissa ”kätköstä”, jotka olivat vangeille osoitettuja tilapäisiä säilytystiloja. Maaseudulla tilapäistilat olivat mm. maakuoppia tai muita nimismiehen varastorakennuksia. Tilapäisvankitiloja käytettiin mm. aatelisille, joiden kunniaa olisi loukannut pakkotyö rangaistuskeinona. Vesileipä rangaistusta sekä työ- ja velkavankeutta käytettiin myös vangin painostamiseen, kun pyrittiin saamaan aikaiseksi tunnustus tai maksamaan velka. Letto-Vanamo & Ylikangas 1981, 38–40, 48–49. Keskisarja 2008, 25. Pajujoja 1991, 22–23.

esille. Kehitystä vauhditti muun muassa ongelmaksi kehkeytynyt vankien karkaaminen, jota haluttiin hallita paremmilla säilytystiloilla. Yksin säilytystiloihin satsaaminen tai vankien karkaamiseen puuttuminen ei riittänyt syyksi vahvistaa vankeudenhoitojärjestelmää, vaan vaadittiin koko vankilapolitiikan kehittämistä. Vankilahallinnolle muodostettiin säännöstö, jossa luotiin järjestelmä erityisestä tilasta, vankilasta henkilöineen ja vankeineen.¹¹⁴

Vankilalaitosta ei kehitetty johdonmukaisesti. Kehittämiselle oli kuitenkin painetta, sillä talonpojat halusivat päästä irti esimerkiksi vankien kuljetusrasituksesta. Ongelmaksi muodostui taloudellinen haluttomuus vankilaitoksien panostamiseen, eivätkä nämä kysymykset olleet valtakunnan tärkeysjärjestyksessä kovin korkealla.¹¹⁵ Vankitilojen rakentamiseen ja toimintaan liittyen Keskisarja (2008) onkin todennut, että vanha ja uusi arkkitehtuuri elivät pitkään rinnatusten varhaismodernina aikana. Vankilaitoksen sisätilat saattoivat muistuttaa keskiaikaista tyyliä, vaikka rangaistuslaitos itsessään pyrki edustamaan uudempaa ratkaisua vankien logistiselle ja erivaiheiselle pakkotyölle.¹¹⁶ Långholmenin kehruhuoneen perustoiminta ja siellä suoritettava työ ei eronnut 1780-luvulla merkittävästi laitoksen aloitusajoista, paitsi että alueena Långholmen laajeni, rakennuksia ja lisäksiipiä tarvittiin lisää, ja myöhemmin toiminta hieman monipuolistui. Lisäksi tilaa käsittelevissä muutoksissa näkyivät ne vaatimukset, joita Långholmenin kehruhuoneelle asetettiin.¹¹⁷

Tila kokemuksen paikkana sisältää aina ajan ja paikan välisen suhteen. Tähän prosessiin vaikuttavat myös aikaisemmat tilaan liitetyt tunteet ja kokemushorisontit, joita tilassa on tuotettu tai joita tilassa ajateltiin olevan. Kehruuhuoneeseen liittyy ikäviä mielikuvia ja odotuksia, kuten armotonta työtahtia sekä kurittamista ja kivun tuottamista. Långholmenin kehruhuone muodostui kokonaisuudessaan odotusten kaltaiseksi kokemusympäristöksi, jonka toimintaan kuului laajasti käytössä ollut ruumiillinen väkivalta. Tämän seurauksena odotukset muokkautuvat kivun tuottamisen mahdollisuuden sanelemina. Kokemushorisontti saattaa siis sisältää kokemuksen, jota ei ole vielä fyysisesti aistittu, mutta se on olemuksellisesti läsnä ja tuottaa pelon ilmapiiriä.¹¹⁸

Kehruuhuoneeseen kohdistuvat uudet vaatimukset ja muutokset vaikuttivat monella eri toimijatasolla kokemukseen sekä laitoksen sosiaaliin ja kulttuurisiin rakenteisiin. Toiminnallisilla muutoksilla on merkitystä myös suhteessa vanhoihin kokemuksiin, koska ne tuottavat muokkaantuneita ja kerrostuneita kokemuksia. Uudet toimintatavat luovat siten kokemuksellisia käännteitä sekä uusia

¹¹⁴ Letto-Vanamo & Ylikangas 1981, 49–51; Jokaisen kaupungin ja pitäjän piti huolehtia omista vangeistaan ja perustaa lääninvankiloita, linnavankiloita ja paikallisvankiloita eli ”pitäjänkistoja”. Letto-Vanamo & Ylikangas 1981, 49–51.

¹¹⁵ Letto-Vanamo & Ylikangas 1981, 51–52.

¹¹⁶ Keskisarja 2008, 25.

¹¹⁷ Rudstedt 1972, 27, 30, 35–36.

¹¹⁸ Rudstedt 1972, 78; Vrt. Kukkola 2015, 1, 94; Kokemuksen tilallisuudesta / Scene of Experience, ks. Harjula & Kokko 2022.

odotuksia ja vaikuttamisen tapoja.¹¹⁹ 1700-luvun alkupuoliskolla kehruhuoneen historiallisista käänteistä ja muutoksista kertoo erityisesti silloisen tarkastajan (*inspector*), Carl Magnus Liwijnin toiminta. Hän lähti toteuttamaan ja kehittämään vastikään syntynyttä kehruhuonelaitosta kuninkaallisen kamarikollegion vaatimusten mukaisesti suuntaan, jossa tuotantoon kiinnitettiin enemmän huomiota. Liwijnin toiminta ja tuotannolliset muutokset, joilla tarkoitetaan vankien määrän sekä heidän tuottamansa lankajalosteiden määrän lisäämistä, ajautuivat ristiriitaan aikakauden asenteiden kanssa. Långholmenin historian vaiheita kuvaava kohtaaminen on jäänyt kirjallisiin lähteisiin kaupungin arkkitehti Johan Bernhard Carlsbergin omissa muistelmissa (*oförgripliga tankar*). Vuonna 1739 Carlsberg sai huomata, ettei hän ollutkaan piirtämässä kuritushuoneperiaatteeeseen sopivia rakennuksia. Kun vankien ojentamisen piti olla valtiotason toimijan (*ståndernas kommersdeputation*) pääasiallinen tavoite, muodostui pääpainoksi enemmänkin manufaktuurityön tarpeet. Kamarivaliokunta odotti Carlsbergin suunnittelevan ja piirtävän Långholmenin kehruhuoneen toimimaan ojennuslaitoksen mukaisesti, siten että suunnittelussa huomioitaisiin vankien ojentamista tukeva tavoite rakennusten ja huoneiden sijoittelun avulla. Kompleksin tarkoitus ei ollut toimia manufaktuurikäsitelaitoksena, mihin suuntaan tarkastaja Liwijnin kehruhuonetta ohjasi. Ristiriitaiset näkökulmat kuvaavat, kuinka manufaktuuriteollisuuden edistäminen oli riippuvainen pakkotyöstä saatavista tuloista. Pyrkimyksenä saattoi olla yhdistää sekä ojentavat että taloudelliset ambitiot yhteen. Tosin Carlsberg koki tilanteen lähinnä tahtona kätkeä taloudelliset pyrkimykset ojennus-, kasvat- ja kuritushuoneen toimintaperiaatteen taakse.¹²⁰

Tiloissa ilmenevän vallan muotoihin liittyy myös yksi Savolaisen (2017) tärkeimmistä teeseistä: kaikissa tiloissa, olivat ne sitten suljettuja vankilatiloja, kuten Långholmenin kehruhuone, tai julkisia tiloja, esimerkiksi avoin kaupunkitila, valta ilmeni aina suhteessa tilaan ja toisin päin. Valta määrittäi rajoja ja loi käytäntöjä.¹²¹ Valvonta, valta ja kontrolli esiintyvät selvästi myös tarkastaja Liwijnin pyrkimyksissä. Hän oli mitä ilmeisemmin saanut kamarikollegiolta melko vapaat kädet omien visioidensa toteuttamiseen. Långholmenin kehruhuoneeseen muodostui heti alusta lähtien viisi eri tavoin luokiteltua työhuonetta (*arbetsrum*), ja myöhemmin huoneita vielä lisättiin. Ensimmäinen huone ainakin suunniteltiin Långholmenissa vapaaehtoisesti työskenteleville naisille, mutta sen

¹¹⁹ Harjula & Kokko 2022.

¹²⁰ Rudstedt 1972, 17, 27–28, 39; Kaupungin arkkitehti Carlsberg koki suunnittelussa haasteita, koska ojennusperiaatteen mukaisesti hänen olisi pitänyt erotella vangit omiin luokkiinsa heidän tekemiensä rikosten perusteella. Esimerkiksi vähäisemmästä rikkeestä tuomitut eivät olisi voineet olla samassa tilassa vakavampien rikosten tehneiden naisvankien kanssa. Erityisen haasteensa tähän toivat miehet, nuoret ja lapset. Osa vanhemmista toi lapsensa salaa kehruhuoneelle tavoitellen kurikasvattamisen metodeita. Miesten työskentely päiväsaikaan samassa tilassa naisvankien kanssa muistutti enemmän manufaktuurilaitoksen toimintaa kuin ojennuslaitoksen toimintaperiaatetta. Tilasta oli kuitenkin puutetta, ja vasta itäsiiven rakentamisen jälkeen vuonna 1746 – kaikki sairaista terveisiin, miehistä naisiin sekä huorintekijöistä irtolaisiin saatiin tyystin erotetuksi toisistaan. Rudstedt 1972, 27–28, 39–40.

¹²¹ Savolainen 2017, 13–14, 21, 58–59, 111, 259.

lopullisesta käytöstä ei ole täyttä varmuutta. Ainoastaan yksi huoneista oli varattu miehille, ja viidennessä huoneessa, kuritushuoneessa (*tukthus*), oli kuritushuonevankeja, jotka olivat 1700-luvun puolella välissä lähinnä kaksinkertaisesta huoruudesta tai moninkertaisesta varkaudesta tuomittuja. Myös ensimmäisiä lapsenmurhatapauksia alettiin tuomita kuritushuoneelle sekä määrääjäksi että elinkautiseksi ajaksi. 1700-luvun jälkipuoliskolla kuritushuoneeseen joutui lähinnä raskaan rikoksen, lapsenmurhan ja murhan tehneitä naisia. Liwijnin suunnitelmien mukaan jokainen vanki työskenteli ja nukkui yhdessä ja samassa huoneessa. Tämä päti vielä 1780-luvulla ja näkyy edelleen selvästi kehruhuonetta koskevissa työlistoissa. Huoneisiin pyrittiin sijoittamaan sekä taloudellisista että käytännön syistä vain terveitä ja työkykyisiä henkilöitä, mutta Långholmen ei kuitenkaan profiloitunut tällaiseksi laitokseksi. Rudstedt (1972) on arvellut, että ihmisten luokittelujako eri huoneisiin viittaa hyvin vahvaan vapaudenajan mukaiseen säätyajatteluun, jossa manufaktuuritoiminnalla oli oma tärkeä asemansa.¹²²

Långholmenin fyysinen kehruhuoneympäristö sisälsi erilaisia toimijuuksia ja kokemuksia. Jokapäiväisiin arkikokemuksiin vaikuttivat ylhäältä päin tehdyt poliittiset ratkaisut. Päätösten jälkivaikutukset muovasivat kehruhuoneen toimijoiden jaettuja ja subjektiivisia kokemuksia.¹²³ Esimerkiksi tarkastaja Liwijn joutui toteuttamaan korkea-arvoisen poliittisen vaikuttajan, kamarikollegion, määräyksiä. Lisäksi Ruotsin hallioikeus (*hallrätt*) oli kiinnostunut tuotannossa tapahtuvista muutoksista varsinkin silloin, kun tuotantomäärät olivat vankien lukumäärään ja heille laskettuun tuotannolliseen arvoon nähden jääneet alhaisiksi. Näitä ristiriitaista tuotantolukuja Liwijn selitti kehruhuoneväen sairastamisella. Ongelmaa ratkottiin muun muassa 1700-luvun puolivälissä lisäksi rakentamisella, jolloin kehruhuoneen paikkatilanne saatiin nousemaan 200 henkilöön. Samalla palkattiin hoitaja (*sjukwacterska*), ja Långholmen sai kauan kaivatut tilat, kuten pesutuvan sekä sairastuvan. Lisäksi tuotannollisia puutteita vastaan kehiteltiin erilaisia ratkaisuja: esimerkiksi vangin työsuhdetta pyrittiin jatkamaan vankeusrangaistuksen päätyttyä. Jokaisen vangin tuotanto-odotteet olivat ennalta määrättyjä ja tarkkaan laskettuja. Mikäli tavoitteista jäätiin, vanki jäi kehruhuoneelle niin pitkäksi ajaksi, että hänelle laskettu työmäärä tuli lopulta hoidetuksi. Päätös vankeusajan pidentämisestä oli kokemuksena raskas, koska työmäärä, josta vankien odotettiin suoriutuvan, oli jo lähtökohtaisesti liian suuri.¹²⁴

¹²² Rudstedt 1972, 28–29, 39; RA: Supplerande räkenskaper på Stockholms spinnhus 1784–1790, Stockholms Spinnhus Cassa Räkning, Arbets Utdrag 1784–1790; RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor 1780–1789.

¹²³ Katajala-Peltomaa & Toivo 2022a.

¹²⁴ Rudstedt 1972, 29–31, 39–40; Hallioikeus oli viranomainen, joka tarkkaili valtakunnassa muun muassa teollisuus- ja manufaktuuritoimintaa. Förvaltningshistorisk ordbok – SLS, s.v. hallrätt.

Långholmenin kehruhuoneeseen kohdistui aika ajoin rajuja vaatimuksia kustannustehokkuudesta. 1700-luvun puolivälissä kompleksi vuokrattiin teollisuusyrittäjille. Samalla kehruhuoneelle vastaanotettujen määrä nostettiin jopa 250 henkilöön. 1700-luvun jälkipuolisko oli vankien näkökulmasta entistä ankarampi, koska Långholmenia johtavien vaatehtailijoiden ja liikemiesten ainoat intressit olivat puhtaasti taloudellisia. Toimintaa ohjattiin työnteon ja tuottavuuden lähtökohdista. Toisaalta aikakauden valistuksellisessa paineessa myös Långholmenin rangaistuslaitoksen ideologisia vastuukysymyksiä alettiin kyseenalaistamaan. Kehruuhuoneen menettelytapaa suomi kamarikollegio, joka vaati kirjelmässään kauppa- ja manufaktuurivaliokuntaa (*Handels- och Manufakturdeputation*) vastuuseen kehruhuoneväen ojentamisen ja kasvattamisen laiminlyönnistä. Kehruuhuoneen toimintaa ei pidetty asianmukaisena, koska sen pyrkimykset eivät tähänneet parantamiseen eivätkä myöskään kannustaneet kehruhuoneen väkeä tottelevaisuuteen.¹²⁵

Långholmenin kehruhuoneella syntyi muutosyrityksistä huolimatta tietynlainen tapa toimia ja elää, joka johti laitoksen sisällä erilaisiin pyrkimyksiin ratkaista monia haasteita. Kehruhuonelaitos tarjosi tietyille vangeille lyhennettyä vankeusaikaa. Se tarkoitti sitä, että riittäväällä työpanoksella ja työteolla saattoi lyhentää tuomiotaan. Tässä tapauksessa työ edellytti vangeilta aktiivista sitoutumista. Vankien henkilökohtaiset ratkaisut säädellä omaa toimintaansa ovat myös kokemusta. Toiminta fyysisessä ympäristössä ja tilassa vaati kykyä havaita muutoksia ja toimia luovasti. Tärkeää oli mukauttaa oma toiminta palvelemaan paitsi laitoksen tavoitteita myös omia tarkoituksia. Kokemus on päämäärähakuista ja aktiivista toimintaa, joka täytyi sopeuttaa sääntöihin ja tiloihin, joissa toimittiin.¹²⁶

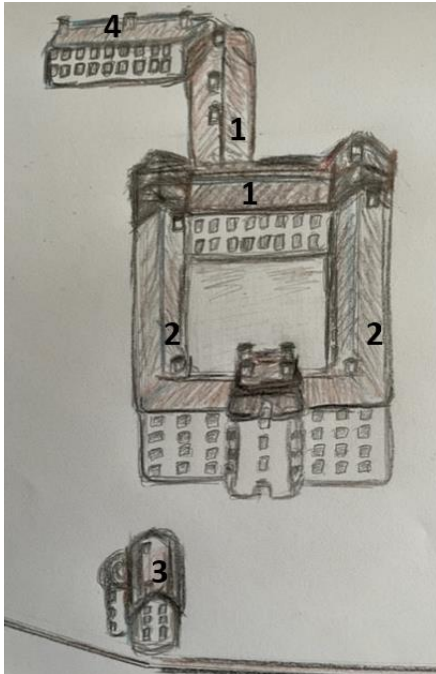
Kehruuhuone tilana ja ympäristönä hahmottuu kaupungin arkkitehdin Carlsbergin piirtämästä (1728) kehruhuoneen rakennuskompleksista, johon suunniteltiin myös suljettu sisäpiha. Alkuperäinen, jo 1600-luvun puolivälissä rakennettu Ahlstedtin talo muodosti ensimmäisen osan Långholmeniin kuuluvasta kehruhuoneesta sen perustamisvuotena 1724. Ahlstedtin rakennus toimi 1780-luvulla edelleen vuonna 1746 rakennetun kehruhuonekompleksin pohjoisena osana lisäosineen (ks. kuva 1, merkitty numeroilla 1). Päärakennukseen rakennettiin kiinni vuosina 1746 ja 1748 kaksi pitkänmallista siipirakennusta: läntinen ja itäinen rakennus, jotka asettuivat toisiinsa nähden vastakkaisille puolille (ks. kuva 1, merkitty numeroilla 2). Molemmat siipirakennukset kiinnittyivät eteläiseen rakennukseen, johon Rudstedtin (1792) mukaan rakennettiin uusi kirkkorakennus vuonna 1754 (ks. kuva 1, kirkkorakennukselle ei ole merkitty numeroa). Vanha kirkkorakennus oli käytössä vuosina 1733–55 (ks. kuva 1, merkitty numerolla 3). Kehruuhuonekompleksiin rakennettiin 1772

¹²⁵ Rudstedt 1972, 30–31, 47–49.

¹²⁶ Katajala-Peltomaa & Toivo 2022a; Wieselgren 1895, 260.

Ahlstedtin talon yhteyteen myös erillinen lisärakennuksensa (*spinnhusbyggnad*) vankien ruokahuoltoa varten (ks. kuva 1, merkitty numerolla 4).¹²⁷

Kuva 1. Piirros 1780-luvun Långholmenin kehruhuonekompleksista

Piirroskuva on hahmoteltu Leif Claessonin vuonna 1937 ottamasta valokuvasta. Alkuperäinen valokuva oli otettu saksalaistaustaisen vangin Fr. Adolphin rakentamasta Långholmenin vankilarakennuksia esittävästä pienoismallista. Piirrookseen on piirretty vain ne rakennukset, jotka ainakin olivat olemassa 1700-luvun lopussa. Kuva: Leif Claesson. Lähde: Rudstedt 1972, 239; Rudstedt 1989, 231. Piirros: Susan Kiiski-Seiskari.

Naisvankien elämää ja arkista kokemusmaailmaa 1780-luvun kehruhuoneympäristössä voidaan tulkita kehruhuonetilaa esittävän ja pienoismallia kuvaavan piirroksen (ks. kuva 1) avulla. Lisätietoa saadaan myös Rudstedtin (1972) tutkimien tietojen ja vuoden 1786 inventaariolistojen perusteella. Inventaariolistat osoittavat, että elinympäristön tilallinen ulottuvuus oli melko monipuolinen, vaikkakin rajattu.¹²⁸ Rakennus, joka toimi ainakin tarkastajan työtilana, on muusta yhteen rakennetusta kehruhuonekompleksista irrallaan ja oli toiminut aiemmin vuosina 1733–1755 kirkkona (ks. kuva 1, rakennus on merkitty numerolla 3). Samassa rakennuksessa saattoi toimia muun muassa konttori (*contoir*), joka oli merkitty listassa seuraavaksi. Inventaarioissa kehruhuoneen keittiön varastomakasiinit (*kjöksmagaziner*) sekä kehruhuoneen keittiö on listattu ennen niin sanottua uutta kirkkorakennusta, rukoushuonetta (*bön salen*) tai rukoushuoneen yhteydessä toimivaa lukusalia (*catheder*).¹²⁹

Ilman pohjapiirustusta on vaikea tietää, missä huoneet sijaitsivat, sillä useissa rakennuksissa oli 3–4 kerrosta. Myöskään ei voida varmuudella tietää, mistä päästä rakennuksia inventaariolistassa olevia huonekaluja, tavaroita ja materiaaleja on aloitettu laskemaan. Mikäli laskutapa eteni järjestelmällisesti tilasta toiseen siirtymällä, olivat rukoushuoneen läheisyydessä työhuoneet 5 ja 6. Toisaalta, kun kirkko oli eteläisessä rakennuksessa, saattoivat työhuoneet 5 ja 6 sijoittua vastapäätä olevaan niin sanottuun Ahlstedtin vanhaan rakennukseen eli pohjoispuolelle. Kuitenkin näiden huoneiden välittömässä läheisyydessä oli sorvikamari (*svarf kammaren*), joka voi selittyä sillä, että

¹²⁷ Rudstedt 1972, 35–36, 66, 239; Rudstedt 1989, 231.

¹²⁸ Ibid.; RA: Stockholms spinnhus' huvudböcker med verifikationer 1780–1789, 1786, no: 1694.

¹²⁹ RA: Stockholms spinnhus' huvudböcker med verifikationer 1780–1789, 1786, no: 1694; SAOB, *kateder* käännetään samaksi kuin *föreläsningssal* eli lukusaliksi tms.

osa miesvangeista saattoi toisinaan työskennellä myös siellä. Vuonna 1786 heidän työhuoneensa oli huone 5.¹³⁰

Läntinen ja itäinen rakennus erottuvat selkeästi myös inventaariolistasta (ks. myös kuva 1, jossa rakennukset ovat merkitty numerolla 2). Läntisen puoleisessa rakennuksessa oli pesutupa (*badstugan*), pieni konttorihuone tai kabinetti (*lilla contoir*), hoitokamari (*curkammaren*) sekä isompi hoituhuone (*större currummet*). Samalle puolelle asettuvat myös ruumishuone (*likrummet*) sekä kuritushuone numero 7. Kuritushuoneen vankien elämää tilallisesti tulkittaessa on oleellista huomioida, että heidän tilansa läheisyydessä oli listan mukaan kolme erillistä sairastupaa. Heidän siirtymisensä sairastuvalle ja takaisin tapahtui siis helposti.¹³¹

Kokonaisuudessaan raskaista rikoksista tuomitut kuritushuonevangit oli erotettu ja eristetty kollektiivisesti muista vangeista, koska läntisessä rakennuksessa ei ollut työhuoneita tavallisista rikoksista tuomituille vangeille. Tämä tarkoitti sitä, että merkittävä osa suomalaistaustaisista vangeista oli omissa oloissaan kuritushuoneella tietämättä, mitä muissa työhuoneissa tapahtui. Lisäksi sairastupia oli yhteensä kolme, ja ne jakautuivat mahdollisesti siten, että miehille, kuritushuonevangeille ja työhuonevangeille oli oma sairashuoneensa. Itäinen siipi eli vastapäinen rakennus olikin täysin erilainen läntiseen rakennukseen verrattuna. Se profiloitui työhuonepainotteiseksi rakennukseksi. Itäisessä puolessa sijaitsivat työhuoneet 1, 2, 3 ja 4. Lisäksi työhuoneen 4 vieressä oli villan varastomakasiini (*ull magaziner*) ja lankojen varastomakasiini (*garne magaziner*). Itäisen puoleisessa rakennuksessa sijaitsi myös vahtimestari Kumlinin huone (*waktmästar Kumlins rum*) sekä vahtien huone (*waktrummet*). Lisäksi postinkuljetukseen tarkoitettu tila (*påstgången*) sekä renkien huone (*dräng kammaren*) asettuivat vahtimestarien huoneen läheisyyteen, mutta suuren panimorakennuksen (*stora brygghuset*) sijainti jää epäselväksi.¹³²

Vankien eristäminen kollektiivisesti toisistaan oli mahdollista lisärakennusten ja eri kerrosten ansiosta. Långholmenin kehruhuoneella erotettiin ensinnäkin irtolaiset rangaistusvangeista ja 1780-luvulla korostui entisestään käytäntö erottaa rangaistusvangit vielä toisistaan heidän tekemiensä rikosten perusteella. Tämä jako sijoitti vangit joko läntiseen tai itäiseen siipeen tai Ahlstedtin lisärakennukseen, mikäli työhuone 6 oli siellä.¹³³ Jako johti myös siihen, että kun naisrikollisten määrä kehruhuoneella kasvoi, he eivät enää mahtuneet hyvin edes työhuoneisiin. Ahtaaksi kävi

¹³⁰ RA: Supplerande räkenskaper på spinnhus 1784–1790, Stockholms Spinnhus Cassa Räkning, Arbets Utdrag för Martii Månad, år 1786, no: 652

¹³¹ RA: Stockholms spinnhus' huvudböcker med verifikationer 1780–1789, 1786, no: 1694

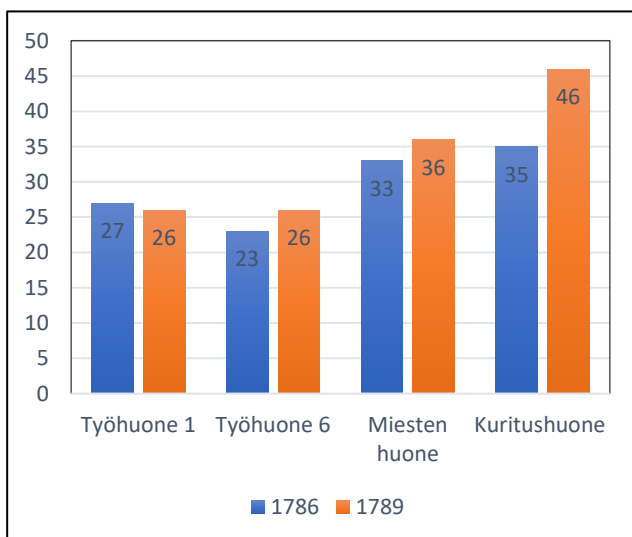
¹³² Ibid.

¹³³ RA: Supplerande räkenskaper på Stockholm spinnhus 1784–1790, Stockholms Spinnhus Cassa Räkning, Arbets Utdrag 1784–1790.

myös yksi kuritushuone, jossa moni suomalaistaustainen naisvanki oli 1780-luvulla. Kuvioon 4 on koottu vankien määriä neljässä esimerkkihuvoneessa huhtikuussa vuosina 1786 ja 1789. Esimerkiksi vuonna 1789 kuritushuoneessa oli samaan aikaan peräti 46 naisvankia, joista suomalaistaustaisten vankien osuus oli noin puolet (ks. kuvio 4).¹³⁴

Bengtsson (2011) on kuvannut työhuoneen (*arbetsrum*) käyttöä rangaistustarkoituksena hankalana, koska sinne toimitettiin sattumanvaraisesti erilaisista rikoksista, kuten varkaudesta ja irtolaisuudesta, tuomittuja naisia. Suurin osa Långholmeniin toimitetuista naisista oli yhteiskunnan kaikista avuttominta väestöluokkaa, ja he joutuivat pelkällä olemassaolollaan pakkotoimenpiteiden kohteeksi. Sekalainen kehruhuoneväki muokkasi Långholmenin rangaistuslaitoksen sisäistä rakennetta, koska vankeja täytyi luokitella eri työhuoneisiin tai jopa kuritushuoneeseen. Ongelmaksi nousi useiden rikosnimikkeiden päällekkäisyys sekä rikosten laaja kirjo, ja siksi lajittelu ei ollut yksinkertaista.¹³⁵ Vankien suuri määrä loi painetta myös lisätä kuritushuoneessa työskentelevien naisten vartiointia, joita lisättiin kahdella vartijalla. Vielä vuonna 1762 oli kaksi erillistä huonetta kuritushuonevangeille, mutta 1780-luvun puolessavälissä ainoastaan yksi eli huone 7 oli merkitty erikseen kuritushuoneeksi. Kuitenkin suomalaistaustaisia vankeja oli 1780-luvulla eniten huoneessa 7, mutta heitä oli myös sijoitettu huoneeseen 6. Tilanne muuttui tyystin 1780-luvun lopulla vankien määrän kasvun myötä, jolloin kuritushuoneeksi tuli huone 8. Suomalaistaustaisia naisia toimitettiin merkittävä määrä juuri tähän huoneeseen.¹³⁶

Kuvio 4. Vankien määrät neljässä esimerkkihuvoneessa huhtikuussa 1786 ja 1789

Työhuoneita oli 6–7, joista yksi oli miehille. Lisäksi oli erikseen yksi kuritushuone (tuckthus). Lähde: RA: Supplerande räkenskaper på Stockholms spinnhus 1784–1790, Stockholms Spinnhus Cassa Räkning, Arbets Utdrag för April Månad år. no: 845, Stockholms Spinnhus Cassa Räkning, Arbets Utdrag för April Månad år 1789, no: 672.

Piirilääkäri J. Bergman on raportoinut ahtaista oloista myös Turun tutkinta- ja lääninvankilassa

¹³⁴ Ibid.; Rudstedt 1972, 27–30; Pajuoja 1991, 25.

¹³⁵ Bengtsson 2011, 14; RA: Supplerande räkenskaper på Stockholms spinnhus 1784–1790, Stockholms Spinnhus Cassa Räkning, Arbets Utdrag 1784–1790.

¹³⁶ Rudstedt 1972, 51; RA: Supplerande räkenskaper på Stockholms spinnhus 1784–1790, Stockholms Spinnhus Cassa Räkning, Arbets Utdrag 1784–1790.

jo vuonna 1771. Hän luonnehti ”tungosta hirvittäväksi”. Yhdessä pienehkössä noin 20 neliömetrin huoneessa saattoi olla 10–12 tai peräti 18–19 vankia. Valtava tilanahtaus näkyi miesten ja naisten jakaessa samoja tiloja, jossa ei riittänyt makuusijoja kaikille, ja monet tutkintavangit nukkuivat paljaalla lattialla. Pajuoja (1991) mukaan huoneen saattoi jakaa toistakymmentä vankia ja siksi sekä naisia että miehiä jouduttiin majoittamaan samoihin huoneisiin.¹³⁷

Tilalliset ja tilanteeseen kytkeytyneet olosuhteet muovasivat naisvankien kehruhuonekokemusta. Ahtaat ja epämiellyttävät olot olivat kehollisia kokemuksia, joissa korostuivat materiaalisuudesta aistittavat tekijät, kuten työntekoon käytetyt työkalut ja työtilat, mutta myös toiminta yhteisön jäsenenä kussakin tilassa ja vallitsevissa olosuhteissa.¹³⁸ Tilallisten elementtien ohella kokemuseräisiin vaikuttivat myös sosiaaliset normit, suhteet, hierarkia ja vuorovaikutus, joten kokemusta täytyy tarkastella myös laajempaan ”sosiaalisena prosessina”. Tiloissa tuotettiin myös erilaista kokemusta, johon vaikutti, olivatko tietyt tunteet siinä tilassa hyväksytyjä tai paheksuttuja.¹³⁹ Ahtaat tilat ja ahtauteen liittyvä huono ilma johtivat ärtymyksen lisääntymiseen, mikä näkyi ongelmien kasautumisena ja vaikutuksena vankien keskinäiseen kanssakäymiseen.¹⁴⁰ Tilan ahtauden voi tulkita vaikuttaneen vankien tarpeeseen manipuloida muita. Kun olot olivat äärimmäisiä, saattoi itsekkyyks ja häikäilemättömyys ottaa vallan. Hengissä selviytymisen tarve alkukantaisena tunnekokemuksena, saattoi johtaa pyrkimykseen irtautua vaikeista olosuhteista keinoilla millä hyvänsä. Toisaalta erityisen ankarassa ympäristössä liittoutuminen ja yhteistyö muiden kanssa myös mahdollistivat kaivattua helpotusta, ja varsinkin sairauksien esiintyessä vangit olivat riippuvaisia muiden avusta.¹⁴¹

Terveyttä uhkaavat tapahtumat olivat arkipäivää kehruhuoneella. Niistä raportoi muun muassa kaupungin lääkäri Nathorst, joka havaitsi, että keväällä 1781 vesi oli noussut huolestuttavan korkealle ja tietyt osat kehruhuoneesta jäivät pinnan alle. Tämän ilmiön seurauksena sekä hän että lääketieteen kollegio (*Collegium Medicum*) huomasivat, että kosteus, mädänneisyys ja lahovauriot koettelivat rakennuksien rakenteita ja niiden myötä terveyttä. Samaan aikaan 1780-luvun alussa vankien kuolleisuus nousi merkittävästi. Huoneista puuttui raikas ilmanvaihto, jota korjattiin asennuttamalla kaikkiin huoneisiin ilmaventtiilit. Lisäksi huoneiden lattiat tuli päivittäin kuurata etikalla. Huoneissa myös vihdottiin kuusen vitsoilla (*gran ris*) ja poltettiin katajanmarjoja (*enbär*) ja -oksia (*enris*), ja tiloja pyyhittiin tervalla (*tjärsuddar*) tai hiivamäskillä (*drav*). Lisäksi peseytymistä ja vaatteiden

¹³⁷ Pajuoja 1991, 25; Vrt. Wieselgren 1895, 205–206.

¹³⁸ Katajala-Peltomaa & Toivo 2022a.

¹³⁹ Katajala-Peltomaa & Toivo, 2022b.

¹⁴⁰ Rudstedt 1972, 41.

¹⁴¹ Liski 2020, 10–12, 15, 111–112, 125–127.

vaihtoa suositeltiin tapahtuvaksi useammin. Lääkäri Nathorst alkoi näiden toimenpiteiden jälkeen kirjata tilastoja ja sairaskertomuksia, joissa kuvattiin sairastuneiden oireiden ja sairauksien määrittelyä sekä niiden kulkua. Lääketieteen kollegio edellytti tilastoja sairastuvalla vietetystä ajasta, sekä pienimuotoista sairauksien hoitoa ja lisäsi lääketietoa lääkemääräyksiä sisältäneen *Pharmacopæa Pauperum* mukaisesti. Tilanne ei ollut Nathorstille helppo, sillä kamarikollegio oli eri mieltä joistakin lääketieteen kollegion esittämistä asioista, kuten vankien päivittäisistä ulkoilutarpeista eli liikunnasta ja raikkaasta ilmasta. Hetkittäisistä ja lyhyistä kävelytuokioista keskusteltiin, mutta ne ovat lähteiden perusteella Långholmenilla 1780-luvulla toteutukseltaan epävarmoja.¹⁴²

Tiedot naisvankien sairauksista ja niiden hoitamisesta kertovat osaltaan kehruhuonekokemuksista, tunteista ja aistimuksista. Ennen lääkärin palkkaamista kehruhuoneella vankeja hoiti välskäri. Suurimpana vaivana oli 1700-luvulla keripukki (*skörbugg*). Se vaivasi edelleen 1780-luvulla, mutta sitä hoidettiin eri tavoin eri aikoina. Keripukkia hoidettiin muun muassa etikkaan kastetulla sillillä sekä piparjuurella.¹⁴³ Pahat puutostaudit äityivät vankilaolosuhteissa viheliäisiksi; esimerkiksi vaikeaksi kehittyneellä keripukilla oli monia vakavia oireita. Keripukki lisäsi fyysistä ja psyykkistä heikkoutta ja pahensi mielenterveysongelmia, mutta myös irrotti hampaita ikenistä. Yleisesti ottaen ruoan heikon laadun vuoksi vankeja sairastui pitkäkestoisiin ja kroonistuneisiin sairauksiin ja moniin suolistovaikeuksiin.¹⁴⁴

Kehruuhuone paikkana oli otollinen eri epidemioille. Koettelemus oli erityisen vakava ahtaassa ja hygieenisesti puutteellisessa kehruhuonemiljöössä. Tuon ajan vankihuoneet olivat tunkkaisia, eikä ilma vaihtunut niissä kunnolla. Huoneet olivat matalia, kosteita ja kylmiä ja myös hämäriä. Huonojen olojen ja tunkkaisen ilman ja kosteuden vuoksi moni myös sairastui. Kuumesairaudet näissä olosuhteissa tuntuivat sietämättömiltä, sillä vaatteet olivat jatkuvasti nihkeitä, eivätkä ne kuivuneet ollenkaan. Olosuhteet aiheuttivat monenlaisia terveydellisiä ongelmia ja vitsauksia, joista yleisemmät olivat rintakipu, hengenahdistus, yskä ja voimattomuus. Lisäksi vankeudessa näkökyky huononi. Vankilaolosuhteissa saatettiin kärsiä samoista ongelmista, joista kärsittiin myös talonpoikaissavupirteissä. Savupirtteihin verrattuna kehruhuoneella ei ollut kotieläimiä sisätiloissa eikä liioin yhtä paljon savua, vaikka jokaiseen vankihuoneeseen asennettiinkin 1770-luvulla kaakeliuunit lämmityksen parantamiseksi. Kuitenkin raittiin ilman puute yhdessä pesemättömyyden ja epähygieenisten olojen, lian ja hien sekä tekstiileistä lähtevän hienoisen pölyn vuoksi ärsytti silmiä

¹⁴² Rudstedt 1972, 41, 63–64; Wieselgren 1895, 258–259.

¹⁴³ Rudstedt 1972, 43.

¹⁴⁴ Keskiarja 2008, 26–27; Vilkkunen 1996, 227–228; Wieselgren 1895, 170, 238.

ja aiheutti kroonisia vaivoja. Silmäinfektioista yleinen uuden ajan alussa oli niin sanottu silmäpasko (*sura ögon*). Muutenkin infektiotaudit olivat vankilaolosuhteissa yleisiä ja levisivät ahtaissa olosuhteissa äärimmäisen tehokkaasti, varsinkin 1700-luvun puolivälissä, kun vankien määrää nostettiin 250:een asti. Lisäksi tavattiin erilaisia keuhko-, sydän- ja vatsaelinsairauksia, joita seurasivat erilaiset kiputilat ja pistokset. Tavattiin myös ruusua eli ihon bakteeri-infektiota, jonka oireena olivat märkivät ja turvonneet jalat. Erilaisia tulehduksia aiheuttivat sekä miehillä että naisilla havaitut veneeriset sairaudet. Sukupuolitautilien yleisyyden vuoksi voi olettaa, että vastasyntyneitä menehtyi kohtuun, kuoli synnytyksessä tai synnytyksen jälkeen vaikeisiin infektioiden ja epämuodostumiin, joita sukupuolitaudit aiheuttivat.¹⁴⁵

Hyvin tavallisia sairauksia kehruhuoneella olivat myös malariaksi tulkitut kuumesairaudet (*kvartanfebern*) sekä horkkataudit (*fjärdedagsfrossan*). Myös deliriumin kaltaista sekavuustilaa esiintyi vangeilla. Tätä selitettiin toimintakertomuksissa huonoilla elämäntavoilla, joihin kuuluivat runsas alkoholin käyttö ja onneton ravitsemustila. Delirium merkitsi monille entuudestaan huonokuntoisille vangeille pitkää, 4–6 kuukautta kestänyttä sänkylepoa, josta monikaan ei selvinnyt. Toisaalta oli vankeja, jotka pitkän sänkylevon jälkeen selviytyivät pitäytymällä raittiina sekä syömällä päivittäisen lämpimän aterian.¹⁴⁶ Naisvankien terveyttä vahingoittivat myös ennen kehruhuoneelle saapumista saadut vitsarangaistukset. Rangaistuksen jälkeen ihon pintakerros ja pehmytkudos olivat haavoilla. Repaleiset kudokset ja rikkoutunut iho olivat alttiina tulehduksille. Naiset olivat toisinaan rangaistuksen jälkeen miltei kuoleman kourissa vitsarangaistuksesta aiheutuneiden infektioiden vuoksi. Suomalaistaustaiset naisvangit saivat vitsoja 30, 24 tai 12 paria. Esimerkiksi 30 paria vitsoja tarkoitti yhteensä 90 iskua, koska yhdellä parilla annettiin kolme iskua (ks. alaviite 92). Rangaistus jätti myös rumia arpia, jotka eivät parantuneet kunnolla, mikäli naisia piestiin uudelleen Långholmenin kehruhuoneella.¹⁴⁷

Jo tutkintavankiloissa olot olivat surkeat, ja tästä näkökulmasta voidaan myös päätellä, että vangit siirtyivät useimmiten jo entuudestaan sairaina ja vaivaisina kehruhuoneen ankariin olosuhteisiin. Monet tekijät vaikuttivat pakkotyövankeudessa selviytymiseen ja työtehokkuuteen sekä työkykyyn. Niitä olivat erilaiset vammat ja sairaudet sekä vangin aikaisempi terveydentila ja fyysinen kunto. Terveysongelmia syntyi heikosta ravitsemustilanteesta, alhaisesta hygieniastasosta, tilanahtaudesta sekä kovasta ja yksitoikkoisesta työstä hankaline työasentoineen. Vaikeista oloista kertovat

¹⁴⁵ Wieselgren 1895, 169–170, 272–273, 238; Rudstedt 1972, 43–44, 50, 70; Vainio-Korhonen 2018, 73, 84, 101, 114–115, 200–201, 206, 221–224; Korhonen 2006, 100.

¹⁴⁶ Rudstedt 1972, 43.

¹⁴⁷ Keskisarja 2008, 24, 156, 162–163; Rudstedt 1972, 78; Monet tutkintavangeista olivat huonossa kunnossa eivätkä päässeet siirtymään suunnitellusti. Sairastuneita vankeja löytyy esim. liitteestä 2, kuten tapaukset 18, 19 ja 20 osoittavat.

esimerkiksi tilastot, joista käy ilmi vankien sairastaminen päivittäisenä lukumääränä. 31.1.1785 terveitä oli 205 ja sairaita 21. Kesäkuun 27. päivä vankeja oli kehruhuoneella määrällisesti vähemmän, ja terveenä oli 178 ja sairaana 14. Monet sairaat vangit yrittivät silti työskennellä työ- ja kuritushuoneissa, mikä näkyi muun muassa vaatimattomampana työsuoritteena. Näiden tarkkojen lukujen lisäksi myös kuolintapaukset kirjattiin ylös – lähinnä hautauskuluna.¹⁴⁸

Esimerkiksi Kustaa H. J. Vilkuna (1996) on havainnut, että 1700-luvulla mielisairaille tarkoitettuun Kruunupyyn hospitaaliin (*dårhus*) joutuneet henkilöt eivät olleet kaikki mielisairaita ennen sinne joutumistaan mutta sairastuivat viimeistään siellä. Tilanne oli todennäköisesti vastaavanlainen myös Långolmenin kehruhuoneessa. Olot olivat väistämättä toisille raskaampia kuin toisille. Selviytymiseen vaikuttivat psyykinen ja fyysinen terveydentila sekä kohtelu. Nämä epävakaa otot kohtelivat rangaistusvankeja eri tavoin aiheuttaen ahdistusta ja lisäämällä elämänhaluttomuutta, synkkyyttä ja väkivaltaa.¹⁴⁹

3.2 Kehruuhuonekokemuksen materiaaliset ulottuvuudet

Kehruuhuoneella tunteet, tilat ja aineelliset olosuhteet yhdistyivät ja muodostivat yhdessä kokemusta. Kehoon voidaan vaikuttaa suoraan materiaalien välityksellä, tai materiaalit aiheuttavat tunteita aistimaailman kautta. Tästä syystä aineellisten tekijöiden tarkastelu johdattelee kokemusten jäljille sekä kokemuksia herättävinä että fyysisesti niitä tuottavina.¹⁵⁰ Långholmenin kehruhuoneen materiaalisuutta voidaan tarkastella ulkopuolisten henkilöiden kirjoittamista kuvauksista. Yhden niistä oli kirjoittanut laajalti Manner-Euroopassa vankiloita ja hospitaaleja tutkinut englantilainen virkamies sekä johtokunnan jäsen (*styresman*) John Howard. Hän tutustui Långholmenin kehruhuoneen oloihin heinäkuussa 1781 ja vertasi näkemäänsä kiertämiinsä vastaaviin laitoksiin

¹⁴⁸ Pajuoja 1991, 25; Wieselgren 1895, 205–206; Suurin osa suomalaistaustaisista vangeista odotti linnassa tai linnoituksessa tuomionsa päätöstä. Tämä käy ilmi vankilistoista, joihin oli usein kirjattu vangin tilapäinen säilytyspaikka. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor 1780–1789; Terveistä ja sairaista pidettiin tarkkaa kirjaa Långholmenin kehruhuoneessa. RA: Stockholms spinnhus' huvudböcker med verifikationer 1780–1789, 1785, no: 1013, *Utdrag af Utspisnings Journalen på Antalet af Fångarne vid Stockholms Krono Spinnhus för 4:de qvart: (Jan-Dec)*; Kuolleiden luettelon olemassaolosta ei ole tietoa, mutta kuolleet ovat löydettävissä taloutta koskevasta kirjanpidosta, koska heidät kirjattiin ylös hautajaiskuluna. RA: Supplerande räkenskaper på Stockholms spinnhus 1784–1790, Stockholms Spinnhus Cassa Räkning, Arbets Utdrag för Martii Månad År 1786, no: 652.

¹⁴⁹ Vilkuna 1996, 216; Liski 2020, 80, 116, 126.

¹⁵⁰ Randles 2017, 18–19.

Hollannissa, Saksassa ja muualla Ruotsissa. Howardin muistiinpanot auttavat muodostamaan kuvaa kehruhuoneen arjesta miehen omien aistikokemusten kautta.¹⁵¹

Howard teki havaintoja yhtäältä kehruhuoneen yleisestä kokonaisuudesta ja toisaalta sen yksityiskohdista. Hän havaitsi, kuinka Långholmenin saarella oleva kehruhuone oli sijainniltaan keskeisellä paikalla. Se ylsi lähelle esikaupunkialuetta, josta se erosi ainoastaan kapean merialueen verran. Vankeja laitoksessa oli yhteensä 180 ja kuhunkin huoneeseen oli sijoitettu noin 20–25 henkilöä, jotka lajittelivat ja karstasivat sekä kehräsivät villalankaa. Jokaisen vangin tuli tuottaa lankajalostetta 3000 kyynärää vuorokaudessa. Vangit myös maksoivat veroa kaksi äyriä naulalta, minkä tarkoituksena oli vähentää tiettyjen rangaistusvankien vankeusaikaa. Howard kiinnitti huomiota siihen, että naisten osastot olivat siistejä mutta miesten työhuone oli erityisen törkyinen. Hän kuvasi, kuinka miehet ja nuoret pojat olivat olleet silmiinpistävän sairaan näköisiä. Howard myös suosi käytäntöä, jossa nuoria poikia ei ollut erotettu miehistä, ja tätä käytäntöä hän piti pahana myös naisten työhuoneissa. Kiitosta sitä vastoin tuli siististä sairastuvasta ja tuoreista kuusenkerkistä (*granskott*), joita oli siroteltu ympäriinsä sairashuoneita. Sairastuvalla oli Howardin käynnin yhteydessä viisi sairasta naista ja viidestä kuuteen toipilasta.¹⁵²

Howard hämmästeli sitä, että keripukki oli vallitseva sairaus vankien keskuudessa. Hän moitti kehruhuoneen olosuhteita ja asiainhoitoa keripukin esiintymisestä elokuussa, jolloin sairaudesta ei olisi pitänyt kärsiä tässä mittakaavassa laisinkaan. Syiksi hän arvioi ankaraluonteisen eristämisen, puutteellisen puhtauden tason ja erityisen suolaisen ruoan, kuten suolakalan tai esimerkiksi suolaisen lihan käytön. Howard pääsi tutustumaan myös kehruhuoneen käytäntöihin, kun uudet vangit vastaanotettiin kehruhuoneelle; jokaisen uuden vangin tuli käydä läpi lääkärintarkastus, jonka jälkeen heidät ohjattiin peseytymään. Howard oli kiinnittänyt huomiota siihen, että vangit pääsivät peseytymään vain kahdesti kuukaudessa. Muita vähäisiä oikeuksia olivat päivittäiset rukoushetket kokoontumishuoneessa (*samlingsrum*). Muistiinpanojensa lopuksi Howard kyseenalaisti tarkastaja Björkmanin pätevyyden kehruhuoneen johdossa ja huomautti, että tämä nautti neljä kertaa parempaa palkkaa kuin vahtimestarit. Howardin yhteenveto käynnistä kuvastaa turhautuneisuutta: kehruhuoneen toiminta perustui ensisijaisesti taloudellisiin näkökulmiin. Hän totesi, ettei vankien tilaa aktiivisesti kohennettu, eikä laitostoiminnan parantamispyrkimyksiä tavoitteellisesti tuettu.¹⁵³

¹⁵¹ Rudstedt 1972, 61; John Howardin elämään voi tutustua lisää osoitteessa <https://archives.bodleian.ox.ac.uk/repositories/2/resources/8717>, josta selviää myös, millaisia aihekokonaisuuksia hänestä on arkistoitu 1700-luvun loppupuolelta.

¹⁵² Rudstedt 1972, 61.

¹⁵³ Ibid.

Toinen kuvaus kehruhuoneesta ajoittuu vuoteen 1787. Kehruuhuoneen valmius huolehtia vangeistaan oli silloin joko muuttunut entistä huonommaksi tai se näytti diplomaatti ja kosmopoliitti Fransisco de Mirandan silmissä erityisen kehnolta. Diplomaatti de Miranda kertoo päiväkirjassaan kokemuksestaan vierailusta, jonka hän teki kehruhuoneelle akvarellimaalari Elias Martinin kanssa lokakuussa 1787. Hän oli pannut merkille, että kehruhuoneessa toimineen esimiehen vaimo määräsi laitoksesta jonkun mieshenkilön toimimaan kehruhuoneen esittelijänä. Yleisvaikutelma kehruhuoneesta oli surkea, sillä kehruhuone oli tungokseen asti täynnä vankeja. Vangit olivat eri ikäisiä ja lähestulkoon alastomia. Miranda havaitsi nopeasti, että kehruhuone oli silmin nähten huonolla hoidolla. Vangit kerjäsivät ja vain muutama kykeni työntekoon. Lisäksi iso osa ei tehnyt mitään. Miranda kirjoitti päiväkirjaansa, että kehruhuoneen toiminta oli järjestykseltään sekasortoista ja siellä vallitsi armoton kurjuus. Vierailijoita ohjannut henkilö oli kertonut naisia olevan 175 ja miehiä 20. Keskustelun laadusta ei voida sanoa paljoakaan, mutta Mirandalle oli selvinnyt, että vangeista 35 oli menettänyt kokonaan elämänhalunsa. Tähän kuninkaan alaisuudessa toimivaan kehruhuoneeseen pyrittiin kuitenkin ottamaan vankeja aina 250 henkilöön asti. Howardin tapaan myös Miranda totesi, että näin tärkeän toiminnan toivoisi olevan paremmalla tolalla. Kirkko oli sitä vastoin ollut miellyttävä kokemus; sen Miranda oli maininnut hienoksi ja siistiksi. Samoin Långholmenin merellinen maisema oli näyttäytynyt erityisen kauniina.¹⁵⁴

Vierailijoiden kertomuksista voidaan havaita, kuinka vallitsevat olot, tilat ja siellä olevat esineet olivat kokemuksia tuottavia elementtejä. Vangit lajittelivat, karstasivat ja kehräsivät pitkiä työpäiviä pakon sanelemana. Kova työnteko oli keholle raskasta, hankalat ja yksitoikkoiset asennot lisäsivät vaivoja, ja iho käsissä ja sormissa saattoi olla haavoilla. Kun peseytymismahdollisuudet olivat rajalliset, aiheutui ulospäin havaittavaa epäsiisteyttä ja pahaa hajua. Mutta myös vanki itse koki tunteukset kehossaan. Yleisiä vaivoja aiheuttivat iho-ongelmat, kuten kutina, kirvely, ihottumat ja haavat. Likaiset ja risaiset vaatteet pahensivat ihon oireilua ja muovasivat osaltaan aistimuksia ja siten kehruhuonekokemusta. Toisaalta lähes alaston keho oli alttiina ulkoisille vaikutteille, kuten kylmyydelle ja työstä aiheutuneille vammoille. Myös kehruhuoneella esiintyvä keripukki oli silmin nähten havaittavissa. Todennäköisesti se näkyi ulkoisista merkeistä, joita olivat muun muassa iholäikät, haavat, ihottumat ja puuttuvat hampaat. Nykyään tiedetään sen aiheuttavan myös merkittävää väsymystä ja heikkoa oloa. Keripukkia sairastavan vangin kokemusympäristöön ja kokemushorisonttiin vaikutti kykenemättömyys tehdä asioita ja vaikuttaa omaan työskentelyynsä olosuhteitaan parantavasti. Yhteisöllisyyden ja yhteistyön tuki tai toisaalta niistä hyötyminen oli hankalasti toteutettavissa elämänhalunsa menettäneiden vankien kohdalla, ja heillä saattoi olla myös

¹⁵⁴ Rudstedt 1972, 62.

muita mielenterveysongelmia. Varsinkin miehet, joita oli paljon vähemmän kuin naisia, saattoivat kärsiä psyykkisistä ongelmista vielä enemmän, sillä heitä saatettiin keskittää juuri kehruhuoneelle valikoidusti, mikä omalta osaltaan voi selittää miesten epäsiisteyttä verrattuna naisiin. Heidän työpanoksensa jää myös selvästi naisten suorituksesta. Vankien kokemushorisonttia tulkittaessa voidaan myös nähdä, että vähemmistö, joka kykeni hyötymään näistä oloista, sai merkittävän edun muihin nähden. Ne vangit, joilla oli edelleen terveyttä ja toivoa, pystyivät yhdistämään voimansa, jolloin yhteistyö oli sekä valtaa että voimaa.¹⁵⁵

Miesten ja naisten kyvystä huolehtia puhtaudesta kertoo myös se, että vankien vuoden 1780 työlistojen mukaan keittiön ja pesutuvan siivojalle kuului lattioiden kuuraus, ja he olivat aina naisia, eivät koskaan miehiä. Epäselvää on, tuliko lattioiden kuuraamisesta myöhemmin vankien yhteinen tehtävä, mutta ainakaan työtä ei enää vuoden 1780 jälkeen kirjattu sille henkilölle, jonka tehtäviin kuului huolehtia keittiön ja pesutuvan puhtaanapidosta. Myös Rudstedt (1972) mainitsee, että ainakin 1770-luvulla kelloja olisi soitettu aamuisin kello 4 merkiksi lattian kuuraamisesta ennen kuin työt aloitettiin. Vahtimestareilla oli tapana jakautua herättämään kehruhuoneväkeä, mutta toisilla vahtimestareilla oli väkivaltaisempia menetelmiä, kuten Petter Petterssonin tapauksesta voidaan huomata (tapauksesta lisää alaluvussa 4.3). Hän käytti kellon sijasta piiskaa herättäessään naisia työhuoneessa 3. Mikäli kelloa käytettiin merkkiäänenä, loi se omaa aistimaailmaansa ja sekin kytkeytyi tilanteeseen. Kirkonkello tai ruokakello erosi siitä kellonsoitosta, joka tarkoitti lattioiden kuuraamista. Soittoääni saattoi luoda tunteita vapautuneisuuden kokemuksesta pakkotyön aiheuttamaan raatamisen tuntemuksiin. Täten äänet sijoittivat vangit omaan tunne- ja kokemusmaailmaansa, joka oli osa kehruhuonetilan tuottamaa kokemusta. Toisaalta aistivammaiset, kuten kuurot, eivät reagoineet ääneen mutta reagoivat toisten toimintaan noudattaen heidän esimerkkiään.¹⁵⁶

Vaikka kehruhuoneen olosuhteet näyttäytyvät erityisen kurjina, kurjistakin oloista voidaan erotella yhteisöjä, selviytymiskeinoja, valta-asetelmia, toiveita, pyrkimyksiä ja niin edelleen. Vankien toimijuuden tarkastelu vaatii yksityiskohtaista selvitystä myös materiaalisista ulottuvuuksista. Kaikki havaittu ei kerro passiivisuudesta saati lohduttomuudesta, ja osalla vangeista oli parempia mahdollisuuksia kuin toisilla. Materiaalisesti tarkasteltuna esimerkiksi kaunis kirkko, uskonto ja hengellisyys tai Långholmenin upea merellinen maisema tarjosi visuaalisesti ehkä positiivisia

¹⁵⁵ Rudstedt 1972, 62, 72; Scott 1985, 41, 44–46, 198–199; Liski 2020 11–12, 111–112, 125–127; Duodecim: Terveyskirjasto, s.v. keripukki; Duodecim: Terveyskirjasto, s.v. vitamiinit; Miesten suorituksista ks. esim. RA: Supplerande räkenskaper på Stockholms spinnhus 1784–1790, Stockholms Spinnhus Cassa Räkning, Arbets Utdrag för Martii Månad år 1786, no: 652, Stockholms Spinnhus Cassa Räkning, Arbets Utdrag för April Månad år 1786, no: 845.

¹⁵⁶ Savolainen 2017, 257–259; Rudstedt 1972, 81; RA: Stockholms spinnhus' huvudböcker med verifikationer 1780–1789, 1780, no: 686, 221–227; RA: Ämnessamlingar, Fångvård och spinnhus 1729–1795, vol. 4.

tuntemuksia, toiveita, haaveita ja muistoja. Hengellisyys kokemuksellisenä ja materiaalisena voimavarana tulee huomioida. Uskonnollisista kysymyksistä saatettiin kovassa arjessa ammentaa voimaa, ja toiminnallinen aktiviteetti, kuten rukoileminen ja virsien laulaminen rakensi naisvankien uskonnollisia kokemuksia. Lähteistä ei ole jäänyt mainintaa, kuinka moni opetteli vankeusaikanaan lukemaan ja saivatko he käyttää toisinaan psalmikirjoja (*psalm böcker*), joita oli merkitty olevan kirkossa tai sitten katekismuksia (*cathecheser*), joita oli merkitty olevan rukoushuoneessa. Joka tapauksessa voidaan tulkita, että materiaalisuuden ja hengellisyyden kokemus rakensi omaa tunnemaailmaa ja kokemushorisonttia, kuten miellyttäviä tunteita kehruhuoneen ankarissa olosuhteissa.¹⁵⁷

Elämisen puitteista ja kehruhuonekokemusten materiaalisista ulottuvuuksista kertovat myös inventaariolistat, jotka olivat erityisen tarkkoja luetteloita tilojen esineistöstä. Vaikuttavin materiaallinen kehruhuonekokemus oli epäilemättä kirkko. Kirkossa oli ehtoollista varten hopeinen malja ja siihen kuuluva aluslautanen sekä öyläteille oma astiansa, joka oli hopealla emaloitu (*lod af silfwer*). Lisäksi kirkossa oli useita erilaisia puuvillaisia alttarivaatteita, joista monet oli mainittu kuluneiksi ja vanhoiksi. Taulut oli lueteltu suurimmista ja näyttävimmistä pienempiin. Altтарin takana oli maalaus Kristuksesta ristillä (*Tafla föreställande Kristus på korset*). Lisäksi mainitaan taulut sekä Kristuksen että Jehovan ilmestymisestä (*förklaring*). Inventaariolistassa mainitaan useita pienempiä maalauksia, joissa kaikissa Kristus esitetään ristillä. Listassa on myös kirkon raamattu sekä 47 psalmikirjaa ja käsikirja. Luettelossa on myös tiimalasi, joka ei todennäköisesti ollut esillä kuulijakunnalle. Kattokruunu (*ljuskrona*) hiotulla lasilla taas saattoi hyvinkin olla katseenvangitsija kirkkotilassa. Epäselvää on, oliko kultareunainen kuningas Kustaa III:ta esittävä taulu ainoastaan sakastissa. Kirkkoa koskeva lista on pitkä, eikä siitä selviä, mitkä esineet ja taulut olivat kirkon sakastitilassa. Tällöin niitä eivät nähneet muut kuin papit. Messuvaatteen (*Mäss skjorta*) merkitys ja arvokkuus on todennäköisesti välittynyt sitä tarkastelevalle. Asua koristi vielä vyö ja sen mainitaan olevan silkkiä (*med silkes gördel*). Samoin voi ajatella samettisesta alttarivaatteesta, mikä saattoi olla katsojan silmissä juhlallinen kaiken ankeuden keskellä.¹⁵⁸

Rukoushuoneessa, jossa vangit säännöllisesti kävivät, oli kaksiosainen lukollinen kaappi. Sen lukko ja avain mainitaan erikseen. Seinällä riippui numerotaulu ja numeroita 100:aan asti (*Nummer tafla med tilhörige*). Rukoushuoneessa lukusalin puolella oli seinässä neljä messinkistä kynttilävalaisinta eli lampettia sekä yhdeksän kappaletta uusia ja saman verran vanhoja katekismuksia. Tilaa hallitsi lisäksi pöytä (*aflönings bord*), jonka käyttötarkoitus voi olla hankala selvittää. Myös pesutupa

¹⁵⁷ Katajala-Peltomaa & Toivo 2022a; RA: Ämnessamlingar, Fångvård och spinnhus 1729–1795, vol. 4.

¹⁵⁸ RA: Stockholms spinnhus' huvudböcker med verifikationer 1780–1789, 1786, no: 1694.

muodostui tilaksi, jossa vangit kävivät melko säännöllisesti. Miehet ja naiset peseytyivät erikseen, mutta mahdollisesti myös eri huoneet muodostivat omia ryhmiään pesutuvalla. Pesutupa yhdisti vankeja sosiaalisesti ja yhteisöllisesti. Siellä oli kaksoislaveri tai lavereita ja vastikään lämmittämistä varten hankittu (1785) kannellinen pata lämmityspannuineen (*en pullgryta om 15 panrum*). Pataa hoitava henkilö istui kolmijalkaisella ja pahoin palaneella jakkaralla, joka kertoo työtätekevän kuumista olosuhteista.¹⁵⁹

Vankien huoneet olivat askeettisia ja vaatimattomia. Kaikissa työhuoneissa (1–6) sekä kuritushuoneessa (7) oli lähestulkoon samoja kalusteita ja esineitä. Rukkien (*spinn råckar*) ja sänkysijojen lukumäärät vaihtelivat sen mukaan, montako vankia huoneessa oli. Ainoastaan työhuoneissa 5 ja 6 mainitaan vangeilla olevan oma sänkysijansa, mutta sänkysijojen ja vankien lukumäärään suhteutettuna niidenkin on täytynyt olla kahdelle hengelle. Tämä siksi, että huoneissa 1–4 oli 13–14 kappaletta sekä kuritushuoneessa 19 kappaletta kahden henkilön sänkysijoja (*säng ställen för 2ne personer, säng ställen för 2ne personer i hwarthera*). Mikäli huoneessa oli kahden hengen sänkysijoja, asetui kaksi vankia läheisesti ja vierekkäin nukkumaan. Tällä saattoi olla merkitystä esimerkiksi yhteisöllisyyden tai turvallisuuden kokemuksen kanssa. Vierekkäin olevat henkilöt pystyivät nimittäin kommunikoimaan iltaisin tarvittaessa hiljaa keskenään. Toisaalta sänkysijat todennäköisesti osaltaan muovasivat mainittua tilanahtauden kokemusta.¹⁶⁰

Rukkien määrää tarkastelemalla selviää, että huoneissa tehtiin erilaisia työvaiheita ja työtehtäviä. Huoneessa 6 rukkeja oli 18 kappaletta, kun taas kuritushuoneessa rukkeja oli peräti 30 kappaletta ja lisäksi kolme käyttämätöntä. Jokaisessa vankihuoneessa oli myös kaksi vyyhdinpuuta eli härveliä (*hasplar*) langan vyyhteämistä varten. Lisäksi huoneissa oli villan karstaamiseen jakkaroita (*kard pallar*) ja villasäikeiden erottelua ja harjaamista varten erityisiä penkkejä (*skrubbel bänkar*). Eri työvaiheet edellyttivät suojavaatteita eli niin sanottuja esiliinoja (*förskinn*), ja karstaamiseen oli myös oma suojaliinansa (*kard skinn*).¹⁶¹ Työpäivät olivat pitkiä, ja siitä syystä jokaisesta työhuoneesta löytyi kaksi jalallista lamppua. Kuritushuoneen sekä työhuoneiden 1–4 yhteydessä lamput mainittiin jalallisiksi lasilampuiksi (*glas lampor med fötter, ljus träd fötter med glaslampor*). Kuritushuoneessa niitä olikin eniten eli neljä kappaletta. Inventaariosta selviää myös, mitä materiaalia sänkysijojen patjat ja tyynyt olivat. Patjat oli täytetty oljilla (*halm*), ja päälle oli toisinaan levitetty vaatekangasta

¹⁵⁹ Ibid.; SAOB, *aflöning, avlöning* viittaavat termeinä maksamiseen, kuten palkkaan (*lön*), tai palkkioon (*gage*). Pöydän tarkoitus antoi pöydälle nimen, eli siinä saatettiin kirjata ylös palkkoja tai maksaa palkkioita.

¹⁶⁰ RA: Stockholms spinnhus' huvudböcker med verifikationer 1780–1789, 1786, no: 1694; Työlistan mukaan jakautuneet vangit pareittain ks. esim. RA: Supplerande räkenskaper för Stockholm spinnhus 1784–1790, Stockholms Spinnhus Cassa Räkning, Arbets Utdrag för Martii Månad, år 1786, no: 652.

¹⁶¹ RA: Stockholms spinnhus' huvudböcker med verifikationer 1780–1789, 1786, no: 1694; Rukeista työvälineenä ks. esim. Laine 1935, 235–241.

(*behållne med kläder*). Huoneissa oli myös ryijyjä (*ryor, rijor*), joiden käyttötarkoitus jää arvailujen varaan. Joko ne toimivat peittoina tai olivat olkipatjojen päällä. Patjojen, tyynyjen ja ryijyjen kunto oli ilmeisen huono, sillä osan niistä mainittiin olevan erityisen kuluneita, mikä heikensi niiden käyttömukavuutta. Tyynyt oli myös enimmäkseen täytetty oljilla, mutta inventaariolistasta selviää, että lisäksi hiuksia (*hår*) käytettiin täytteenä, mutta ne saattoivat sisältää myös eläinten karvoja.¹⁶²

Inventaariolistan mukaan eri huoneista löytyi erilainen määrä yksittäisiä tavaroita. Joissakin huoneissa oli kaksi puista pottaa, joihin vangit tekivät tarpeensa. Joissakin työhuoneissa oli myös eri tarkoituksiin soveltuva metallinen mitta (*diverse bleck mått*). Myös piiska (*carbasen*) löytyi ainakin huoneiden 1 ja 3 tavaralistasta. Piiskoja oli enemmänkin, ja ne oli kirjattu muun muassa konttorin, lankamakasiinin ja vahtimestari Kumlinin huoneeseen.¹⁶³ Nahkapiiskojen olemassaolo materiaalina antaa niin ikään viitteitä vankien subjektiivisesta kokemuksesta ja kokemushorisontista. Piiskaaminen aiheuttaa välittömän kärsimyksen kokemuksen, mutta kipu tässä tapauksessa ei jäänyt kokemuksena lyhytaikaiseksi, koska toimenpiteellä oli seurauksensa. Iho kärsi usein vaurioita, joiden hoitaminen saattoi olla pitkäkestoista ja kivuliasta.¹⁶⁴

Inventaariolistasta löytyy myös tiloja, joihin kytkeytyy monia yhtäaikaista sekä yksittäisiä tunnekokemuksia. Hoitokamari (*curkammaren*) ja hoituhuone (*currummet*) olivat tiloja, joissa naisvangit kävivät muun muassa sukupuolitautilien hoitamisen vuoksi. Tiloihin ja lääkeaineisiin materiaaleina yhdistyi kipukokemuksia, kun ottaa huomioon aikakauden hoitomenetelmät. Voidaan tulkita, että hoitokamari ja hoituhuone tiloina tuottivat myös häpeän, nöyryytyksen, vihan, epätoivon tai toisaalta täydellisen välinpitämättömyyden kaltaisia monia kokemuksia. Hoitokamarin kolkosta tilasta löytyi ainoastaan yksi sänkysija, jonka päällä oli vain olkia ja yksi vanha ryijy. Hoitokamarissa oli myös puinen potta. Hoitokamarin vieressä oli suurempi hoituhuone, jossa mainitaan olleen viisi sänkysijaa. Inventaariolistasta saa käsityksen, että kuritushuoneen numero 7 molemmin puolin tai ainakin sen läheisyydessä oli sekä ruumishuone (*likrummet*) että sairastupa (*sjukrummen*). Ruumishuoneessa todennäköisesti tehtiin muutakin kuin laitettiin ja säilytettiin vainajia. Sieltä löytyi pieni sänkysija ja niin sanottu ”repimiskone”, joka oli kuitumateriaalien möyhentämistä varten, mutta se tarvitsi korjaamista (*en wulf som behöfwer lagning*). Huoneesta löytyi yksi vanha mankeli kahdella ”kaulimella” (*en mangel med 2ne kaflar gl.:*) sekä pitkämmällinen pikkupöytä. Mikäli ruumishuone

¹⁶² Ibid.; SAOB, *hår* on monimerkityksinen ja viittaa kaikennäköisiin karvoihin, niin hiuksiin kuin eläinten karvoihin.

¹⁶³ Ibid.; SAOB, *bleck* tarkoittaa yhtä kuin *platta af metall* eli metallilevyä, jota todennäköisesti tarvittiin vyyhtien paksuuden mittaamiseen. Laine 1935, 241.

¹⁶⁴ Katajala-Peltomaa & Toivo 2022b; Lennartsson 2019, 243.

oli monessa eri käytössä, saattoi siihen tilana sisältyä paljonkin erilaisia tunnelatauksia ja tunnekokemuksia, jotka yhdistyivät aikakauden hengelliseen maailmaan.¹⁶⁵

Sairastupa oli tila, joka vaikutti vankien kokemushorisonttiin. Siellä saattoi aistia ja kokea rationaalisia tai irrationaalisia kokemuksia, riippuen sairauden muodosta. Toisaalta siellä saattoi hyväksyä, pelätä, aavistaa ja kohdata elämän ja kuoleman välistä kamppailua tai kokea erilaisia selviytymiseen liittyviä tunne-elämyksiä kiitollisuudesta pettymykseen. Yhteen sairastupaan mahtui yhtä aikaa 21 henkilöä. Inventaariolistan mukaan kaikki sänkysijat olivat yhden hengen sänkyjä. Sängyissä oli sekä uusia että vanhoja patjoja, tyynyjä ja ryijyjä. Muita tarvikkeita olivat sylkyastiat (*spottlådor*) ja rautapata lämmityspannuineen (*järngryta om 3 pannrum*) sekä useampi kuparinen kuppikaukalo rautaisella varrella (*kopparskopa järnskaft panna*) mahdollisesti lääkenesteiden kuumentamista varten. Viimeisenä sairastuvan inventaariossa oli kaksi pöytää, joista toinen oli sairastuvan eteisessä ja toinen huoneessa sekä kaksi mahdollisesti huumaren (*kwarn stolar*) tapaista esinettä lääkeaineiden hienontamista varten. Sairastuvan puolella oli myös kaappi lääkeaineiden ja tarvikkeiden säilyttämistä varten (*skåp til Medicamenters förwarande*).¹⁶⁶

Inventaariolistoista voidaan myös tavoittaa sellaista materiaalisuutta, jota muuten olisi vaikea löytää. Nimittäin pienessä konttorissa tai varastossa, joka sijaitsi sekä ison eteisen että hoituhuoneen vieressä, säilytettiin vankien käyttövaatteita. Varastosta löytyi miesten paitoja (*goss skjortor*), jotka olivat niin kutsuttua ”tavallista kangasta” (*ordinarie wäf*). Huoneesta löytyi myös kangaspäällysteisiä kenkiä (*wäfware skor*). Epäselvää on, mitä vankien pukimiin kuului. Ainakin voisi olettaa, että laitoksen puolesta tuli vanginvaatteiden lisäksi kengät. Inventaariolistan perusteella selviää, että miesten pitkänmalliset mekot olivat harmaanvärisiä (*goss klädningar af grått*) ja naisvankien mekot väriltään sinisiä. Siten miesten ja naisten vaatteet erottuivat toisistaan värinsä puolesta. Varastossa oli myös valkoisia sarkavaatteita. Muita vaatekappaleita olivat puserot tai paidat, jotka olivat karkeata ja paksua kangasta. Lisäksi listasta löytyy muutama kudottua kangasta oleva hoitopaita (*cur skjortor skjäfte wäf*) ja useita pareja villasukkia (*ullstrumpor*).¹⁶⁷

¹⁶⁵ RA: Stockholms spinnhus’ huvudböcker med verifikationer 1780–1789, 1786, no: 1694; Rudstedt 1972, 43; Vainio-Korhonen 2018, 26; Katajala-Peltomaa & Toivo 2022b; Sana *wulf* on vaikea ymmärtää oikein, mahdollisesti se on ”wäf”.; SAOB, *wäf* on sama kuin *plymaskin* eli ”repimiskone”, ja sitä tarvittiin villan ja puuvillan möyhentämisessä.

¹⁶⁶ RA: Stockholms spinnhus’ huvudböcker med verifikationer 1780–1789, 1786, no: 1694; SAOB, *pannrums* eli *värmepannor* voisi tarkoittaa suomeksi lämmityspannuja; SAOB, *kwarn*, *kwarn* viittaa sanoihin *redskap*, *maskin* eli apuvälineeseen tai työkaluun, jonka avulla murskataan jotakin (”*rundade stenar, l. två valsar, mellan vilka sädeskornen krossas*”).

¹⁶⁷ RA: Stockholms spinnhus’ huvudböcker med verifikationer 1780–1789, 1786, no: 1694; Ks. esim. RA: Stockholms spinnhus’ huvudböcker med verifikationer 1780–1789, 1781, no: 1324, jossa luetellaan säilytyksessä olevia sekä miesten (40) että naisten (72) kenkiä.

Kaikissa tiloissa korostui materiaalisuus osana fyysistä ja henkistä ulottuvuutta. Materiaalisuus on erittäin moninaisten aineellisten olosuhteiden ja materian muodostama kokonaisuus, joka vaikutti myös kehuuhuoneessa vankien yhteistoimintaan. Vangit jakoivat työtilojen kalusteita, työvälineitä ja sänkysijoja. Esimerkiksi sänkysijojen jakaminen ja vierekkäin nukkuminen tarjosi läheisyyttä, turvaa tai jopa syvällisempää ystävyyttä. Koska nuoret jakoivat ahtauden vuoksi samoja tiloja vanhempien vankien kanssa, saattoi sekin luoda uusia henkilökohtaisia ja sosiaalisen kanssakäymisen merkityksiä. Vankiyhteisöjen sisällä ei todennäköisesti ollut vierasta tuntea myöskään avuttomuutta tai yksinäisyyttä, kun vankeja vierestä tai ympäriltä joutui sairastuvalle. Voimaa saattoi myös ammentaa hengellisyydestä, joka todennäköisesti yhdisti vankeja vahvistamalla heidän tunteitaan ja lisäämällä heidän kehollisia ja aistillisia kokemuksiaan. Tilat ja esineet tuottivat itsessään myös tunteita ja kokemuksia ja siten aineellisuus vaikutti vankien vuorovaikutukseen ja toimijuuteen. Myös mielihalut, tarpeet ja pyrkimykset tuottivat tekoja vankilatilassa, mikä yhdistyi immateriaalisuuden ulottuvuuteen, kuten esimerkiksi pimeyteen. Pimeydessä saattoi varastaa tai tehdä seksuaalisia tekoja. Niin tunteet, tilat kuin erilaiset aineelliset olosuhteet olivat täten kaikki osa vankien materiaalisuuden kokemusta.¹⁶⁸

¹⁶⁸ Kivimäki et al 2021, 6–7, 10–12, 17; Laitinen 2019, 138–139, 145.

4. Yhteisö rajoitusten ja mahdollisuuksien ympäristössä

4.1 Kehruuhuoneen monipuolinen tunne- ja kokemusyhteisö

1700-luvun jälkipuoliskolla vankien kohtalona oli kokea rangaistus nahoissaan kirjaimellisesti. Kehruuhuoneen sosiaalinen normisto kytkettiin laitoksen käytäntöihin, joiden tarkoitusperät olivat vankien etuja tärkeämpiä. Toiminta oli riippuvainen traditioista, sosiaalisesta hierarkiasta ja kollektiivisesta yhteistyöstä. Tämä tarkoitti sitä, että myös vankien täytyi arjessaan turvautua toisiinsa ja yhteisöönsä. Boddice (2022) on kuvannut William Reddyn ”emotionaalista hallintoa” (*emotional regime*) tunteiden esittämistä ja kokemista säätelevänä normistona, joka aiheuttaa kokijalleen joko kärsimystä tai vastaavasti onnellisuutta ja mielihyvää. Mitä ankarampi ympäristö, sitä suurempi kärsimys. Reddy kääntää ohjeistetut tunneilmaisut myös toisin päin. Vaikka vankeuslaitos pyrki tekemään vankien elämästä mahdollisimman ankaraa ja rajaamaan heidän toimintaansa, eivät vangit kuitenkaan tähän helposti alistuneet vaan tavoittelivat siedettävää elämää olosuhteisiin nähden. Liskin tutkimuksessa sisällissodan vankileiristä (2020) nousee esille merkittäviä tekijöitä ja toimintatapoja, jotka suojasivat vankeja henkisesti, kuten yhteistoiminta ja yhteisöllisyys. Niitä voidaan yhdistää Reddyn (2001) määrittelemään käsitteeseen tunteiden turvapaikka (*emotional refuge*). Tällainen turvapaikka salli erilaisia ilmaisullisia vapauksia omassa ympäristössään tai kulttuurissaan. Tunteiden turvapaikkoja saatettiin hakea tietoisesti tai tiedostamatta monista ympäröivistä tekijöistä, paikoista tai yhteisöistä. Fyysiset tilat, kuten työhuoneet, kirkko, rukoushuone, pesutupa ja sairastupa, sisälsivät omat turvapaikkansa, mutta myös norminsa. Kehruuhuoneen ankara ympäristö määrittikin valta-asetelmien kautta vankien kokemushorisonttia ja samalla tuli tuottaneeksi tunneregiimejä (*emotional regimes*) eli tunteiden sosiaalisia sääntöjä. Barbara H. Rosenwein ja Riccardo Cristiani viittaavat myös termillä ”feeling rules” sääntöihin, jotka määrittivät sallittuja tunneilmaisuja. Voidaan olettaa, että vangit tunsivat ”tunnesääntöjen” avulla asemansa ja nöyryivät säätyhierarkian ja -ajattelun mukaiseen alistettuun osaansa yhteiskunnan alimpana kerroksena.¹⁶⁹

Långholmenille joutuneiden vankien fyysistä ja henkistä selviytymistä edistivät aiempiin elämänvaiheisiin liittyvät kokemukset ja tekijät. Osa heistä oli mitä ilmeisemmin ollut aikaisemmin jo vankeudessa, useammat ainakin tutkintavankeudessa. Toisaalta osa oli hyvinkin kokemattomia pienen kylän kasvatteja. Etenkin Suomen alueelta Tukholmaan saapuneet naisrikolliset eivät olisi

¹⁶⁹ Boddice 2022, 249–251; Reddy 2001, 47, 61–62, 123–129; Boddice 2018, 70–77; Rosenwein & Cristiani 2019, 44; Rudstedt 1972, 64, 77–78; Liski 2020, 11–12; Kivimäki 2018, 38; Moran 2015, 32–33; Nygård 1996, 31–32.

kyenneet kuvittelemaan, saati ymmärtämään, millainen suurkaupunki Tukholma tai valtava kehruhuonekompleksi oli. Tämän havaitseminen oli eräänlainen elämys sekin. Rangaistuslaitokseen mahtui niin naisia kuin miehiä – nuoria, mutta myös vanhempia henkilöitä. He olivat epäyhtenäinen ryhmä erilaisine luonteineen. Vankien joukossa oli sekä rangaistusvankeja että irtolaisuudesta ja joutilaisuudesta tuomittuja, mutta todennäköisesti he kaikki olivat monella tapaa joko sairaita tai nälkäisiä ja turtuneita. Voidaan päätellä, että monet olivat vaatteiltaan resuisia ja täynnä loishyönteisiä, kuten kirppuja, luteita ja täitä. Ulkoisesti rähjäisten tai siistimpien ihmisten joukkoon mahtui niin mieleltään järkkyneitä, pelokkaita kuin ahdistuneitakin. Toisaalta jotkut vangit saattoivat olla hyvinkin uhmakkaita sekä rikostaustastaan kerskailevia. Vankiolosuhteisiin liittyi usein muiden piinaamista, ahdistelua ja ärsyttämistä, eikä taisteluilta ja ylilyönneiltä voinut aina välttyä.¹⁷⁰

Erilaisten kokemusten kirjoa syntyi väistämättä, kun kuritushuoneelle tuomittiin myös Suomen puolelta tulleita naisvankeja. Naisvangit olivat lähtöisin erilaisista taustoista ja kasvuympäristöistä, eivätkä kaikki mitä todennäköisimmin osanneet ruotsin kieltä. Tästä lähtökohdasta käsin he kohtasivat kehruhuoneen ruotsinkielistä henkilökuntaa. Esimerkiksi 1780-luvun puolivälissä henkilökuntaan kuului vuoden 1786 ensimmäisen vuosineljänneksen palkanmaksun mukaan kehruhuoneen tarkastaja Hans Björkman Hansson, pastori Bengt Neander, vahtimestarit Petter E. Kumlin ja Petter Pettersson, lukkari Herman Sahlstedt, panimon ja talon renki Nils Lundqvist sekä kokki Christina Hagström. Etenkin rengit saattoivat vaihdella paljonkin eri vuosineljänneksillä ja toisinaan myös lisävälillä oli tarvetta. Lisäksi kehruhuoneella työskenteli kaupungin lääkäri Johan Theophilus Nathorst, vaikka häntä ei ole tähän palkkalistaan erikseen merkitty.¹⁷¹ Satunnaista työväkeä oli kehruhuoneella jatkuvasti. Töitä, joissa kehruhuonevangit saattoivat kohdata ulkopuolisia, olivat esimerkiksi kaakeliuunien puhdistaminen tai piipun rassaaminen, joita erään palkanmaksun mukaan teki Shübe-niminen mies. Muita tavallisia töitä olivat lukkojen asentaminen, L. Lundin ja Åbergin tekeminä, tai muuraustyöt, joita Elies-niminen muurari suoritti syys-lokakuussa 1786 kolmeen eri otteeseen.¹⁷²

Långholmenin kehruhuoneen sosiaalinen ympäristö muovautui siellä olevien ihmisten taustojen ja myös ympäristön tarjoamien puitteiden, työnteon ja kurin pohjalta. Oli hyvin luonnollista, että

¹⁷⁰ Taussi Sjöberg 1986, 8–9.

¹⁷¹ RA: Stockholms spinnhus' huvudböcker med verifikationer 1780–1789, 1786, no: 1694, Förtekning på Betjeningen wid Stockholms Spinnhus som hafwa åtnjutit 1sta qvartalets löner för år 1786, fol: 14; Ks. myös lääketilaus, joka on laadittu Johan Theophilus Nathorstin toimesta. RA: Stockholms spinnhus' huvudböcker med verifikationer 1780–1789, 1786, no: 1694, fol: 129.

¹⁷² RA: Stockholms spinnhus' huvudböcker med verifikationer 1780–1789, 1786, no: 1694. Laskelmista (*Räkning*) löytyy mm. kehruhuoneen palkkakulueriä (*Inkomst*), ns. tehtävänumeroiden kohdalta. Ks. esim. Schübe (no: 169, 170), L. Lund (no: 201), Åberg (no: 222), Elies (no: 202, 206, 209).

alistetussa asemassa eläneet naisvangit, kuten kuritushuoneen suomalaistaustaiset naisvangit 1780-luvulla, pyrkivät rakentamaan keinoja selviytyäkseen vaikeassa arjessaan vähäiseksi asetetun liikkumavaran ja elämisen mahdollisuuksien suhteen. Heidän tuli rakentaa yhteisöllisyyttä ja omaksua laitoksen toimintatavat sekä hierarkia. Selviytyäkseen vankien täytyi tulla toimeen järjestelmän kanssa laitoksen sisäisten ristiriitojen sävyttämässä arjessa. Kuitenkin vallan, sääntöjen ja kurin vallitsemassa piirissä oli monia vastavoimia ja vuorovaikutuksellisia jännitteitä.¹⁷³ Esimerkiksi toimijuus 1900-luvun vankileireillä edellytti Liskin (2020) mukaan erityisiä strategioita, kuten liittoutumista ja näennäistä yhteistyötä monien toimijoiden kanssa mutta myös kykyä manipuloida muita. Aina toiminta ei perustunut petkuttamiselle, vaan myös sosiaalinen yhteistyö ja keskinäinen luottamus tarjosi vangeille keinoja hallita stressaavia tilanteita.¹⁷⁴

Voidaan päätellä, että vankien heterogeenisyys aiheutti Långholmenin kehruhuoneella tapakulttuurien ja kokemusten yhteentörmäyksiä. Toimijuuden tuottamat ”risteymät” muovasivat kehruhuoneessa olevia olosuhteita ja ilmapiiriä tavalla, joka vaikutti eri tasoisiin valta-asetelmiin sekä henkilökunnan ja yhteisön sisäisiin asetelmiin. Tähän vaikutti naisvankien kasvuympäristö, joka erosi suuresti alueellisesti tarkasteltuna, ja siitä syystä myös heidän saamansa vaikutteet olivat erilaisia. Kehruuhuoneella enemmistö oli Ruotsin puolelta tulleita ja selkeä vähemmistö suomalaistaustaista väkeä, mutta kuritushuoneessa tilanne jakautui suurin piirtein tasan. Toukokuussa 1787 kuritushuonevangeista huoneessa 7 puolet oli suomalaisistaustaisia (21 henkilöä) ja puolet ruotsalaistaustaisia (21 henkilöä). Jokaisen naisrikollisen menneisyydellä ja aikuisiän kokemuksella oli merkityksensä, sillä ne olivat osaltaan muovanneet naisten sosiaalistumis- ja sopeutumiskykyjä. Sopeutumisen edellytyksenä oli heidän sosiaalinen statuksensa, kykynsä ryhmäytyä tai esimerkiksi heidän kokemuksensa suhteessa uskontoon. Uusissa vuorovaikutuksellisissa tilanteissa tunneregiimit eli ”tunneilmajujen normittajat” muokkaantuivat uudelleen. Kivimäki (2019) nostaakin esille näkökulman kokemuksen käännteistä: toisinaan kokemukset olivat niin käänteentekeviä, että henkilö onnistui muodostamaan uuden merkityksen vanhan kokemuksen tilalle. Laitoksen sisällä tapahtuvat uudet tilanteet mahdollistivat erityyppisiä valinnan mahdollisuuksia.¹⁷⁵

Taustalla on Reddyn (2001) ajatus tunteiden vaikuttavuudesta, jota voidaan tutkia tunneregiimitien avulla. Tunteet muuttavat yhteiskuntaa sekä yksilötasolla että kollektiivisesti. Tunteita

¹⁷³ Reddy 2001, 122, 127–128, 35; Boddice 2018, 70, 72–74.

¹⁷⁴ Liski 2020, 11, 111–112, 121, 126–127.

¹⁷⁵ Kivimäki 2019, 9–10; Kivimäki 2018, 38; Elomaa 2001, 68; RA: Supplerande räkenskaper på Stockholms spinnhus 1784–1790, Stockholms Spinnhus Cassa Räkning, Arbets Utdrag 1784–1790; Kuritushuoneessa olisi ollut toukokuussa 1787 enemmän suomalaistaustaisia vankeja, mutta Liisa Erkintytär Karikunlahti oli samaan aikaan sairastuvalla. RA: Supplerande räkenskaper på Stockholms spinnhus 1784–1790, Stockholms Spinnhus Cassa Räkning, Arbets Utdrag för Maj Månad år 1787, no: 1148.

tuotetaan ja oletetaan tuotettavan eri lähtökohdista käsin ja eri tarkoituksiperiä varten. Ne kohtaavat, sopeutuvat ja haastavat erilaisia omaan aikaan ja paikkaan sitoutuneita vaatimuksia. Ihmiset tunteineen ja toimijuuksineen vaikuttavat rakenteisiin, kuten kulttuurisiin ja yhteiskunnallisiin järjestelmiin.¹⁷⁶

Vankiyhteisön arkinen elämä kokemushorisontteineen ja toimijuuksineen välittyi viranomaiskertomuksista (*föreståndareberättelse*). Näiden kertomusten kautta viestittiin myös kehruhuoneen sisäisestä epäkohdista. Ruokaa ei riittänyt aina tarpeeksi tai se oli kehnoa, jolloin kehruhuoneen väki joutui ostamaan enemmän ruokaa mestarilta. Naisvankien yhtenä keskeisenä, jaettuna kehruhuonekokemuksena voidaankin pitää nälän kokemusta. Toimintakertomuksissa käy myös ilmi, että toisinaan ruoka ei päätenyt rangaistusvangeille asti tai ruokaa ei yksinkertaisesti riittänyt kunnolla kaikille. Lisäruoka-annoksien ostaminen oli merkityksellistä, koska annokset eivät olleet kalorimäärältään riittäviä raskaassa työssä. Esimerkiksi vuonna 1741 kalorimäärän laskettiin olevan 1953 kilokaloria päivässä. Ruokalista koostui 1780-luvulla enimmäkseen puurosta (ks. liite 4). Lisäksi ruoka, jota tarjottiin, oli itsessään hyvin suolaista, kuten suolalihaa, suolaista silakkaa ja silliä, mistä koitui vangeille terveydellisiä ongelmia. Täten vangit olivat pakotettuja tekemään lisä- ja ylitöitä, jotta heidän oli mahdollista ostaa lisäruoka-annoksia, kuten voita, kahvia ja vehnäleipää. Vangit ostivat myös alkoholia, vaikka se ei ollut sallittua.¹⁷⁷

Alkoholin käyttö oli ongelma ja sen ostamista haluttiin kehruhuoneella kitkeä. Eri aikoina alkoholin liikkakäyttöä yritettiin vähentää voimallisesti. Vankeja laitettiin muun muassa maksamaan omat ruokansa, etteivät he olisi vaihtaneet annoksiaan paloviinaan ja olueen. Useimmat naiset kävivät hyödykkeistä aktiivista kauppaa. Paloviinan toimittaminen kehruhuoneelle oli todellinen haaste, ja siihen syyllistyivät ainakin vartijat, jotka kuskasivat paloviinaa vankilamarkkinoille. Alkoholikaupan ja alkoholikäytön seurauksina syntyi epäjärjestystä, tappelua, rähinää ja raivokohtauksia, jotka eivät jääneet ainoastaan vankien ongelmiksi. Myös vartijoiden käyttämän alkoholin myötä ongelmatilanteet lisääntyivät, kun henkilökunta hoiti toisinaan työtehtäviään humalassa. Kehruuhuoneella alkoholikäyttöön haluttiin todella puuttua ja siksi kehruhuoneen mestarille annettiin tehtäväksi vahtia ja estää oluen tai paloviinan myyntiaikeita, koska ongelma ulottui merkittävästi myös naisvankien keskuuteen. Vaikka estotoimenpiteillä olisi ollutkin positiivisia seurauksia, osoittaa alkoholin runsas käyttö ristiriitaa toiminnan estämisen ja käytännön toteutuksen välillä. Alkoholin käyttö saattoi olla keino sietää olosuhteita, mutta se saattoi myös luoda omia yhteisöjään. Alkoholin käyttö kokemuksellisenä tunteiden turvapaikkana ja toisaalta yhteisöä

¹⁷⁶ Reddy 2001, 55, 122, 129; Colwell 2017, 7–9; Boddice 2018, 59, 62, 70, 72; Elomaa 2001, 73.

¹⁷⁷ Rudstedt 1972, 30–34, 46, 50, 65, 67, 78–79; Vrt. Vilkkuna 2006, 134–139.

yhdistävänä tekijänä saattoi olla merkityksellistä. Alkoholi mahdollisesti myös irrotti yhteisöistä alayhteisöjä, jotka tarjosivat tunnekokemusten kautta vertaistukea.¹⁷⁸

Lisätyöhön perustuva ansaintamalli mahdollisti monipuolisemman ravinnon sekä hyödykkeiden ostamisen. Lisärahalta ostettiin muun muassa puhdistustuotteita. Saippua oli hyödykkeenä tärkeää, ettei vankien tarvinnut pestä omia vaatteitaan ja vuodevaatteitaan virtsalla, joka haurastutti vaatemiaaleja. Varsinkin langan kehrääminen ylityönä (*överspånad*) oli erityisen houkuttelevaa, koska se oli harvoja tapoja vaikuttaa elämäänsä kehruhuoneella. Moni ei kuitenkaan kyennyt ylimääräisiin töihin ollenkaan. Ylitöitä tehtiin lauantaisin, sunnuntaisin ja pyhäpäivisin eli niin sanottuina vapaapäivinä.

Sunnuntaiden ja pyhäpäivien jumalanpalvelus läheisessä kirkossa katkaisi uurastamisen, ja tuolloin vangeilla oli mahdollisuus virkistyä sekä henkisesti että fyysisesti. Tämä viikoittainen hetki toi lyhyen emotionaalisen ulospääsyn, joka saattoi olla toisille tyynnyttävä kokemus ja tarjota pakopaikan sekä keinon hallita kehruhuoneen ankaraa tunneregiimiä. Lisäksi vierailu kirkkoon oli kokemuksellinen kontakti ulkomaailmaan, sillä palveluksiin saapui myös muuta kaupungin väkeä. Vangit joutuivat kuitenkin käyttämään eri reittiä kuin kaupungin väki. Vangit kiipesivät toiseen kerrokseen parvelle, missä heidän paikkansa sijaitsi viistosti kirkon kuoriin nähden. Hengähdystauon myötä vaikealta tuntuvat kokemukset ja myös aistit lepäsivät avaramman kirkon tarjoamassa ympäristössä, missä ilma oli raikasta tunkkaiseen työhuoneisiin verrattuna. Tunnelmaa on voinut kohentaa mahdollisuus nauttia hetkestä ja etenkin näköalasta. Tällainen tilanne oli omiaan muistelulle, ja tietyt tapahtumat saattoivat laukaista spontaanisti muistoja menneestä. Ainakin vankien oli mahdollista keskittyä hetkeksi johonkin muuhun ja esimerkiksi katsoa kohti lahden poukamaa ja nauttia näköalasta. Varsinkin kesäisin nautintoa saattoi saada maisemasta ja Tukholman esikaupunkialueen (*Södra malmen*) vihertävästä rantanäkymästä. Kehruuhuonevangit myös seurasivat kirkon parvelta, kuinka kauempaa tulleet vierailijat, mutta myös lähialueella työskentelevät laivurit, tullivirkailijat ja tehtailijat perheineen, asettuivat vuokraamilleen kirkon penkeille.¹⁷⁹

Kirkon toiminta määriteltiin merkitykselliseksi viranomaiskertomuksissa, ja sitä se saattoi olla myös vangeille itselleen. Jo vuonna 1760 ylikäskynhaltijan kirjelmässä ilmoitettiin vaatimus vankien osallistumisesta jumalanpalveluksiin, joita toimitettiin kaikkina sunnuntai-, juhla- ja pyhäpäivinä. Jumalanpalvelukset pyhäaamuisin perustuivat papin saarnoihin. Arkiaamuisin hartaus- sekä

¹⁷⁸ Rudstedt 1972, 33–34, 41, 50–51; Yhteisten käyttäytymistapojen merkityksestä yhteisöjen ja alayhteisöjen muodostumisesta ks. esim. Rosenwein & Cristiani 2019, 18–19, 35–36, 39–43. Reddy 2001, 125–129.

¹⁷⁹ Rudstedt 1972, 35, 42, 62, 64, 81; Reddy 2001, 124–125; Lennartsson 2019, 247; RA: Supplerande räkenskaper på Stockholm spinnhus 1784–1790, Stockholms Spinnhus Cassa Räkning, Arbets Utdrag 1784–1790; RA: Ämnessamlingar, Fångvård och spinnhus 1729–1795, vol. 4.

rukoushetket olivat papin vastuulla. 1700-luvun alkupuolella iltakirkko suoritettiin myös lukkarin johdolla, mutta ei ole varmuutta, tapahtuiko näin vielä 1780-luvulla. Aamu- ja iltakirkossa opetettiin kristinuskoa sekä kuulusteltiin siihen liittyviä opinkappaleita. Vankien tuli ylläpitää sielunhoidollista hengellisyyteen perustuvaa elämää, johon kuului raamatullisten opinkappaleiden harjoittelu ja säännöllinen rukoilu. Hartaus- ja rukoushetket suoritettiin kokoontumishuoneessa (*samlingsrum*). Virsien veisuu ja lukeminen olivat osa hartaushetkiä. Myös rukoilemassa käyminen oli mahdollista päivittäin. Nämä hetket saattoivat olla vankien elämässä kirkossa käynnin ohella voimaannuttavia kokemuksia, jotka tarjosivat lohtua ja mahdollisesti antoivat voimaa tunteiden hallintaan henkiselletasolla. Tällä saattoi olla keskeinen merkitys, kun tavoiteltiin tasapainoa ja selviytymistä sääntöjen sanelemassa kehruhuoneessa. Vangit pääsivät rukoilemaan kesäaikoina aamuisin kello 6 sekä iltaisin kello 7. Talvisin kellonajat olivat aamulla kello 8 ja iltapäivällä kello 4. Lisäksi pappi vieraili aamuhartauksien jälkeen verrattain usein sairaiden luona antamassa heille sielunhoitoa.¹⁸⁰

Säännöllinen hengellinen elämä ja toistuvat sairausjaksot yhdistivät kehruhuoneen naisvankien sosiaaliseen ympäristöön pappi Bengt Neanderin ja lääkäri Teophilus Nathorstin. He esiintyvät kirjallisissa lähteissä esittämässä muutosvaatimuksia, joissa he osoittavat huolensa kehruhuonevankien hyvinvoinnista ja edellyttävät olojen parantamista ja oikeuksien täyttämistä yhtäältä fyysisiä, toisaalta henkisiä vaatimuksia eritellen.¹⁸¹ Vankien oikeus hengelliseen elämään ei ollut aina itsestäänselvyys, vaan siitä on eri aikoina kovasti kiistelty. Esimerkiksi 1760-luvulla tehtailijoiden toimesta vankien oikeus kirkossa käyntiin tuli hetkittäin estetyksi. Jumalanpalvelusta tarjottiin suomalaistaustaisille vangeille suomen kielellä ainakin 1760-luvulla, ja he pääsivät tuolloin myös Tukholman suomalaiseen kirkkoon (*Finska kyrkan*). Jumalanpalveluksen rajoittamisen myötä vangit valittivat suoraan sotakollegioon (*Krigskollegium*) siitä, etteivät he kuulleet Jumalan sanaa kielellä, jota he puhuivat ja ymmärsivät, eivätkä siten voineet tavoitella autuaallisuutta. Autuaallisuuden tavoittelu nähtiin kehruhuoneella tärkeänä, minkä vuoksi siellä työskenteli ajoittain vankien parissa myös suomalaisen seurakunnan kirkkoherra.¹⁸²

Papit olivat Långholmenin elinympäristössä niitä henkilöitä, jotka raportoivat usein vankeihin liittyvistä asioista. Useamman kerran valitettiin kehruhuonevankien olevan ylimielisiä käyttäytymiseltään. Virkamiesraporttien mukaan vangit uhmasivat määräyksiä, ja etenkin nuoret miehet olivat pahimpia niskoittelijoita ja tappelijoita. Toimintakertomukset (*Berättelsen*) antavat kuvan pappien tyytymättömyydestä vankien käyttäytymistä kohtaan. Kehruuhuoneen vangit koettiin

¹⁸⁰ Wieselgren 1895, 231–232, 254; Rudstedt 1972, 42–43, 81; Reddy 2001, 55.

¹⁸¹ Rudstedt 1972, 63–64, 72.

¹⁸² RA: Ämnessamlingar, Fångvård och spinnhus 1724–1749, vol. 2; Wieselgren 1895, 233, 237; Rautelin 2009, 453–454.

toisinaan äärimmäisen röyhkeinä, jopa jumalattomina, ja heissä ei pappien mukaan näkynyt ollenkaan muutosta paranemisen suuntaan. Vankien on kerrottu häirinneen jumalanpalvelusta riitelemällä keskenään. Vangeista on myös kirjattu ylös, kuinka he pilkkasivat ja halveksuivat työtään olemalla yhteistyökyvyttömiä. Lisäksi mainitaan karkaamisyrietykset ja karkaamiset, joita tehtiin myös naisten toimesta. 68 suomalaistaustaisesta naisvangista kahden henkilön kohdalla rikos oli määritelty vankeudesta karkaamiseksi. Kymenkartanon läänistä kotoisin oleva Maria Pehrintytär toimitettiin takaisin vankeuteen vuonna 1780. Myös Rautelin (2009) on tutkinut hänen tapaustaan ja tullut siihen tulokseen, että Maria Pehrintytär tai Petterintytär oli alkujaan tuomittu lapsenmurhasta elinkautisvankeuteen. Työlistan perusteella toinen karannut vanki, Maria Christina Lund, oli maaliskuuhuhtikuussa 1786 työhuoneessa 4 johtuen hänen aikaisemmista tuomioistaan: kaksinnaimisesta ja varkaudesta. Raskaammasta rikoksesta hän olisi joutunut paremmin vartioituun kuritushuoneeseen 7, josta olisi ollut huomattavasti vaikeampi karata. Virkamiesraporteissa osoitettiin myös huolta vankien syyllistymisestä väkivaltaisiin päälle karkaamisiin. Vankiloiden sääntöjen rikkominen, kuten häirintä, meluaminen, alkoholin käyttö ja myyminen sekä myös toisilta vangeilta varastaminen, olivat hyvin tavallisia ongelmatekijöitä Långholmenin kehruhuoneolosuhteissa.¹⁸³ Vankien protestointi, kapinointi ja tyytymättömyys kertovat kehruhuoneen sietämättömistä oloista, puutteesta ja ahdingosta. Näissä olosuhteissa kokemushorisontit ja kokemukset viestivät vankien käyttäytymisen hallintaongelmista. Ailahtelevat tunteet ovat oireilua paniikin, raivon ja epätoivon kaltaisten kokemusten läpi tunkeutumisesta. Haasteellisia oloja ratkaistiin karkaamisyrietyksillä, jotka tarjosivat tunnekokemuksena lohtua, jolla pyrittiin hallitsemaan tunteiden kaaosta.

Monipuolisessa kokemusyhteisössä oli myös toisinaan erikoisia sattumuksia. Ei ollut täysin tavatonta, vaikkei erityisen yleistä, että vanki ja vartija rakastuivat. Yhdessä tapauksessa kaupungin siisteydestä vastuussa ollut vartija (*separationsvakt*) ja kehruhuoneen vanki rakastuivat ja karkasivat yhdessä. Onni ei kuitenkaan kestänyt kehruhuoneen ulkopuolella kauaa ja naisvanki ajautui hyvin pian takaisin laitokseen.¹⁸⁴ Myös elämän perusasioita kohdattiin useasti kehruhuoneolosuhteissa, sillä monet naisista olivat raskaana kehruhuoneella. Synnyttäminen kehruhuoneolosuhteissa oli riskialtista toimintaa sekä äidille että vastasyntyneelle lapselle. Tästä esimerkkinä on lapsen synnyttänyt Riitta Jaakontytär (Brita Jacobsdotter). Hän oli kotoisin Eurasta ja sai kolmen vuoden

¹⁸³ Rudstedt 1972, 23–24, 34, 41, 63; Rautelin 2009, 563, 558–559; Liite 1; RA: Supplerande räkenskaper på spinnhus 1784–1790, Stockholms Spinnhus Cassa Räkning, Arbets Utdrag för Martii Månad 1786, no: 652, Stockholms Spinnhus Cassa Räkning, Arbets Utdrag för April Månad år 1786, no: 845; Maria Christina Lund menehtyy kehruhuoneella 12.8.1788. RA: Supplerande räkenskaper på spinnhus 1784–1790, Rulla öfver arstanterne på Stockholms Krono Spinnhus vid Kongl: Commerce Collegii 3dje kvartals besigtning den 10. October 1788.

¹⁸⁴ Rudstedt 1972, 77.

tuomion Tukholman kehruhuoneelle lapsenmurhasta vuonna 1783.¹⁸⁵ Riitta Jaakontytär asui huhtikuussa 1784 kuritushuoneessa 7. Hänen kohdalleen oli kirjoitettu kommentti sairas, ”sjuk”. Hän kykeni kehräämään kyseisenä kuukautena ainoastaan vaatimattoman määrän lankaa. Selitys löytyy siitä, että hän synnytti lapsen kehruhuoneella. Lapsi oli kuollut syntyessään tai pian synnyttyään ja hänet haudattiin 19.3.1784. Ankarista olosuhteista kertoo se, että Riitta Jaakontytär sairastuu synnytyksen jälkeen. Riitta Jaakontyttären kohtaloksi koituu lopulta kova kehruhuoneen ympäristö, sillä hänet haudattiin 30.4.1787, samana vuotena kuin hänen olisi pitänyt päästä vapauteen kolmen vuoden tuomionsa jälkeen.¹⁸⁶

Mielenkiintoinen yksityiskohta tapauksessa on myös se, että Riitta Jaakontytär oli raskaana saapuessaan kehruhuoneelle. Ilmeisen moni kehruhuoneelle saapuva nainen oli raskaana, todennäköisesti varsinkin he, jotka tekivät seksityötä. Mutta Riitta Jaakontytär oli vangittuna lapsenmurhasta. Tilanne kielii sukupuolisesta kontaktista vankeusaikana. Todennäköistä on se, että hän tuli uudelleen raskaaksi tutkintavankeudessa Turussa, missä hän odotteli siirtymistään Långholmenin kehruhuoneelle. Riitta Jaakontytär oli vastikään saanut toukokuun 2. päivänä 1783 lopullisen tuomion siirtymisestä Tukholman kehruhuoneelle. Raskaus oli siten mitä ilmeisimmin saanut alkunsa kesäkuun aikana vuonna 1783, mikäli lapsi oli täysiaikainen.¹⁸⁷

4.2 Suomalaistaustaisten naisvankien vaikuttamismahdollisuudet

Kehruuhuoneen moninainen yhteisö vaikutti kehruhuoneen arkeen toimijuudellaan. Arkisesta aherruksesta ja tapahtumista olivat vastuussa vankilakompleksissa työskennelleet henkilöt sekä kaikki vangit. Myös kehruhuoneelle tuomitut suomalaistaustaiset naisrikolliset muokkasivat omalta osaltaan kehruhuoneen toimintaa ja muodostivat raskaalle arjelle uusia merkityksiä. Vankilayhteisö ei kuitenkaan työskennellyt ja toiminut tyhjiössä, vaan heitä ympäröi sääntöjen sanelema arki, jossa toteutettiin sekä kehruhuoneorganisaation edellyttämiä tavoitteita mutta myös omia

¹⁸⁵ RA: Supplerande räkenskaper på Stockholms spinnhus 1784–1790, Stockholms Spinnhus Cassa Räkning, Arbets Utdrag för Martii Månad år 1784, no: 579; RA: Justitiekanslern – 1794, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 143 (1783) Bild: 26, 32; Liite 1.

¹⁸⁶ Ibid.; RA: Supplerande räkenskaper på Stockholms spinnhus 1784–1790, Stockholms Spinnhus Cassa Räkning, Arbets Utdrag för April Månad år 1784, no: 734, Stockholms Spinnhus Cassa Räkning, Arbets Utdrag för April Månad år 1787, no: 1019; RA: Stockholms spinnhus’ huvudböcker med verifikationer 1780–1789.

¹⁸⁷ RA: Supplerande räkenskaper på Stockholms spinnhus 1784–1790, Stockholms Spinnhus Cassa Räkning, Arbets Utdrag för Martii Månad år 1784, no: 579; RA: Justitiekanslern – 1794, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 143 (1783) Bild: 26, 32; Liite 1; Brita Jacobsdr. tapausta lapsenmurhasta käsiteltiin alkuvuodesta 1783 (10.3.1783) ja päätös tuomiosta valmistui 2.5.1783. Uusi raskaus oli mahdollinen, kun edellisen päättymisestä oli 4–5 kuukautta. Lisäksi hän oli tyytymätön kolmen vuoden tuomiostaan ” [...] hwart öfver hon anført misnöje [...]”. Lievä tuomio (3 v.) saattaa kielii mahdollisesti sikiön abortoitumisesta, keskenmenosta tai ennenaikaisesta synnytyksestä. RA: Justitiekanslern – 1794, Huvudsarkivet, Fånglistor E IIIcc: 143 (1783) Bild: 16, 26, 32.

henkilökohtaisia pyrkimyksiä. Kehruuhuonearjessa tapahtuvia käännteitä voidaan verrata toiminnaltaan Giovanni Levin näkemyksiin sosiaalisen rakenteen muutoksista, joita hän tarkastelee pieniin kyliin kohdistuvien muutospainoiden näkökulmasta. Pienissäkin kyläyhteisöissä pyrittiin suoriutumaan uusista yhteisöön vaikuttavista haasteista ja ongelmista muuttamalla toimintatapoja. Kehruuhuoneyhteisö ei ole poikkeava ryhmittymä tarkasteltaessa yksilöiden tarvetta käyttää valtaa tai harjoittaa kontrollia. Naisvankien tarpeena oli hallita arkeaan ja käyttää mahdollisuuksiensa mukaan valtaa, josta seurauksena oli rajojen haastaminen ja normien koetteleminen.¹⁸⁸

Långholmenin vankilayhteisön elinympäristön toimintamahdollisuuksia voidaan lähestyä Kamarikollegion kehruuhuonetta koskevien pääkirjojen sekä luettelomaisten tilikirjojen tietojen perusteella. Tiliasiakirjojen kautta saavutetaan kuva kaikista toimijoista ja toimintakentistä, joita kehruuhuoneella oli. Myös inventaarioluettelot tarjoavat sisällöllisesti merkityksellisen tarkastelukohteen. Niiden tietojen perusteella voidaan tarkastella vankien toimijuutta ja kykyä haastaa vaikeita olosuhteita, sillä niistä erottuu materiaallinen ympäristö, jossa vangit toimivat. Tässä alaluvussa tehdään eri aineistojen tietoja yhdistellen tulkintoja naisrikollisten elämän eri osa-alueisiin kohdistuvista henkilökohtaisista osallistumisen mahdollisuuksista sekä heidän kapasiteetistaan muovata omaa arkeaan. Vaikutusmahdollisuuksiin lukeutui myös kyky ja oikeus harjoittaa uskoa ja työhön liittyvät eri variaatiot. Lisäksi vankien yhteistoiminta avasi heille aivan uudentyyppisiä tilaisuuksia, kuten synnytyksissä avustamista, vainajien käsittelyä ja toisaalta kehruuhuoneelta karkaamista. Tällainen liikkumavara kertoo Långholmenin hallintojärjestelmän edellytyksistä tuottaa erilaisia vaikuttamisnäkyviä ja kokemushorisontteja. Ratkaisevaa oli yksilöiden sietokyky sekä kyvyt ja strategiat tehdä rajattuja toimeentuloon ja selviämiseen liittyviä valintoja ankarissa olosuhteissa, jossa yhteisöllisyys ja yhteispeli olivat yhtenä edellytyksenä paremman elämän ja selviytymisen tavoittelussa. Erityisesti pieniyhteisöissä opittiin hyötymään rakenteissa olevista ristiriitaisuuksista, epäjohtomukaisuuksista tai systeemissä piilevistä porsaanrei'istä.¹⁸⁹

Asiakirjoista erottuu erityisesti kehruuhuoneen kuritushuoneella elinkautistuomiota lapsenmurhasta kärsivä pöytyäläinen Liisa Yrjöntyttä. Naisen toimijuudesta saadaan selkeä kuva työlistoja järjestelmällisesti tarkastelemalla. Hän saapui Långholmenin kehruuhuoneelle kesällä 1785, mutta

¹⁸⁸ Elomaa 2001, 65–66; Boddice 2018, 62–64, 70–72, 80, 92; Toivo 2006, 190–191; RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor 1780–1789; Liite 1; RA: Supplerande räkenskaper på Stockholms spinnhus 1784–1790, Stockholms Spinnhus Cassa Räkning, Arbets Utdrag 1784–1790; RA: Stockholms spinnhus' huvudböcker med verifikationer 1780–1789.

¹⁸⁹ Henttonen 2019, 27–30; Roiko-Jokela 1996, 34–35, 38; Liski 2020, 11–12; Elomaa 2001, 66–67.

RA: Stockholms spinnhus' huvudböcker med verifikationer 1780–1789; RA: Supplerande räkenskaper på Stockholms spinnhus 1784–1790, Stockholms Spinnhus Cassa Räkning, Arbets Utdrag 1784–1790; RA: Ämnessamlingar, Fångvård och spinnhus 1729–1795, vol. 4.

hänen alkutaivaltaan ei voida arvioida, koska kamarikollegion kehruhuonetta koskevat tilikirjat puuttuvat lähes kokonaan kyseiseltä vuodelta. Liisa Yrjöntyttä löytyykin ensimmäisen kerran maaliskuussa 1786 työlistalta, josta ilmenee hänen kehräämänsä langan määrä, 51 strängiä. Samalta työlistalta löytyy myös Ikaalisten Kilvakkalasta kotoisin oleva 50-vuotias, miehensä murhasta elinkautiseen tuomittu ratsutilan emäntä Maria Erkintytär. Molemmat naiset tulivat melko samaan aikaan kehruhuoneelle, koska uudet vangit asettuivat työlistan loppupäähän siinä järjestyksessä, kun he kuritushuoneeseen saapuivat. Heidän välissään oli ainoastaan neljä muuta naista. Maria Erkintyttären kehräämän lankamäärän ilmoitetaan olevan maaliskuussa 1786 ainoastaan 10 strängiä, joka on määrältään selvästi vaatimattomampi. Koska Maria Erkintytär haudattiin 3.5.1786, viittasi alentunut työkyky mahdollisesti huonoon fyysiseen kuntoon tai sairauteen. Erityisesti sen voi huomata siitä, että huhtikuussa 1786 Maria Erkintytär puuttuu kokonaan työlistalta: hän oli silloin todennäköisesti sairastuvalla. Puuttuvien asiakirjojen vuoksi hänen työkykyään on myös mahdotonta arvioida edeltävien 8 kuukauden ajalta. Työlistalta puuttuminen tarkoitti henkilön poistumista työ- tai kuritushuoneelta kokonaan: vanki oli joko sairastunut niin pahoin, että hänet oli siirretty sairastuvalle, tai hän oli menehtynyt tai karannut, tai rangaistus oli päättynyt, tai vangille oli osoitettu muuta työtä. Sairaana vangin siirtyminen sairastuvalle tapahtui vasta, kun vanki ei kyennyt työskentelemään enää lainkaan. Vähäinenkin työskentely piti vangin työ- tai kuritushuoneella. Esimerkiksi lapsenmurhasta 2 vuodeksi Långholmeniin tuomittu heinolalainen Anna Simontytär oli merkitty huoneeseen 6, vaikka hän kykeni tammikuussa 1785 kehräämään lankaa ainoastaan 7 strängin verran.¹⁹⁰

Liisa Yrjöntyttären, Maria Erkintyttären sekä Anna Simontyttären työsuoriteotteet liittyivät kehruhuoneella tehtyihin laskelmiin työn määristä. Valvonnan vuoksi tuotettu tieto koostettiin toiminnan tulokseksi. Määrälliset työsuoritteet ovat tutkimuksellisesti arvokkaita, sillä niistä voidaan päätellä, kuinka raskasta työ oli fyysisesti tai toisaalta oliko vangeilla valinnanmahdollisuuksia. Ylimääräisillä tienesteillä mahdollistettiin elinolojen kohentaminen ja siten parannettiin elämisen laatua. Tilastoissa esiintyi sana, *sträng* (*str.*), joka oli koko kehrätyn langan osuus tai määrä (*proportion, kvantum*) mittana. Jatkossa tutkielmassa käytetään vain tätä ruotsinkielistä termiä suomenkielisen vastineen epävarmuuden vuoksi. Päivittäisen kehrätyn langan määrä saattoi olla peräti 2 tai 2,5 strängiä lankaa. Yksi sträng vastaa 3000 kyynärää (*alnar*) lankaa. Metreissä 2,5 strängiä vastaa 4440 metriä. Lankaa kehrättiin vyyhdinpuun (*haspler*) ympärille. 2,5 strängiä

¹⁹⁰ RA: Supplerande räkenskaper på Stockholms spinnhus 1784–1790, Stockholms Spinnhus Cassa Räkning, Arbets Utdrag för Martii Månad 1786, no: 652, Stockholms Spinnhus Cassa Räkning, Arbets Utdrag för April Månad år 1786, no: 845, Stockholms Spinnhus Cassa Räkning, Arbets Utdrag för Majj Månad år 1786, no: 987, Stockholms Spinnhus Cassa Räkning, Arbets Utdrag för Januarii Månad 1785, no: 301.

tarkoittaa melkein 3000 (2972,97) hasplerin kierrosta. Työmäärästä saa oikean käsityksen, kun suhteuttaa sen Liisa Yrjöntyttären huhtikuussa 1788 kehräämään lankamäärään, jonka on ilmoitettu olevan 42 strängin suuruinen. Se tarkoittaa viikossa 10,5 strängin määrää ja päivittäinen osuus on 1,5 strängiä, joka vastaa metreissä 2664 metriä. Huomioitavaa on myös se, että hän karstasi lisäksi villaa samassa kuussa 38,5 strängin annosmäärän edestä.¹⁹¹

Työmäärä itsessään muodostui perustavaa laatua olevaksi kysymykseksi muun toiminnan mahdollisuuksille tässä yhteisössä. Päivittäisten työsuoritusten, -vaatimusten ja -määrien ollessa näin suuria vain osalla vangeista oli resursseja ylimääräiseen toimintaan, kuten lisätienestejä tuottavien lisätöiden tekemiseen. Långholmenin kehruhuoneen tallentamissa tilastoissa työsuoritteet jakautuivat tavalliseen työhön (*ord. arbete*), ylityöhön (*öfv. arbete*) sekä erikseen määräämättömään ylimääräiseen päivätyöhön (*arbets dagar*). Kehruuhuoneella työstiin eniten villaa (*ull*) mutta myös pellavaa (*lin*) ja rohdinta (*blår*) sekä jonkin verran kasvivillaa (*kamull*). Teetetyt työvaiheet olivat lankajalosteen mukaisia. Enimmäkseen kehrättiin laadultaan erilaisia kuituja (*garn*), kuten karkeampaa lankakuitua. Osa termeistä on vuosisatojen kuluessa menettänyt alkuperäisen merkityksensä tai poistunut käytöstä. Esimerkiksi kehruun tuotteesta, kehruuprosessissa kierteisesti kerratusta langasta, käytettiin termiä *spånad*, (lyh. *sp.*), jolle ei ole nykypäivän vastinetta. Työvaiheisiin kuului myös villan karstaaminen (*karda*, lyh. *kr.*) karstaimilla. Kehrättäviä villalankakuituja esimerkiksi eroteltiin ja lajiteltiin yhdensuuntaisiksi harjaamalla (*skrubbla*, lyh. *skr.*) esilangaksi jatkojalostusta varten. Villaa piti erikseen tuoda Ruotsiin kehruhuoneiden työtarpeisiin ja ainakin 1700-luvun ensimmäisellä puoliskolla sitä toimitettiin Pommerista ja Espanjasta. Eri työhuoneissa työstiin myös värjättyä ja valkoista värjäämätöntä villaa.¹⁹²

Kehruuhuoneella suoritettiin muitakin töitä, kuten lisätöitä (*extra arbete*). Sellaisia olivat pyykkäriin (*twetterska*) työt, josta vangit ansaitsivat kuukausipalkkaa. Toimenkuvaan kuului muun muassa pestä likaisia liinavaatteita (*lintyg*). Kuukausipalkkaa saatiin myös toimimalla hoitotehtävissä, kuten avustajina synnytyksissä. Lisätöihin lukeutui lisäksi sekä keittiön että pesutuvan puhdistaminen (*renhållning*) ja kuuraaminen (*skurning*), joista ansaittiin kertakorvaus. Keittiön ja pesutuvan puhtaudesta huolehti muun muassa ulvilalainen viiden ihmisen myrkyttämisestä tuomittu

¹⁹¹ Rudstedt 1972, 29, 278; Asiakirjojen laatimisen merkityksestä ks. esim. Henttonen 2019, 21, 28–29; 1 varvi (*hvarf* tai *tråd*) vyyhdinpuun (*härvel*, *haspler*) ympäri vastaa 2,5 kyynärää (*alnar*) ja 2,5 kyynärää vastaa 1,48 metriä sekä 1 sträng on 3000 kyynärää. Rudstedt 1972, 278.

¹⁹² RA: Supplerande räkenskaper på Stockholm spinnhus 1784–1790, Stockholms Spinnhus Cassa Räkning, Arbets Utdrag 1784–1790; Rudstedt 1972, 17 21–22, 30, 39, 51–52, 65; Wieselgren 1895, 254; SAOB, *ullskrubblande* tarkoittaa erottelua eli *skildring*; Puuvilla (*bomull*) näkyy työlistoilla kunnolla vasta 1790. RA: Supplerande räkenskaper på spinnhus 1784–1790, Stockholms Spinnhus Cassa Räkning, Arbets Utdrag 1784–1790. RA: Stockholms spinnhus' huvudböcker med verifikationer 1780–1789.

elinkautisvanki Maria Mikontytär. Maria Mikontytär työskenteli toukokuussa 1786 kuritushuoneessa kehräten lankaa ainoastaan 2,5 strängin verran. Tämä johtui siitä, että hän työskenteli lisäksi nykytermein ajateltuna osa-aikaisena työntekijänä sekä keittiössä että pesutuvassa huolehtien tilojen puhtaanapidosta. Työ oli luonteeltaan kertaluonteista, ja palkka määräytyi tehtyjen työpäivien mukaan. Siivoustyön lisäksi hän työskenteli myös kuritushuoneen puolella. Syynä saattoi olla se, että hän suoritti työhön kykenevänä henkilönä vangeilta vaadittavan vähimmäismäärän. Päivittäin tuli esimerkiksi kehrätä 2,5 naulaa (*skålpund*) lankaa, joka vastasi painoltaan 425 gramman minimisuorituksen määrää. Lisäksi kaikki ylimääräinen työ kerrytti vankien lisäansioita, mikäli sellaista kykeni tekemään.¹⁹³

Työlistat kertovat paljon kehruhuoneella elämisen mahdollisuuksista ja niiden rajoitteista. Työmäärä kertoo myös henkilön mahdollisesta terveydentilasta, motivaatiosta, työkyvystä sekä siitä oliko henkilö mahdollisesti sairas tai vammautunut. Monet taudit ja tapaturmat olivat vammautumisten taustalla. Toisaalta myös aistivammaisena syntyneet henkilöt muodostivat yhteiskunnallisesti heikomman väestön osan, mikä tarkoitti toisenlaista kokemusta: täytyi selviytyä työkyvyttömyydestä. Vammoihin liittyvä työkyvyttömyys esti henkilöitä osallistumasta täyspainoisesti toimintaan ja siten vaikutti heidän kykyynsä vaikuttaa elämäänsä. Osa kokemushorisontin näkymiä ja mahdollisuuksia oli suoriutua vajavaisen työpanoksen aiheuttamista haasteista. Tällaisessa tilanteessa oli pakko vastata odotuksiin selviytyäkseen ankarasta arjesta ja muokata itse kullekin sopivia ratkaisuja ja toimintatapoja.¹⁹⁴

Hyvä työkyky, ahkeruus ja kuuliaisuus lukeutuivat ehdottomiksi valteiksi kehruhuoneen kuritushuoneessa. Erilaisia tunnekokemuksia myös väistämättä syntyi, sillä ihmiset reagoivat eri tavoilla yllykkeisiin, virikkeisiin tai ärsykkeisiin. Tunteiden historian tutkimuksessa korostetaan, etteivät ihmisten aikaisemmat ja opitut asenteet tai heidän arvomaailmansa yksinään vaikuta siihen, millaisia tunteita syntyi tai miten henkilö käytti omia kykyjään arjessa. Tärkeää on ymmärtää, mistä tekijöistä muodostui jokaisen kokemusmaailma sekä yksilön kyky hallita ja hyödyntää kokemuksiaan muuntuvissa tilanteissa. Kehruuhuonekontekstissa olosuhteet pakottivat tarttumaan houkuttimiin, joiden myötä verkostoiduttiin tai saavutettiin valtaa tai lisäresursseja, joiden kautta vanki saattoi saada

¹⁹³ Wieselgren 1895, 272, 294; Rudstedt 1972, 278; RA: Supplerande räkenskaper på Stockholm spinnhus 1784–1790, Stockholms Spinnhus Cassa Räkning, Arbets Utdrag för Majj Månad år 1786, no: 987; Maria Mickelsdotter ilmoitetaan vastaanotetuksi kehruhuoneelle 25.9.1780 elinkautiseksi ajaksi. Rikoksena viiden henkilön myrkyttäminen vellillä (*”Med förgift i wälling fökt afsända 5 personen lifwet.”*). RA: Supplerande räkenskaper på Stockholm spinnhus 1784–1790, Rulla öfver arrestanterne på Stockholms Krono Spinnhus vid Kongl: Commerce Collegii 3dje Qvartals Besigtning den 10. October 1788.

¹⁹⁴ Mietinen R 2021, 48, 51–52, 59–60, 72–73; Ks. myös Stina Ljunggrenin tapaus alaluvusta 4.3, sivuilla 80–81. Hänen työkykynsä todettiin vaatimattomaksi ja hänen kerrottiin olevan ”vammainen” (*ofärdig*). Ljunggren tuli murhatuksi kehruhuoneella 1785. RA: Ämnessamlingar, Fångvård och spinnhus 1729–1795, vol. 4.

paremman aseman yhteisössä. Huomioitavaa on myös, mitkä tekijät olivat mekanismiltaan ihmisiä yllyttäviä tai motivoivia. Kuka reagoi poikkeavassa ympäristössä poikkeavalla tavalla ja miksi? Toisaalta, kenen oli mahdollista tarttua mahdollisuuksien verkkoon tai houkuttimiin, jotka tarjosivat parempaa arkea? Osa henkilöistä hakeutui ja ajautui tilanteisiin omista luonnesyistään. Naisvankien kokemukseen liittyi väistämättä myös vastahakoisesti tehtyjä toimia ja työaskareita, koska kehruhuoneen luonteeseen kuului pakotettuna toteutettuja tehtäviä. Mielenkiintoinen lähtökohta kehruhuonekontekstissa liittyi ylimääräisen työn tekemiseen tai sen teettämiseen.¹⁹⁵

Epäselvää on, ohjattiinko, tarjottiinko vai pakotettiin vankeja erillisiin lisätöihin. Ainakin lisätöy oli taloudellisesti kannattavaa, koska palkka oli selvästi parempi. Pyykkäriin työn voi nähdä kohentaneen vangin omaa elämänlaatua, sillä paremmalla palkalla pystyi ostamaan hyödykkeitä. Toinen merkille pantava seikka oli se, että vaihtuvuus lisätöissä oli erityisen vähäistä. Siitä voi päätellä, ettei esimerkiksi pyykkäriin työ ollut yhdentekevää. Työn tekemisen edellytyksenä ei voinut olla pelkästään hyvä terveydentila tai taito, sillä työ edellytti vangilta jonkinasteista vastuullisuutta ja luotettavuutta. Luottamussuhteen merkityksestä lisätöiden saamisen kannalta kielii se, että kehruhuoneella tapahtuneen murhatapauksen jälkeen (tapauksesta enemmän alaluvussa 4.3) ruotsalainen vanki Maria Forman menetti paikkansa kokonaan keittiön ja pesutuvan puhdistustöissä eikä palannut toimenkuvaan enää ollenkaan. Ennen tapahtumaa hän hoiti tehtävää yhtäjaksoisesti ainakin 2 vuotta. Vaikka tämä puhdistustyö merkitsi saavutettua asemaa, olivat siitä vastuussa olevat henkilöt samanaikaisesti töissä myös kuritushuoneen puolella. Todennäköisesti hierarkkisesti merkittävämpi työ oli kuitenkin pyykkäriin työ. Tehtävää hoiti aina yhteensä kolme henkilöä, jotka kaikki olivat kuritushuonevankeja. He eivät työskennelleet samanaikaisesti kuritushuoneella eli tämä oli täysipäiväinen työ. Huomioitavaa on, että työskentelyn on täytynyt olla raskasta täyteen ahdetussa, matalassa ja ilmanvaihdoltaan tunkkaisessa kuritushuoneessa. Hygieenisesti puutteellisessa miljöössä sairastui toisinaan paljon vankeja. Pyykkäriin työ tarjosi ainakin tilapäistä poispääsyä huonosta sisäilmasta ja lankajalosteiden työstämisen sekä kehräämisen yksitoikkoisesta arjesta. Lisäksi alttius sairastua saattoi jopa vähentyä, kun ”pääsi” tai ”joutui” pyykkäriin toimeen, sillä työ oli kehräämiseen verrattuna hieman monipuolisempaa ja vaihtelevampaa.¹⁹⁶

Aikalaiset olivat tottuneet käsityöpainotteeseen työhön. Monille naisvangeille oli entuudestaan tuttua esimerkiksi karstata ja kehrätä villa- tai pellavalankaa rukilla ja värttinällä, koska kotitarvetöitä tehtiin

¹⁹⁵ Rosenwein & Cristiani 2019, 16–17; Reddy 2001, 34–37, 43, 46–47, 54; Liski 2020, 11, 61, 122, 126–127.

¹⁹⁶ Wieselgren 1895, 272, 294; Rudstedt 1972, 43–44, 50; RA: Supplerande räkenskaper på Stockholms spinnhus 1784–1790, Stockholms Spinnhus Cassa Räkning, Arbets Utdrag 1784–1790; RA: Stockholms spinnhus' huvudböcker med verifikationer 1780–1789, 1783, no: 1112, 1784 (19), 1785, no: 1013, 1786, no: 1694, 1787 (22), 1788 (23), 1789, no: 894; RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fänglistor E IIIcc: 160 (1786) Bild: 360.

paljon talonpoikaistaloissa.¹⁹⁷ Taitoon ja työkykyyn liittyen jokaisesta vangista piirtyy myös oma kehruhuonetarina kerrottavaksi. Kehruutaidot tai vastaavasti kehräämiseen liittyvät hankaluudet määrittävät arjen mahdollisuuksia. Kehruuhuoneen kuritushuoneella 21-vuotias Liisa Yrjöntyttäresiintyy aineistossa, kuten moni muukin, ahkerana työtä tekevänä naisena. Hänen kehruhuonearkensa täyttyi aluksi lankaa ja tekstiilijalosteita muokaten. Toisaalta hän oli yksi niistä vangeista, joka kuitenkin siirtyi tekemään pyykkäriin työtä. Aivan heti hän ei pyykkäriksi ryhtynyt tai päässyt, vaan joutui työskentelemään samassa toimenkuvassa, jossa valtaosa vangeista kehruhuoneella työskenteli eli työsti lankajalosteita ja kehräsi niitä langaksi. Liisa Yrjöntyttären ajautuminen pyykkäriin työhön ei selity ainoastaan sillä, että hän oli elinkautisvanki, joita oli pysyvän vankeutensa takia järkevää ja edullista opettaa juuri kyseiseen päivätyöhön. Kehruuhuoneella oli monia elinkautisvankeja, jotka eivät koskaan tehneet näitä lisätöitä. Hekin näyttäytyvät ruumiinkunnoltaan riittävän terveinä. Luonnekysymykset eivät selviä tilastollisista asiakirjoista ollenkaan. Liisa Yrjöntyttäressä voi tulkita olleen jonkin asteista päättäväisyyttä, sillä hänen kohdalleen oli vankilistaan merkitty tyytymättömyys (*missnöjje*) tuomiotaan kohtaan. Tilikirjoista näkyy kuitenkin Liisa Yrjöntyttären hyvä työpanos ja se, että hän oli hämmästyttävän terve tai ei ainakaan sairastunut kovin vakavasti vuosien 1786–1789 aikana. Hän puuttuu kehruhuoneen työlistalta ainoastaan tammikuussa 1787.¹⁹⁸

Nuoren Liisa Yrjöntyttären toiminta havainnollistaa myös sitä, kuinka tunteet ja kokemukset ovat opittuja ja muokattavissa. Tunteita pystyi tietoisesti hallinnoimaan ja jalostamaan. Kyky suoriutua kaukana tutusta ympäristöstä ja aikaisemmasta arkielämästä mittaa henkilön sopeutumiskykyä. Vaikka Liisa Yrjöntyttären eletyistä tunnekokemuksista tai reaktioista ei ole jäänyt lähteitä, niistä voidaan tehdä tulkintoja hänen rooliensa ja toimintansa perusteella. Suomalaistaustaisen naisvangingin toiminta Tukholmassa suuressa Långholmenin kehruhuonekompleksissa, vankilayhteisön jäsenenä, edellytti häneltä kykyä sopeutua elinkautiseen tuomioonsa. Hänen ja muiden Suomen alueelta Tukholmaan vietyjen naisvankien kokemusten on täytynyt olla monella tapaa haastavia kehruhuoneessa sääntöjen, kurin sekä epäinhimillisten olosuhteiden vuoksi. Liisa Yrjöntyttären kokemus kertoo siitä, että hänen on täytynyt pystyä mukautumaan, jotta hän saavutti päämääriään ja tavoitteitaan vankiyhteisölle osoitetussa ja rajoitetussa tunneympäristössä. Liisa Yrjöntyttären

¹⁹⁷ Rudstedt 1972, 17, 21–22; Korhonen 2006, 102.

¹⁹⁸ RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fänglistor E IIIcc: 160 (1786) Bild: 360; RA: Supplerande räkenskaper på Stockholms spinnhus 1784–1790, Stockholms Spinnhus Cassa Räkning, Arbets Utdrag 1784–1790; Aineistosta puuttuvat tilastot tammi- ja helmikuun 1786 ja heinä-syyskuun 1787 sekä syyskuun 1788 osalta. RA: Supplerande räkenskaper på Stockholms spinnhus 1784–1790, Stockholms Spinnhus Cassa Räkning, Arbets Utdrag 1784–1790.

toiminnan hallinta kuvastaa, minkälainen vaikutus henkilöllä itsellään oli kurjuuden keskellä, missä tunteet ilmensivät sekä mielen että kehon hyvää yhteistoimintaa.¹⁹⁹

Kehruuhuonelaitoksessa olevia valta-asetelmiä voidaan arvioida Liisa Yrjöntyttären toiminnan pohjalta. Liisa Yrjöntyttär esiintyy ensimmäisen kerran pyykkärinä lokakuussa 1788, jonka jälkeen hän on kiinteä osa tätä pientä yhteisöä. Liisa Yrjöntyttären siirtyessä puhtaanapidon piiriin työskenteli pyykkärinä entuudestaan toinenkin suomalaistaustainen naisvanki, lapsenmurhasta kuudeksi vuodeksi vankeuteen tuomittu Sauvosta kotoisin oleva itsellinen Stina Juhantytär.²⁰⁰ Kehruuhuoneen pyykkäreiden voi nähdä tarjonneen toisilleen tunteiden turvapaikkoja. Tällainen pieni yhteisö saattoi luoda myös omia merkityksiä ja kokemuksia yhteisöllisyydestä, kuten ystävyyttä ja empatiaa. Ainakin heidän työskentelynsä yhdessä liittyi erilainen sosiaalinen yhteys, jota kuritushuoneen puolella ei voinut saavuttaa. Pyykkärit tekivät työnsä fyysisesti eri paikassa kuin muut, ja asiat, joista he keskustelivat, eivät todennäköisesti olleet monenkaan tiedossa. Se salli ainakin paikoin avoimempaa viestintää. Vaikka heidän sosiaalisista säännöistään ei voida sanoa mitään, niiden muodostaminen oli hyvin mahdollista. Tällainen tiivis työyhteisö oli omiaan muodostamaan tunneregiimejä ja todennäköisesti myös omia hierarkioita, jossa tunneyhteisö itse määritteli ja hyväksyi itselleen sopivat tunnetilojen rajamääreet. Pyykkäreitäkin oli useimmiten kolme ja heilläkin oli järjestyksensä. Ensimmäisenä oli henkilö, joka oli ollut kauimmin siellä, ja kolmas oli tullut viimeisenä. Tunnekokemuksia saatettiin venyttää ilmaisuvapauden ääri rajoille, ja tämänkaltaiset väljemmät tunnesäännöt olivat kokijoilleen armeliaampia ja ehkä myös suvaitsevampia emotionaalisia ympäristöjä, jotka olisivat olleet muualla kehruuhuoneella kurikäytäntöjen vuoksi sopimattomia. Kuritushuoneessa joutui sopeutumaan erilaiseen tunneregiimiin, jonka pakopaikka saattoi taas olla useammille naisvangeille ilmaisujen tukahduttaminen. Täytyy muistaa, että sopimattomasta käyttäytymisestä saatettiin rankaista piiskaamalla tai ruoka-annosten epäämisellä. Ympäristö huokui rangaistuksen uhalla vaikenemaan ja alistumaan, minkä seuraus oli tunneilmaisujen sisään kätkeyminen.²⁰¹

Långholmenin kehruuhuoneella vallitsi kuitenkin erilaisia toiminnallisuuteen perustuvia sääntöjä. Kun Liisa Yrjöntyttär siirtyi pyykkäriksi, oli Stina Juhantytär jo liki 30-vuotias ja toiminut kehruuhuoneella pyykkärinä jo useamman vuoden ajan. Yllättävää on se, että Stina Juhantytär häviää

¹⁹⁹ Rosenwein & Cristiani 2019, 20–21; Reddy 2001, 34–36, 47, 54.

²⁰⁰ RA: Supplerande räkenskaper på Stockholms spinnhus 1784–1790, Stockholms Spinnhus Cassa Räkning, Arbets Utdrag 1784–1790, Stockholms Spinnhus Cassa Räkning, Arbets Utdrag för October Månad år 1788, no: 1532; RA: Supplerande räkenskaper på Stockholms spinnhus 1784–1790, Rulla öfver arrestenterne på Stockholms Krono Spinnhus vid Kongl: Commerce Collegii 3dje quartals Besigtning den 10. October 1788; Liite 1.

²⁰¹ Rosenwein & Cristiani 2019, 18–19, 33, 39–40; Boddice 2018, 70–72; Kivimäki 2018, 36, 38; RA: Stockholms spinnhus' huvudböcker med verifikationer 1780–1789.

kirjanpidosta yllättäen. Häntä ei löydy haudattujen tiedoista ja rangaistustakin olisi ollut jäljellä vielä hieman yli vuosi. Wieselgrenin (1895) mukaan 1780-luvulla rangaistusvangit ansaitsivat ahkerasta ja ansiokkaasta työstään rangaistuksensa lievennyksiä, kuten rangaistuksen lyhentämistä, joka edellytti kehruhuonevangilta muun muassa merkittävää ylityön määrää. Vangit saattoivat tietyissä tapauksissa suorittaa rangaistustaan jossakin toisessa, sijainniltaan lähempänä olevassa kehruhuoneessa. Rangaistusten lieventäminen itsessään kuvaa sitä, kuinka tietyt toimintatavat muovaantuivat toiminnan kannattavuuden ylläpitämiseksi. Pienikin käänne muokkasi myös määräaikaivankien tavoitteita, ja piti yllä kehruhuonelaitoksessa tapahtuvaa muutosta.²⁰²

Vaikka lievennyksiä olisikin annettu, ja vaikka niistä ei Stina Juhantytären tapauksessa ole täyttä varmuutta, ne eivät olisi koskeneet elinkautisvankia, Liisa Yrjöntyttä. Silti hänellä oli jotain, mitä tavoitella. Pyykkäriin työstä maksettiin 4 killinkiä viikolta ja esimerkiksi lokakuussa 1788 hän sai viiden viikon palkan, yhteensä 20 killinkiä. Vaikka Liisa Yrjöntyttä työskentelikin huhtikuussa 1788 tuotteliaasti, kehräten 42 strängiä lankaa ja karstaten villaa 38,5 suhteutetun annosmäärään verran, tienasi hän vain 15 killinkiä ja 9 runstykkiä, mikä oli alle pyykkäriin neljän viikon palkan (16 killinkiä). Ei ole varmuutta, oliko palkasta jo otettu pois kehruhuonevankien ylläpitokiintiö kehrättyä lankaa eli 2½ naulaa päivässä tai oliko tuohon määrään laskettu ylityötä, josta ansaitsi hieman paremmin. Ylläpitokustannuksista huolimatta jokainen työskenteli oman kuntonsa mukaan (1–2½ naulaa päivässä) ja sai oman ruokakiintiönsä. Mikäli ei ollut lisäansioita, ei luonnollisesti voinut ostaa ylimääräisiä ruoka-annoksia tai jotain muuta hyvinvointia hyödyttävää tuotetta tai elintarviketta. Työlistassa on maininta myös työpäivistä, joiden merkitys ja maksuperusteet ja määrät jäävät epäselviksi. Huhtikuussa 1788 niitä oli Liisa Yrjöntyttärellä 1,5. Pyykkäriin työstä maksettiin todennäköisesti myös kiinteitä ylläpitokustannuksia, mutta summista ei ole erikseen mainintaa.²⁰³

Puhtaanapidon piiriin siirtymisessä oli muitakin etuja kuin yksitoikkoisen ja raskaan manufaktuurityön välttäminen lankajalosteiden parissa. Työ tarjosi muutenkin toiminnaltaan parempia työolosuhteita, sillä vankien uskotaan jopa saaneen osakseen hieman inhimillisempää kohtelua. Rudstedtin (1972) mukaan pesijä, hoitaja ja kolme pyykkäriä vertautuivat samaan joukkoon kehruhuonehenkilökunnan kanssa eikä heihin suhtauduttu yhtä negatiivisesti kuin kuritushuoneella

²⁰² Wieselgren 1895, 260, 294; Toivo 2021, 131–132, 137, 151; Sauvolainen Stina Johansdr. oli ilmoitettu 24 vuoden ikäiseksi tehdessään lapsenmurhan vuonna 1784. Rautelin 2009, 566.

²⁰³ Wieselgren 1895, 270–272, 294; Rudstedt 1972, 21, 93; RA: Ämnessamlingar, Fångvård och spinnhus 1780–1840, vol. 3; Tavallisen työn (*ord. arbete*) palkat olivat kehrätystä langasta (*sp*): å 3,5 runstykkiä/kpl, karstaamisesta (*kr*): å 1 runstykkiä/annos kpl ja erottelusta/harjaamisesta (*skr.*) å 0,5 runstykkiä/annos kpl. RA: Supplerande räkenskaper på Stockholms spinnhus 1784–1790, Stockholms Spinnhus Cassa Räkning, Arbets Utdrag för October Månad år 1788, no: 1532, Stockholms Spinnhus Cassa Räkning, Arbets Utdrag för April Månad år 1788, no: 799; 1 riikintaaleri oli 48 killinkiä (*sk*), 1 killinki oli 12 runstykkiä (*r*). Rudstedt 1972, 278.

työskenteleviin vankeihin. Kun pyykkärit eivät jakaneet samoja tiloja kuritushuonevankien kanssa, olivat he oma lukunsa. Mahdollisesti he työskentelivät vuonna 1762 rakennetussa erillisessä talossa, joka toimi pakarina (*bagarstuga*), panimona (*bryggghus*) ja pesulana (*tvätthus*). Pyykkärit ja hoitaja kirjattiin vuonna 1784 huoneen 1 yhteyteen, ja myös vankiluettelo vuodelta 1788 osoittaa heidän olleen huoneen 1 kirjanpidon alla. Siitä, missä he fyysisesti työnsä tekivät tai yönsä viettivät, ei ole säilynyt lähteitä.²⁰⁴ Joka tapauksessa pieni kolmen hengen pyykkäriyryhmä muodosti oman kokemusyhteisönsä, koska he jakoivat arkisin työtilan ja tekivät todennäköisesti myös samaa työtä yhdessä. Heillä oli erilainen kokemus arjesta kuin kehruun parissa muissa huoneissa työskentelevillä vangeilla.

Lähdeaineisto ei pysty vastaamaan kysymykseen, minkälaista kommunikointi ja seurustelu oli 1780-luvun kehruhuoneessa, vaikka jonkin verran siitä saa viitteitä kehruhuoneella tapahtuneiden selkkausten kautta (näistä enemmän alaluvussa 4.3). Sitä vastoin voidaan tarkastella kehruhuoneen yhteisöä, jossa kukin vanki pyrki suoriutumaan työvelvoitteestaan. Kova työtaakka muovasi varmasti naisvankien kehruhuonekokemusta, johon liittyi aika ajoin henkistä ja fyysistä tuskaa. Naisvangeilta odotettiin tavanomaista kykyä suoriutua sekä tottua rajuun työtempoon, mikä aiheutti monenlaisia kokemuksia kehruhuoneympäristössä. Rosenwein ja Cristiani (2019) selventävätkin, että tunteet olivat myös kehollisia oireita eli tunteet olivat osa kehon toimintakykyä.²⁰⁵

Suomalaistaustaiset vangit joutuivat melkein poikkeuksetta työskentelemään kuritushuoneessa 7, joka elokuussa 1788 muuttui huoneeksi 8. Rangaistusvankeja sijoitettiin työlistojen perusteella vielä 1780-luvun puolivälissä myös työhuoneeseen 6. Säilyneet asiakirjat eivät kerro perusteista, miksi kukakin vanki sijoitettiin mihinkin huoneeseen. Alkuperäisen sijoittamissuunnitelman jälkeen siirtoja huoneesta toiseen ei juurikaan tehty. Yhden suomalaistaustaisen naisvangin siirtäminen huoneesta 6 kuritushuoneeseen 7 vuonna 1785 on tässä suhteessa poikkeus. Alun alkaen kolme suomalaistaustaista lapsenmurhasta tuomittua naista sijoitettiin kevään ja kesän korvilla 1784 huoneeseen 6, jossa he olivat edelleen vielä tammikuussa 1785. He olivat akaalainen Beata Erkintytär, Anna Simontytär Heinolasta ja Jämsästä kotoisin oleva Liisa Simontytär.²⁰⁶ Kun Beata

²⁰⁴ Rudstedt 1972, 51–52, 54; RA: Supplerande räkenskaper på Stockholms spinnhus 1784–1790, Stockholms Spinnhus Cassa Räkning, Arbets Utdrag för April Månad år 1784, no: 734; RA: Supplerande räkenskaper på Stockholm spinnhus 1784–1790, Rulla öfver arretanterne på Stockholms Krono Spinnhus vid Kongl: Commerce Collegii 3dje qvartals Besigtning den 10. October 1788.

²⁰⁵ Rosenwein & Cristiani 2019, 10–14; Reddy 2001, 34.

²⁰⁶ RA: Supplerande räkenskaper på Stockholms spinnhus 1784–1790, Stockholms Spinnhus Cassa Räkning, Arbets Utdrag 1784–1790; Kolmen naisvangin sijoittumisesta ks. esim. RA: Supplerande räkenskaper på Stockholm spinnhus 1784–1790, Stockholms Spinnhus Cassa Räkning, Arbets Utdrag för Januarii Månad 1785, no: 301; RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 143 (1783) Bild: 178, 209; Wieselgren 1895, 271; Rudstedt 1972, 51.

Erkintytär menehtyi ja haudattiin 12.4.1785 ja Anna Simontytär hieman myöhemmin 6.6.1785, siirrettiin Liisa Simontytär kuritushuoneeseen 7. Syitä juuri hänen siirtämiseensä ei voi muuta kuin arvuutella. Toimenpiteessä saattoi näkyä henkilön oma toive tai kehruhuonelaitoksen näkemys tuottavuuden positiivisista vaikutuksista tai jopa kielelliset syyt. Ohjeet tulivat ruotsin kielellä, jota välttämättä moni suomalaistaustainen nainen ei osannut. Toisaalta ajatuksena saattoi olla lapsenmurhasta tuomittujen naisten sijoittaminen samaan kuritushuonetilaan.²⁰⁷

Useiden psykologisten tutkimusten pohjalta on osoitettu, että naisvangeille ryhmäytyminen hankalissa olosuhteissa on luonnollisempaa toimintaa verrattuna miesvankien tarpeeseen. Miesten energian kerrotaan keskittyneen tutkimusten mukaan enemmän henkilökohtaisten selviytymiskeinojen hallintaan.²⁰⁸ Myös Långholmenin ja Norrmalmin keskusvankiloissa (*Centralfängelset*) 1880–1890 naisilla oli miehiin verrattuna suurempi tarve seurustella keskenään. Miesten kohdalla ryhmäytyminen ei tapahtunut samalla tavalla, vaan miesvangit hakivat enemmän yksittäistä keskustelukumppania.²⁰⁹

Liisa Yrjöntyttären lisäksi toinen mielenkiintoinen vanki oli Pyhäjoen pitäjältä kotoisin ollut Liisa Erkintytär Karikunlahti. Hän esiintyy kuritushuoneella Lisa Ericsson-nimellä, mutta muutaman kerran hänen sukunimekseen on lisätty ”Kantolai”. Kyse on kuitenkin samasta henkilöstä, koska hän saapui kuritushuoneeseen oikeaan aikaan ja pitää oman paikkansa kuritushuoneen nimelistassa samojen henkilöiden ympäröimänä. Liisa Erkintytär Karikunlahti joutui kohtaamaan kehruhuoneen arjen työskentelemällä vain kuritushuoneen olosuhteissa lankajalosteita työstäen, eli hän ei toiminut tarkasteluajankohtana 1786–1789 ollenkaan muissa tehtävissä (siivoustöissä, pyykkärinä tai hoitajana). Kun hän saapui Långholmeniin elokuussa 1786, hän kykeni työhön suhteellisen hyvin ja kehräsi lankaa 37 strängiä sekä teki 1,5 päivää lisätyötä. Syyskuussa hän kehräsi jo 51 strängiä ja teki yhden päivän lisätyötä. Liisa Erkintytär Karikunlahden kohdalle kuitenkin sattui sairausjaksoja alkukuukausina. Hän oli selvästi sairaampi joulukuussa 1786 ja pystyi kehräämään ainoastaan 11,5 strängiä. Hänen kohdallaan tilanne ei heti helpottanut, koska tulos jäi tammikuussa 1787 myös alhaiseksi, vain 3,5 strängin työmäärään sekä puolta päivää vastaavaan lisätyöhön. Kova työ sekä olosuhteet näyttäytyvätkin ankarina Liisa Erkintytär Karikunlahden kohdalla, koska hän sairastuu uudelleen ainakin touko-kesäkuussa 1787, jolloin hän on kokonaan sairastuvalla.²¹⁰

²⁰⁷ RA: Supplerande räkenskaper på Stockholm Spinnhus 1784–1790, Stockholms Spinnhus Cassa Räkning, Arbets Utdrag för Martii Månad 1786, no: 652; *Extra Utgifter*-osiosta löytyvät vuonna 1785 haudattujen päivämäärät. RA: Stockholms spinnhus’ huvudböcker med verifikationer 1780–1789, 1785, no: 1013.

²⁰⁸ Liski 2020, 13; Moran 2015, 32–33, 40.

²⁰⁹ Wernerman 2017, 16, 18–19, 21, 24–27, 29.

²¹⁰ RA: Supplerande räkenskaper på Stockholm spinnhus 1784–1790, Stockholms Spinnhus Cassa Räkning, Arbets Utdrag för Augusti Månad år 1786, no: 1381, Stockholm Spinnhus Cassa Räkning, Arbets Utdrag för September Månad

Kaikesta huolimatta Liisa Erkintytär Karikunlahti lukeutui sikäli harvalukaiseen vankijoukkoon kuritushuoneella, että hän selvisi koettelemuksestaan hengissä ja mahdollisesti myös monta kokemusta rikkaampana. Liisa Erkintytär Karikunlahden voi lopulta nähdä hyötynen työstään kehruhuoneella, koska hän kykeni pitkän elämänsä aikana tekemään itsellisenä töitä muun muassa kotipaikkakunnallaan Pyhäjoen Merijärvellä.²¹¹ Hänen selviytymisensä syitä voi tulkita tai ainakin hahmotella muiden vankilatutkimusten pohjalta. Esimerkiksi Liski (2020) luettelee vankileirillä selviytymistä tukevia asioita yhteensä seitsemän esimerkin verran ja ne olivat: ”ystävät, nuoruus, hyvä fyysinen kunto, psykologiset pärjäämismekanismit, yhteistyö vihollisen kanssa, toisten vankien saalistaminen tai heistä hyötyminen sekä silkka tuuri”. Näistä esimerkeistä merkittävimmät ovat tutkimuksien mukaan olleet ”ystävyyt” ja ”toisesta välittäminen”, mutta toisaalta myös ”samalle puolelle liittoutuminen” tuki selviytymistä olennaisesti.²¹²

Liisa Erkintytär Karikunlahden elämä oli muiden vankien ohella joka tapauksessa kehruhuoneella erittäin raskasta, mikä selviää jo työpäivien kestoja tarkasteltaessa. Pitkässä työpäivässä oli vangeilla lyhyitä taukoja, jotka jaksottivat päivärutiineja. Tällöin vangit pääsivät hetkeksi eri maisemiin. Työpäivän kesto oli kokonaisuudessaan 14–16 tuntia päivässä. Herätys tapahtui kello 4, jolloin huoneet siivottiin. Työ alkoi sen jälkeen viimeistään kello 5, ja se jatkui joko klo 19, 20 tai 21 asti riippuen siitä, oliko kesä- vai talviaika. Lounasta sai puolen päivän aikoihin. Ruokailut suoritettiin porrastetusti: klo 11–12 lounasti työhuoneiden naisväki. Klo 12–12.30 oli miesten vuoro, ja viimeisenä klo 12.30–13.00 syömään pääsi kuritushuoneen naisväki (ks. myös liite 4, kehruhuoneen ruokalista). Lauantai-iltapäivällä kaikki kehruhuoneen vangit olivat vapaita työnteosta. Tuolloin oli mahdollista tuulettaa petivaatteita sekä parsia omia vaatteita tai tekstiilejä. Kahdesti kuukaudessa vangit saivat käydä omina ryhminä pesutuvalla peseytymässä. Vähäininkin toiminta, joka irrotti hetkeksi vankeja kovatahtisesta työstä, tarjosi heille sosiaalisia tapahtumia ja kontakteja muihin vankeihin. Tällaiset tilanteet ja hetket saattoivat muodostaa omia yhteisöjä. Tunne- ja kokemusyhteisöjä saattoi muodostua pienemmistäkin sosiaalisista tilanteista ja kohtaamisista.

år 1786, no: 1554, Stockholms Spinnhus Cassa Räkning, Arbets Utdrag för December Månad år 1786, no:169, Stockholms Spinnhus Cassa Räkning, Arbets Utdrag för Januarii Månad år 1787, no: 473, Stockholms Spinnhus Cassa Räkning, Arbets Utdrag för Maji Månad år 1787, no: 1148, Stockholms Spinnhus Cassa Räkning, Arbets Utdrag för Junii Månad år 1787, no: 1277, Stockholms Spinnhus Cassa Räkning, Arbets Utdrag för Februarii Månad år 1788, no: 487.

²¹¹ KA: Merijärven rippikirjat 1788–1810 IK335-336 I Aa:2, 34. Lisa Eriksdr. löytyy Merijärven rippikirjasta 1788–1810 sivulta 34, jonne hän ilmestyy 1792; KA: Merijärven rippikirjat 1811–1831 IK336 I Aa:3, jaksot 1818–1824, 71: ”*Inhysingar, Waldanen*”-kohdasta löytyy Karkulahti: qv. Lisa Eriksdr. Jakso 1825–1831, 67: ”*Inhyses och backstuguhjon*”-kohdasta löytyy myös Lisa Eriksdr. josta hänet on yliviivattu ja ilmoitettu muutosta Saloon (*till Salo*). Rippikirjamerkinnot osoittavat hänen tehneen töitä itsellisenä kehruhuonetuomion jälkeen.; HisKistä löytyy tieto Merijärvellä kuolleesta (4.4.1846) naimattomasta (*ogift*) naisihmisestä (*qv*) Lisa Eriksdr. Karkulahdesta, joka kuoli vanhuuteen melkein 81 vuoden ikäisenä.

²¹² Liski 2020, 11.

Kaikkien yhteisöjen toiminta ei perustunut välttämättä tunneregiimien läsnäoloon, vaan esimerkiksi yksinkertaisesti jaettuihin työtehtäviin ja elintiloihin, joissa elämistä tiukat kehruhuoneen säännöt määrittivät.²¹³

Liisa Erkintytär Karikunlahti ja Maria Erkintytär olivat näistä kolmesta valitusta esimerkkinäistapauksesta sellaisia, jotka olivat ainakin pääsääntöisesti töissä kuritushuoneessa. Molempien naisten toimintaan kuritushuoneella vaikutti mahdollisesti myös heidän tunnevarantonsa ja taustansa muovaama arvopohja yhdessä tiedollisen ja taidollisen kapasiteetin kanssa. Naisten lähtökohtia voi analysoida osittain oikeuspöytäkirjoista, joissa käsiteltiin myös heidän rehellisyyttään ja motiivejaan sekä murhaan johtaneita syitä. Myös aikaisemmat perhesuhteet ja elämisen mahdollisuudet saadaan esiin tiedossa olevien taustatietojen kautta. Liisa Erkintytär Karikunlahti kertoi lausunnoissaan yksityiskohtaisesti tapahtumien kulun (ks. s. 29–32). Häntä ei luonnehdita missään asiakirjoissa valehtelevaksi tai epärehelliseksi. On mahdotonta tietää, mikä vaikutus tällä oli kehruhuoneella. Ahkera ja yritteliäs hän kuitenkin oli ja teki mahdollisuuksiensa mukaan ylimääräisiä työpäiviä jo heti saapumisensa jälkeen, elokuusta 1786 lähtien. Toimijuus ja selviytyminen tässä kokemusympäristössä edellytti sietokykyä sekä kykyä motivoitua pakon edessä ja tietotaidon valjastamista käyttöön.²¹⁴

Maria Erkintyttären kohdalla motivaatiota tai taitoa ei voi arvioida puuttuvien tiliasiakirjojen vuoksi, mutta hänen kokemuksiaan voi arvioida hänen lähtökohtiensa kautta. 50-vuotiaan ratsutilan emännän tietotaito ja kyky ohjata palkollisiaan on ollut aivan eri luokkaa kuin valtaosalla kehruhuoneelle joutuneista. Arvomaailma, korkeampi aikaisempi asema ja siitä alaspäin luhistuminen saattoivat olla haitallisia tekijöitä ja todellisia esteitä sopeutumiselle. Maria Erkintyttären kasvutarina ratsutilan emännäksi sisälsi aivan erityyppisen tunne- ja kokemusvarannon, joka muodostui opituista tiedoista, tavoista ja hänen taustansa sanelemasta emotionaalisesta todellisuudesta. Kuinka aikaisemmin opittu ja hänen elämäänsä hallinnut tunneregiimi vaikutti uudessa ja täysin päinvastaisessa kokemusympäristössä? Kehruuhuoneella sääntöjä ja kuria pitivät henkilöt, joiden alaisuudessa Maria ei, pastoria lukuun ottamatta, ollut tottunut toimimaan. Tämän roolin muutoksen on täytynyt olla vaikea, koska oma sosiaalinen asema ja tunteiden ilmaisulliset turvapaikat oli löydettävä ankarassa arjessa uudelleen. Pelkästään hänen fyysinen romahtamisensa saattoi jo johtaa negatiivisiin tunne- ja kokemusreaktioihin. Seuraukset saattoivat uhata hänen tunnepyrkimyksiään ja mahdollisuuksiaan uudessa ja erilaisessa kehruhuoneen ympäristössä ja tunneregiimissä. Asiakirjat eivät kerro hänen

²¹³ Rudstedt 1972, 21, 35, 81; Rosenwein & Cristiani 2019, 39–45.

²¹⁴ Rosenwein & Cristiani 2019, 17–18, 20–21, 34–35; RA: Supplerande räkenskaper på Stockholms spinnhus 1784–1790, Stockholms Spinnhus Cassa Räkning, Arbets Utdrag 1784–1790.

mahdollisista luovuttamiseen tai elämänhallinnan menettämiseen liittyvistä kokemuksistaan tai mahdollisista tunnereaktioista. Voidaan kuitenkin tulkita, että suru näytteli mahdollisesti hänen asemassaan emotionaalisesti suurta roolia. Hän eli vain 8 kuukautta kehruhuoneella.²¹⁵

Maria Erkintytären kokemushorisonttia voi yrittää ymmärtää niiden tapahtumien kautta, joita hän kohtasi sen jälkeen, kun suutuspäissään erehtyi lyömään miehensä hengiltä (ks. s. 35–36). Kun Maria Erkintytär onnistui välttämään häpeällisen kuolemantuomion yhteisönsä edessä, hän kuitenkin sai kärsiä piiskarangaistuksen Ikaalisissa seurakunnan läsnä ollessa. Siellä hän saattoi jättää hyvästit viimeisen kerran lapsilleen, mikäli nämä olivat paikalla, jotka tästä eteenpäin jatkoivat elämäänsä ilman sekä äitiä että isää. Maria Erkintytär jätti taakseen oman etuoikeutetun elämänsä talollisemäntänä. Hänen etuoikeutetusta elämästään kertoo tapahtuma ennen surmaa, jolloin hän oli muistitiedon perusteella lähdössä sukuloimaan ja oli käskenyt renkiä laittamaan hevosen valmiiksi. Maria Erkintytär oli tottunut käskemään, ja palkolliset tottelivat. Vaikka kaikkien kehruhuoneelle tuomittujen naisvankien elämä muuttuikin ratkaisevasti, oli nuoremmilla vangeilla vanhempiin vankeihin nähden todennäköisesti vähemmän sosiaalista laskua ja negatiivista muutosta aikaisempaan osaansa. Maria Erkintytär koki todennäköisesti jotakin aivan muuta, hän jätti jälkeensä omaan perheensä ja entisen asemansa. Maria Erkintytär lähti Tukholmaan kehruhuoneelle istumaan elinkautistuomiotaan tietämättä, mitä hänen tekonsa aiheutti hänen perheensä ja sukunsa maineelle sekä lastensa ja ratsutilansa tulevaisuudelle.²¹⁶

4.3 Konfliktit kokemusten ja toimijuuden kuvastajina

Kehruuhuoneella tapahtuneet konfliktit kuvaavat oivallisesti laitoksen sisäisiä ristiriitoja, jotka uhkasivat Långholmenin kehruhuoneen auktoriteettiasemaa. Yksi tällainen esimerkki oli Pastori Neanderin ja tarkastaja Björkmanin välillä kytenyt useita vuosia kestänyt erimielisyys, joka lopulta pastorin näkökulmasta eskaloitui konfliktiksi. Ongelmia aiheutui, kun vankien päivittäiset aamu- ja iltapäivän hartaus- ja rukoushetket siirrettiin kirkossa pidettäväksi vankien määrän noustessa rajusti vuosina 1787–1788. Ruokasali, joka toimi yhtä aikaa rukoustilana, otettiin käyttöön uudeksi työhuoneeksi. Kirkon lämmittäminen tarkoitti valtavaa määrää polttopuuta talvisin. Björkman ei

²¹⁵ Rosenwein & Cristiani 2019, 12, 15–18, 20, 34–36; RA: Supplerande räkenskaper på Stockholms spinnhus 1784–1790, Stockholms Spinnhus Cassa Räkning, Arbets Utdrag för Martii Månad 1786, no: 652, Stockholms Cassa Räkning, Arbets Utdrag för Maj Månad år 1786, no: 987.

²¹⁶ Kiiski-Seiskari 2020, 1, 18–20; Raes 2003, 7; KA: Turun ja Porin läänin läänintilien tositemkirja 7735 (1785), 2473, vankiluettelon liiteasiakirja no: 31; KA: Turun ja Porin läänin läänintilien tositemkirja 7735 (1785), 2564, vankiluettelon liiteasiakirja no: 117; RA: Justitierevisions protokoll 1785, 1390–1395; RA: Justitierevisions protokoll, Utslagshandlingar 1785, 1588–1589; KA: Ikaalisten rippikirjat 1777–1783 AP I Aa:8.

asiasta innostunut ja viittasi kintaalla koko hartaus- ja rukoushetkiin. Neander oli asiasta tyrmistynyt ja valitti, ettei edes kollegiolla ollut oikeutta ratkaista kirkollisia kysymyksiä.²¹⁷ Neanderin valtataistelu sekä kamarikollegiota että tarkastaja Björkmania kohtaan kuvastaa instituutioiden välisiä yhteenottoja ja ristiriitoja. Näihin valtarakennelmiin kytkeytyvät myös kehruhuoneen vangit.

Vuonna 1786 ruotsalaistaustainen vanki Helena Myra valitti tarkastaja Björkmanin piilottaneen vankien omia ruokia. Ongelmalliseksi lausunnon teki se, että pastori Neander oli kirjoittanut sen Myran puolesta. Kun asiaa tutkittiin enemmän, saatiin viitteitä siitä, että Helena Myra oli saanut maksun Neanderilta antamastaan lausunnosta. Tapausta käsiteltiin vielä uudelleen vuonna 1791, jolloin pastori Neander sai tämän pitkäksi kehkeytyneen episodin päätteeksi varoituksen kamarikollegiolta.²¹⁸ Kehruuhuoneen sisäinen toiminta voi helposti näyttäytyä ulospäin menettelytavoiltaan sangen joustamattomalta ja rangaistusvankien toimijuutta sekä arkea äärimmäisellä tavalla rajoittavalta. Kehruuhuoneen moninaisesta yhteisöstä osa vangeista kuitenkin pystyi hyötymään normeista ja rajoitteista, jotka olivat toisille vangeille selvästi epäedullisempia. Eri ihmistyyppien sekä eri kokemustasojen ja kykyjen kohtaaminen johti tilanteisiin, joissa joko hyödyttiin toisista ihmisistä tai ajettiin yhteisiä tavoitteita. Yhtä kaikki keinovalikoimaan kuului liittoutua yhteistä vihollista ja vaikutusvaltaa käyttävää esivaltaa kohtaan, kuten voidaan Myran ja Neanderin välisestä yhteistyöstä päätellä.²¹⁹ Vangit kykenivät kuitenkin haastamaan alistunutta asemaansa tai loivat rajoitetussa ympäristössä uusia hierarkioita. Tilaisuuden tullen naisvangit liittoutuivat esivaltaa pitävien henkilöiden kanssa.²²⁰

Edellinen esimerkki kertoo myös siitä, että vangit saattoivat hyötyä taloudellisesti valtataisteluista. Myös luonne-erot saattoivat nostaa voimakkaita persoonia esille, kuten tässä alaluvussa voidaan kahden ruotsalaisen vangin, Maria Formanin ja Maria Asklingin käytöksestä havaita. Jotkut vangit kykenivät hyötymään liittoutumisesta esivallan kanssa ja siten käyttämään valtaa muita vankeja kohtaan. Liittoutuminen ja yhteistyö olivat tärkeitä vallanmekanismeja. Ne vaikuttivat osaltaan kokemusyhteisöjen muodostumiseen. Yhteistyöllä esivallan kanssa saattoi ansaita myös etuoikeutettuja työtehtäviä. Vankilayhteisöt eivät ole tasavertaisia ja vangit saavat hyvin erilaista kohtelua osakseen. Tarjoamalla tietyille vangeille etuoikeuksia ja parempaa asemaa tarjottiin myös mahdollisuutta käyttää valtaa.²²¹

²¹⁷ Rudstedt 1972, 72–73.

²¹⁸ Ibid.

²¹⁹ Elomaa 2001, 67–69, 74; Kivimäki 2019, 18; Liski 2020, 121–122; Rosenwein & Cristiani 2019, 44.

²²⁰ Toivo 2006, 190–191; RA: Ämnessamlingar, Fångvård och spinnhus 1729–1795, vol. 4.

²²¹ Liski 2020, 121–122, 124–126; Rosenwein & Cristiani 2019, 39, 43–44; RA: Ämnessamlingar, Fångvård och spinnhus 1729–1795, vol. 4.

Pinnan alla olevista moraalitalouksista, soveliaisuudesta, toiminnallisista ristiriidoista ja kehruhuoneen toimintaperiaatteista kertoo myös vahtimestari Petter Petterssonin väkivaltainen käytös naisvankeja kohtaan kehruhuoneella 1780-luvulla. Petterssonin edesottamukset ravistelivat esivaltaa huomaamaan, että myös laitoksen sisällä naisvangit liittoutuivat ja tekivät yhteistyötä muun muassa henkilökunnan kanssa. Esivalta sai vihiä toiminnasta muun muassa kehruhuoneessa kuoliaaksi pahoinpidellyn kehrääjätär (*spinnhushjon*) Lovisa Löhmanin tapauksen kautta. Teosta epäiltiin vahtimestari Petterssonia. Selvityksestä kuitenkin ilmeni erikoisia käänteitä, jotka herättivät epäilyksen siitä, oliko Pettersson kuitenkaan yksin vastuussa tapahtuneesta. Naisvankien liittoutuminen ja keskinäinen yhteistyö näkyi muiden vankien uhkailuna tai julmina tekoina. Toisaalta naisvangit toteuttivat henkilökunnan toimeksiantoja, jotka saattoivat lopulta kääntyä vankien mahdollisuudeksi manipuloida henkilökuntaa tai hyötyä järjestelmässä olevista laittomuuksista. Lovisa Löhmanin tapaus osoittaa, että vankeusolosuhteissa oli monipuolisen yhteistyön lisäksi paljon hyväksikäyttöä sekä kieroja yhteispeliä mutta myös ystävyys- ja valtasuhteita.²²²

Anders Wetterholmin laatimassa pitkässä kirjelmässä vuodelta 1786 käydään läpi kahta surmatapausta, jotka olivat aikalaisille ongelmallisia ristiriitaisuuksiensa vuoksi. Kirjelmä alkaa helmikuussa 1785 surmatun 18-vuotiaan vammaisen (*ofärdig*) naisen Stina Ljunggrenin murhatapauksesta. Se jää lopulta Lovisa Löhmanin vuonna 1781 tehdyn murhan varjoon. Ljunggrenin murhasta syytettiin kahta elinkautisvankia Maria Formania ja Maria Asklingia. Samat naiset olivat antaneet todistuksensa Lovisan tapauksessa, mutta Ljunggrenin murhan jälkeen heitä ryhdyttiin epäilemään osallisuudesta useita vuosia sitten tapahtuneeseen Lovisan murhaan.²²³

Rebecka Lennartsson (2019) on myös perehtynyt Stina Ljunggrenin murhatapaukseen ja sitä edeltäneeseen Asklingin pakenemiseen. Murhan ja paon välillä oli yhteys, jota ei tarkemmin määriteltä. Pakenemiseen liittyvät olosuhteet ja tekijät antavat tärkeää tietoa vankien toimijuudesta. Ljunggrenin murhaan johtaneet syyt saivat alkunsa joulukuussa 1784, kun Maria Olofsdotter Askling onnistui karkaamaan Långholmenin kehruhuoneelta. Ennen pakoa Maria Askling oli saanut eräältä vaimolta vaatteet pakoaan varten ja huonekaverilta, Maja Lisa Nymanilta työtodistuksen, joiden turvin hän lähti vapauteen. Askling hyötyi Nymanin taidosta kirjoittaa ja väärentää työtodistuksia (*orlovssedlar*) ja myös vartija Peter Eklundin terveydentilasta, sillä vartija oli tuolloin kovassa kuumeessa, ja päästi Asklingin epähuomiossa portista ulos. Mielenkiintoisen pakenemisesta tekee se, että yksi suomalaistaustaisista naisvangeista Maria Christina Lund, onnistui myös karkaamaan 1784

²²² RA: Ämnessamlingar, Fångvård och spinnhus 1729–1795, vol. 4; Wieselgren 1895, 261; Rudstedt 1972, 74–75; Wieselgren (1895) on jättänyt alkuperäisestä yli 20-sivuisesta tapausselostuksesta monia yksityiskohtia kertomatta, mutta Petter Petterssonin murhatapauksen hän on koostanut tiivistettyyn muotoon. Vrt. Wieselgren 1895, 261.

²²³ RA: Ämnessamlingar, Fångvård och spinnhus 1729–1795, vol. 4; Lennartsson 2019, 248–250.

Långholmenin kehruhuoneelta. Hänkin oli samassa huoneessa 4, jossa Askling työskenteli. Lennartsson (2019) mainitsee, että työhuoneessa 4 moni nainen oli suunnitellut jo pitemmän aikaa karkaamista. Tästä voisi päätellä, että pakosuunnitelmat olivat aktiivisesti mielessä, ainakin huoneessa 4. Vankitilastojen perusteella Forman, joka oli myös vastuussa Ljunggrenin murhasta, ei kuitenkaan kuulunut karanneisiin, vaan hän toimi edelleen vuodenvaihteessa 1784 ja 1785 keittiön ja saunan puhtaanapidossa. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö hän ollut suunnittelemassa pakoa.²²⁴

Kun oikeuskäsittelyssä selvisi, että pakoa oli suunnittelemassa muutaman rangaistusvangin joukko, heräsi huoli naisvankien suhteen laadusta vahteihin sekä vahtimestareihin. Esimerkiksi Maria Asklingin karkaaminen johti eräänlaiseen ketjureaktioon, jota ei avattu Wetterholmin laatimassa kirjelmässä. Helmikuussa 1785, kun Askling oli palautettu takaisin kehruhuoneelle pakomatkaltaan, hän ja Maria Forman murhasivat nuoren naisen, Stina Ljunggrenin. Puolustautuessaan syytöksiltä Askling ja Forman, ottivat puheeksi muutamia vuosia (1781) sitten sattuneen Lovisa Löhmanin kuoleman, jonka vuoksi Petter Pettersson oli saanut tuomion. Nyt neljä vuotta myöhemmin kamarikollegion selvityksessä he pyrkivät puolustautumaan Stina Ljunggrenin murhatapauksessa kertomalla, että alullepanija olisi sama vahtimestari Petter Pettersson, joka murhasi neljä vuotta aiemmin Lovisa Löhmanin. Selvityksen mukaan Pettersson ei pitänyt nuoresta Stina Ljunggrenista ja olisi antanut aiheen ja syyn Asklingille ja Formanille murhata hänet.²²⁵ Tämä oli esimerkki tapauksesta, jossa kehruhuonevankien toiminta horjutti laitoksen vakautta ja kyseenalaisti henkilökunnan oikeudenmukaisuutta.

Kehruuhuoneessa tapahtuneet konfliktit olivat seurausta kehruhuoneen sisäisistä haasteista. Naiskohtaloita leimaa Lennartssonin (2019) näkemyksen mukaan ahdinko ja puute, jotka ovat kietoutuneet yhteen ankeista oloista kumpuavien nöyryyttämisen ja mitättömyyden tunteen kanssa. Vastarinta, kuten karkaaminen, kieli toivosta. Toisaalta liittoutuminen väärin henkilöiden kanssa ajoi vankeja ongelmiin. Väkipvalta kielii liittoutumisen ohella niistä keinoista, joilla surkeita oloja pyrittiin myös hallitsemaan. Kuten tunneregiimien kontekstissa on havaittu, vaihtoehdot vaikeissa oloissa olivat alati muuttuvia, ja niistä saatava hyöty oli katoavaisia tehden tavoitteista ja pyrkimyksistä myös erityisen hauraita.²²⁶

²²⁴ RA: Ämnessamlingar, Fångvård och spinnhus 1729–1795, vol. 4; Lennartsson 2019, 249; Liite 1, no: 29; RA: Supplerande räkenskaper på Stockholms spinnhus 1784–1790, Stockholms Spinnhus Cassa Räkning, Arbets Utdrag för December Månad År 1784, no: 105, Stockholms Spinnhus Cassa Räkning, Arbets Utdrag för Januarii Månad År 1785, no: 301; RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 160 (1785) Bild: 830.

²²⁵ Lennartsson 2019, 249–250.

²²⁶ Lennartsson 2019, 250; Reddy 2001, 122–129.

Selvityksen edetessä Maria Asklingia ja Maria Formania ei kuitenkaan jälkikäteen ryhdytty syyttämään Lovisa Löhmanin kuolemaan johtaneista väkivaltaisuuksista. Ensinnäkin he olivat työhuoneessa 4, ja huoneessa 3 tapahtunut kuolintapaus sai useita silminnäkijähavaintoja, joiden mukaan kuoleman aiheutti vahtimestari Petter Pettersson. Yksi hyvin läheltä tapahtumaa todistanut naisvanki oli Ulrica Lovisa Rosendahl, joka jakoi sängyn Lovisa Löhmanin kanssa (*Lovisas sängkamraat*). Hän antoi muiden silminnäkijöiden ohella saman lausunnon siitä, kuinka Pettersson saapui kello 4 ja alkoi hakata ympäriinsä piiskalla mielivaltaisesti sänkyihin, joissa nukkui vielä naisvankeja. Muita silminnäkijöitä oli Anna Maija Carlberg, joka kertoi nousseensa ylös nopeasti monien muiden naisten tavoin järkytyksen vallassa. Muut kolme kertoivat täsmällisesti tapahtumien kulun sekä Lovisa Löhmanin kuolinkamppailun. Catharina Rybergin lausunto nousi esille merkityksellisimpänä, koska hän oli jo hereillä ja kehräsi lankaa rukkinsa äärellä. Ryberg totesi, että Pettersson ei herättänyt vankeja vaan alkoi hakata piiskalla ympäriinsä. Kun Pettersson kohtasi lähes alastoman Löhmanin, sai Pettersson erityisen ”kohtauksen” (*ofrewägna förfarande*).²²⁷ Ryberg kertoi, kuinka Löhman nousi hirvittävän herätyksen saattelemana ja aloitti työskentelyn. Hän ei omien sanojensa mukaan kuitenkaan pystynyt tekemään karstaamista ja pyysi hyvin nopeasti apua Rydbergiltä. Samalla Löhman koki, että tulisi kuolemaan Petterssonin lyöntien seurauksena. Noin kello 6 aikaan aamulla Löhman sai horkkamaisen kohtauksen, joka ei jäänyt keneltäkään samassa huoneessa olevalta naisvangilta huomaamatta. Rybergin mukaan Löhman sai vahtimestari Kummelinilta luvan käydä takaisin makuulle, jolloin muut vangit saattoivat nähdä keskivartalossa vasemmalla puolella olevat mustelmat. Löhman oli erityisen tuskainen ja sai kuolinkamppailussaan hallitsemattomia kipukohtauksia. Ennen Löhmanin kuolemaa kello 12 päivällä naisvangit pistivät merkille, kuinka tämän suun ympärille alkoi kertymään sylkeä tai vaahtoa.²²⁸

Tapahtumaa yleisesti arvioitaessa voidaan huomata, että ihmiset tekivät tarkkoja huomioita toisistaan. Yhteisöissä harjaannuttiin huomaamaan muutoksia kanssaihmisissä, eli tarkkoja arvioita tehtiin alituisen.²²⁹ Ryberg esimerkiksi teki yksityiskohtaisia huomioita pestessään vainajan käsiä ja jalkoja ja kertoi, ettei Löhman ollut erityisen heikossa ruumiinkunnossa. Myös muut naisvangit olivat yhtä mieltä siitä, että Pettersson oli hänen kuolemansa aiheuttanut. Todistuksissa yhdistyivät samat havainnot: Löhmanin vasemmalla puolella rinnan alla oli suuri mustelma, joka ilmestyi siihen

²²⁷ RA: Ämnessamlingar, Fångvård och spinnhus 1729–1795, vol. 4,” [...] Carlberg med flera kyndat sig upp ur sängarne och shockat sig [...]”, “[...] at Pettersson wid inkomsten i rummet utan at tilsaga arrestanterne upstiga, genast börjat i slå sängarne med karbasen under hwilket ofrewägna förfarande han träffat Löhman, som legat nästan naken [...]”.

²²⁸ Ibid., “[...] hon trodde att Pettersson slagit döden på henne [...]”, “[...] tiltagit til kl: emot 12 då hon i närwaro Kummelin, som hållit henne i handen aflidit [...]”; Kummelin oli oikealta nimeltään Kumlin. ks. esim. s. 59.

²²⁹ Vilkuna 1996, 222–223.

väkivaltaisen kohtauksen jälkeen. Brita Lena Severinin kannanoton mukaan Löhmanin mustelmat eivät syntyneet Formanin tai Asklingin tekeminä, koska hän ei ollut tavannut näitä sellaisessa tilanteessa, josta olisi voinut aiheutua vastaavanlaisia jälkiä.²³⁰

Lovisa Löhmannia koskeva laaja selvitys osoittaa myös sen, minkälaisia yhteyksiä naisvangeilla oli toisiinsa. Maria Smittin lausunnon perusteella Löhmania odotettiin aamuhartauteen (*saknats i Bonestunden*). Smitt itse työskenteli huoneessa 2 ja tieto Löhmanin kuolemasta ja kovasta kohtelusta kiiri nopeasti muiden vankien keskuuteen. Smitt ei ollut todistamassa näkyä, mutta hänen lausuntonsa oli yhtenevä muiden lausuntojen kanssa. Vaikka Smittin ystävyyttä Löhmaniin ei voida lausunnosta yksiselitteisesti tulkita, oli yhteisöllisyys kuitenkin läsnä. Hartaustuokiot kokosivat vangit yhteen ja mikäli joku puuttui joukosta, herätti se kysymyksiä. Toki saatettiin olla ylipäänsä kiinnostuneita siitä, kuinka muut kohtalotoverit jaksoivat, tai sitten näillä yhteisillä hetkillä oli syvällisempi ystävyyttä ja yhteisöllisyyttä tukeva merkitys.²³¹

Sairaskohtauksen edetessä vakavanluonteiseksi paikalle oli hälytetty myös lääkäri Nathorst, joka saapui paikalle kaksi tuntia ennen kuolemaa. Hän ilmaisi lausunnessa, ettei Löhman enää kyennyt keskustelemaan tavalliseen tapaan muiden huoneessa olevien naisvankien kanssa. Samalla Nathorst oli todennut, ettei pystynyt auttamaan Löhmania klo 11 alkavalle (ruoka)tauolle (*stunden*). Myös hän kuvasi Löhmanin kärsimyksellistä kuolinkamppailua. Lääketieteellisistä kuolemansyihin liittyvistä näkökulmista vastasi kaupungin lääkärin asessori (*Stads Physici Herr Assessoren Doctor*) Svensson yhdessä kaupungin kirurgin (*Stads Chirurgi Herr*) Johan Theophilus Nathorstin kanssa. Heidän mukaansa Pettersson oli lyönyt piiskalla liian kovaa. Tämän seurauksena Löhman oli saanut ”spasmeja” (*spasmer*) ja ”konvulsioita” (*convulsioner*), joiden seurauksena hän kuoli hyvin nopeasti. Lisäksi todettiin, että Löhman oli rakenteeltaan heiveröinen, ja hänen sisimpänsä eli sydämen sairaustilaa luonnehdittiin niin sanotusti yksinkertaiseksi tai mahdollisesti levottomuuteen taipuvaiseksi.²³²

Lovisa Löhmanin murhatapausta uudelleen käsiteltäessä havaittiin vahtimestarin Petter Kummelinin toiminnassa ja lausunnoissa omituisuuksia. Kaupungin varafiskaalin Nystedtin mukaan Löhmanin

²³⁰ RA: Ämnessamlingar, Fångvård och spinnhus 1729–1795, vol. 4, “[...] At Rydberg der efter til händer och fötter uptvättat henne, men at hon ej blifwit på wenligt sätt swegt, och at allmänt tal derefter på Spinnhuset uppkommit, at Pettersson varit orsaken til hennes död [...]”.

²³¹ RA: Ämnessamlingar, Fångvård och spinnhus 1729–1795, vol. 4.

²³² Ibid., “[...] Löhman varit af swag kropps byggnad, enfaldig from hjertängslig [...]”.; *Spasmilla* tarkoitetaan muun muassa kouristamista. Duodecim: Terveyskirjasto, s.v. spasmi; *Konvulsiolla* tarkoitetaan muun muassa kouristuksenomaista kohtaussarjaa, joka saattaa olla esiintyessään lyhyt- tai pitkäkestoinen. Syitä kouristamiselle löytyy useita, keskushermoston toimintahäiriöistä epilepsiaan tai erilaisiin vammoihin. Duodecim: Terveyskirjasto, s.v. konvulsio; SAOB, *enfaldig* tarkoittaa mm. yksinkertaista, kuten *enkel, flärdfri, konstlös.*; SAOB, *Hjärtängslig* tarkoittaa erityisen huolestunutta tai pelokasta tilaa (*mycket ängslig*).

tapauksen selvittelyä haittasi huolelliseksi osoittautunut salailu. Lisäksi Kummelin oli unohtanut todistajalausunnossaan, mitä oli tapahtunut syyskuussa 1781.²³³ Kuitenkin Kummelin oli tietoinen Petterssonin menettelyistä Löhmanin suhteen samalla, kun hän itse työskenteli varastomakasiinilla (*Magazinet*) kello 6 aamulla. Kuullessaan tilanteesta ja sen kehittymisestä hän saapui paikalle. Kun Löhman alkoi kello 11 aikoihin kirkumaan holtittomasti, käski Kummelin kaikkien salissa olevien olla hiljaa. Samaan aikaan hän itse piti kädestä kiinni kärsivää Löhmania, joka pian tämän jälkeen menehtyi.²³⁴ Lausunnon perusteella voi olettaa, että työhuoneissa naisvangeilla oli mahdollisuus kommunikointiin, koska Löhmanin kerrottiin olevan kyvytön muiden kanssa keskusteluun. Toisaalta Kummelin pyysi vankeja olemaan hiljaa, mikä saattaa kieliä levottomuudesta, joka Löhmanin kuolinkamppailusta aiheutui. Ihmiset todennäköisesti kokivat tapahtuman poikkeuksellisen voimakkaasti. Kummelinin toiminta ja hänen reaktionsa Löhmanin kuoleman hetkellä kertoo ohjeistetuista ja sallituista tunteista, joihin voi viitata hänen käskynsä hiljaisuudesta. Toisaalta kehruhuoneella vallitsivat muutenkin todennäköisesti ankarat säännöt aikana, jolloin tehtiin töitä.²³⁵ Kummelinin ratkaisu oli antaa henkistä tukea Löhmanille tämän kuolinkamppailussa. Kun vahtimestarin toiminta paljastui, herätti hänen ratkaisunsa ihmetystä sekä oikeuden että papiston edustajien keskuudessa. Pappien toimenkuvaan kuului tarjota hengellistä tukea kuoleville, mutta Löhmanin tapauksessa näin ei ollut kuitenkaan toimittu, vaan Kummelin oli viivytellyt ratkaisuisaan ja hoitanut tätä tehtävää itse.²³⁶

Lisäksi Kummelin ei pystynyt muistamaan oikein kehruhuoneessa kerrottuja tapahtumia. Hän ei erottanut, oliko kyse samasta päivästä vai seuraavasta, kun tarkastaja Björkman oli ohjeistanut vanginvartijoita siitä, miten velvollisuuksia tuli noudattaa.²³⁷ Lisäksi oli muutamia todisteita, joiden perusteella oli tulkittu, että Kummelin muisti enemmän tapauksesta kuin antoi ymmärtää.²³⁸ Niitä ei

²³³ RA: Ämnessamlingar, Fångvård och spinnhus 1729–1795, vol. 4, ”[...] af alla omständigheter nogsamt blifwit öfwertygad, at hafwa haft sig eller händelserna med Lovisa Löhman bekandt sådant dock sorgfälligt dölgdt och ehuru det synas obegripeligt at Kummelin på sätt at han i sitt wittnes mål föra gifwit kunnat förglomma de händelser, som timmat den 5. Sept: 1781 [...]”.

²³⁴ Ibid., ”[...] då likwisst utredt är at Kummelin under sitt wistante i *Magazinet* klo: 6 samma mårgon gifwit Löhman hvars medfart af Pettersson då blifwit af spinhus hjonen allmänt omtalt tilstånd at såsom deraf sjuk få lägga sig, och at than sedermera efter klo: 11 i anledning af arrestanternes berättelser om Löhmans ymkeliga skrik och wrålande upsätt i salen där anbefalt tystnad och sjelf hållit henne i handen under det hon i sin plågor aflidit [...]”.

²³⁵ Ibid.; Boddice 2022, 25–26, 28–29.

²³⁶ RA: Ämnessamlingar, Fångvård och spinnhus 1729–1795, vol. 4, ”[...] likwäl och som Kummelin oagtd så wäl af Rätten som wederbörande Prästenskap förmant at uppa, hwad honom härom kunnigt wore dock förblifwit derwid [...]”.

²³⁷ RA: Ämnessamlingar, Fångvård och spinnhus 1729–1795, vol. 4, “[...] at han icke kan erindra sig mera, än at rycket innom Spinhuset sagt at Pettersson til Löhmans död wällande warit hwilkat han ock sluteligen påmint sig, at anteligen samma dag eller dagen derefter hafwa för Inspektoren Björkman omtalt hwarigenom han förlakteligen sin skyldighet fullgjordt [...]”.

²³⁸ Ibid., ”[...] några bewis icke eller äro företedde som öfwertygad Kummelin at minnas i denna sak är hwad han således uppåt [...]”.

kuitenkaan esitetty. Oikeus kuitenkin totesi, että Kummelinin kyky suorittaa tehtäviään oli ollut vaatimattomalla tasolla. Hänen nähtiin hoitavan lähinnä merkityksettömiä (*pyssla*) tehtäviä. Oikeuden tulkinta Kummelinin tehtävienhoidosta johti siihen, että vankien valitukset häntä kohtaan lisääntyivät. Kuitenkin oikeus vapautti Kummelinin kaupungin varafiskaalin osoittamilta vastuun kantamiseen liittyviltä syytöksiltä.²³⁹ Oikeuden näkökulmalla oli suurempikin merkitys, minkä voi nähdä liittyvän kehruhuoneen maineeseen, jota Kummelinin toiminta haittasi.

Löhmanin kuolema toi esille toisenkin epäkohdan, nimittäin Formanin ja Asklingin tavan käyttää valtaa muita vankeja kohtaan. Tarkastaja Björkman vaati selitystä Formanin ja Asklingin sopimattomaksi ajateltuun käytökseen. Naiset todistivat, ettei heidän käytöksensä ja puheensa tarkoittanut muiden vankien uhkaamista. Muut huoneessa olleet naisvangit olivat kertoneet, että Petterssonin hyökättyä Löhmanin kimppuun Forman ja Askling olivat pelotelleet muita olemaan puuttumatta tilanteeseen millään tavalla. Mikäli joku olisi pyrkinyt keskeyttämään Löhmanin hengiltä lyömisen, olisi Pettersson naisten uhkailun mukaan lyönyt tämän kirjaimellisesti pois kehrujakkaralta. Tämä oli sikäli mielenkiintoinen sivujuonne, että Askling ja Forman olivat huoneessa 4 ja Löhmanin surma tapahtui huoneessa 3. Lisäksi heillä oli valtaa suhteissa muihin kehruhuonevankeihin, koska he olivat liittoutuneet Petter Petterssonin kanssa ja käyttivät tätä erityisasemaa surutta hyväkseen.²⁴⁰

Tarkastaja Björkman ei voinut painaa villaisella Löhmanin murhaa, koska juorut levisivät laajalle. Siksi hän maaliskuussa 1772 annetun ohjeistuksen mukaisesti lähti kehruhuoneen työhuoneisiin selvittämään, millaisia valituksia muilla naisvangeilla oli liittyen Petterssonin väkivaltaiseen käytökseen. Tarkastuksen myötä Björkman muistutti ohjeistuksista, jotka koskivat vahtimestareiden toimintaa. Vangeille kuului pitää kuria mutta ei kurittaa ilman perusteltua syytä. Tällainen syy tuli määritellä etukäteen harkintaa käyttäen. Lisäksi Björkman vaati, että kurittaminen tapahtuisi vain hänen päätöksestään. Kurittaminen ei saanut tapahtua ilman hänen suostumustaan tai läsnäoloaan.²⁴¹ Tutkinnassa todettiin, että vahtimestareilla oli oikeus kurittaa tiettyyn rajaan asti naisvankeja. Vahtimestarit myös pystyivät estämään halutessaan tiettyjen elintarvikkeiden ostamisen. Ongelmaksi

²³⁹ Ibid., ” [...] altså och äfwen i öfwerwägande deraf, at Kummelin med sådan beskedelighet och skickelighet förestått sin pyssla, at icke det minska klagomål af arrestanterne emot honom upstått pröfwar Rätten skäligit befria honom från det af Stads vice Fiskalen emot pekade answar [...] ”; SAOB, *beskedlighet* on mm. sama kuin *anspråkslöshet* eli vaatimattomuus, *skickelighet*, *skicklig* tarkoittaa mm. samaa kuin olla tekemisissä jnk. kanssa (*om det förhållandet att ngn*) tai tiettyä tilaa (*tillstånd*, *beskaffenhet*), mutta myös jnk. pätevyyttä ja kelpoisuutta (*om ngns kvalifikation*) sekä taipumusta että kykyä (*förmåga*).

²⁴⁰ RA: Ämnessamlingar, Fångvård och spinnhus 1729–1795, vol. 4, ” [...] Sluteligen angående Formans och Asklingens angifvelse som skulle Directeuten och Inspektoren Björkman enär Spinhu hjonon med otidigheter öfverfallit Pettersson för hans förhållande emot Löhman anbefalt dem icke mäna derom med hotelse, at låta slå den på pallen som understodt sig bryta hwäremot til och med om Pettersson slagit ihjäl henne [...] ”.

²⁴¹ RA: Ämnessamlingar, Fångvård och spinnhus 1729–1795, vol. 4.

nousi kehruhuoneella rehottava kova kohtelu, joka oli vastoin 15. huhtikuuta 1772 annettua ohjeistusta inhimillisemmästä kohtelusta. Samalla tutkinnassa tuli mainituksi, ettei herättämisen tule tapahtua piiskaamalla, olivat kyseessä sitten laitoksen vangit tai muut kehruhuoneelle tulleet niin sanotut ”vapaat” (*frie*) henkilöt. Käytäntö oli alkujaan ollut vanha tapa, joka oli sittemmin juurtunut osaksi laitoksen toimintakulttuuria.²⁴²

Alkuvuoden 1785 tapahtumiin puuttui myös Tukholman korkein virkamies ja ylikäskynhaltija. Hän moitti tarkastaja Björkmania ja kohdisti määräyksensä tähän. Asia koski rangaistuslaitoksen toimintaohjeita laajalti. Paradoksaalisesti kurinpidolliset säädökset ja toimintaan perustuvat näkemykset olivat alkujaan kamarikollegion säätämiä omia ohjeita. Nyt nuhtelu näytti ristiriitaiselta. Ylikäskynhaltijan lauselmassa tuotiin nyt entistä selvemmin esille, kuinka kehruhuone oli ojennuslaitos, jossa kunniantomia ja riettaita ihmisiä tuli kouluttaa kurinpidollisin menetelmin ankaraan työntekoon. Tarkoituksena oli kitkeä yhteiskunnan toimintakykyä verottavaa kelvotonta elämäntapaa, jonka nähtiin ylläpitävän irtolaisongelmaa. Parantamisvaatimukseen sisältyivät erityisesti rikoksien uusimiskysymykset sekä kehruhuoneen sisäiset ongelmat. Samaan aikaan arvosteltiin hyvän ruoan puutetta ja etenkin sen haaskaamista vääriin tarkoituksiin. Moitteen kohteeksi joutui myös kehruhuonevankien keskinäinen kaupankäynti, koska he vaihtoivat ruokaannoksiaan kahviin, vehnäleipään, paloviinaan sekä joihinkin hyödykkeisiin, kuten saippuaan, minkä seurauksena vankien terveydentila kärsi. Myös ruumiinrangaistuksia ja tarpeetonta fyysistä väkivaltaa sekä piiskaamista tai näännyttäviä fyysisiä toimia, kuten painavien esineiden kantamista rankaisumielessä, paheksuttiin.²⁴³

Rankaisutoimenpiteiden kohteeksi joutuivat tottelemattomat ja ylimieliset henkilöt ja toisinaan heidän joukossaan saattoi olla nuoria. Niskoittelusta tuli kantaa rangaistukseksi raskasta esimerkiksi puusta tehtyä aparaattia tai telinettä (*klump*, *klumpen*) ja kiviriippoja kahdesta kahdeksaan päivään. Rangaistuksena saattoi olla myös veden pumppaaminen kaivosta useita tunteja yhtäjaksoisesti. Toisinaan vangit laitettiin juoksemaan pihalla kaivon ympäri kädet taakse sidottuina, kun vahtimestarit piiskasivat heitä tarkastajan katsoessa toimitusta vierestä. Köyhäinhuollon ottaessa

²⁴² RA: Ämnessamlingar, Fångvård och spinnhus 1729–1795, vol. 4.

²⁴³ Rudstedt 1972, 77–78; Kamarikollegio painotti päätöksenteossa eri asioita eri aikoina, ei pelkästään taloudellisia näkökulmia. Toisinaan korostettiin parantamispyrkimyksiä, kuten ulkoilun terveydellisistä etuja. Lopputulema ajautui usein haasteisiin ahkeruutta ja kovaa työntekoa velvoittavien näkökulmien ja yhteiskuntakelpoisuuden saavuttamisen suhteen, sillä ulkoilu sekä liikunnan lisääminen vähensi työn tekemistä. Rudstedt 1972, 63–64.

kehruhuoneen hoidon alaisuuteensa vuonna 1808 luovutettiin samalla 12 rangaistusaparaattia (*straffklumpar*) ja viisi kulunutta piiskaa.²⁴⁴

Pettersonin edesottamukset eivät jääneet kahteen surmatapaukseen, vaan miestä vaadittiin kamarikollegion kuultavaksi työmoraalinsa vuoksi. Hänellä oli maine liian kovakouraisena vahtimestarina. Petterssonin hakkaamisen kohteeksi joutuivat etenkin toistuvasti laitokseen uudelleen joutuneet vangit. Häntä nuhdeltiin vankien sydämettömästä kohtelusta. Toinen huomionarvoinen seikka oli, että Pettersson käytti vankeja hyväkseen määräämällä heitä tiettyihin taloustehtäviin ja myös myymällä heille paloviinaa sekä muita väkeviä juomia vaatien heti takaisinmaksua. Koska vangit eivät kyenneet maksamaan alkoholijuomiaan niin nopealla aikataululla, oli tämä lunastanut vankien ruoka-aterioita velkaa vastaan. Aivan yksittäisiksi tapahtumiksi eivät Petter Petterssonia koskevat syytökset tämänkään jälkeen jääneet. Kun neljä miesvankia karkasi 14 ja 15 välisenä yönä elokuussa 1791, he kertoivat pakonsa syyksi Petterssonin harjoittaman kovan kohtelun. Petter Petterssonista ei selvästikään pidetty.²⁴⁵

Vahtimestarin kurinpitomenetelmien lisäksi esivaltaa huolestutti myös kehruhuoneessa esiintyvä löyhä kuri ja vankien mahdollisuus vaikuttaa vahtimestareihin. Esimerkkeinä toimivat elinkautisvangit Askling ja Forman. Naisten välinen ystävyys tai keskinäinen valtasuhde sekä liittoutuminen esimerkiksi vahtimestari Petterssonin kanssa toi heille ongelmia. Toisaalta erilaisten riippuvuussuhteiden kautta he pyrkivät hyödyntämään olosuhteita, nostamaan asemaansa ja käyttämään valtaa suhteessa henkilökuntaan ja muihin vankeihin. Löhmanin tapauksen käsittelyn myötä myös näitä asioita nostettiin esille, kun Björkmania syytettiin ja nuhdeltiin asioiden salailusta liittyen Löhmanin kuolemaan johtaneisiin syihin.²⁴⁶

Monet kehruhuoneen henkilökunnasta, kuten vahtimestarit, kehruhuoneen mestari ja tarkastaja, yhdistettiin Maria Formaniin ja Maria Asklingiin. Löhmanin pahoinpitely ja menehtyminen todettiin osittain välilliseksi ja osittain välittömäksi seuraukseksi vankien ja kehruhuonehenkilökunnan välisestä kanssakäymisestä. Esimerkkinä tällaisesta kanssakäymisestä oli myös kehruhuonemestari Elias Lorenz Sahlstedtin ja vankien Formanin ja Asklingin välinen toiminta. Myös Petter Pettersson teki yhteistyötä naisten kanssa, vaikka heidän oli todettu olevan ”epäsopivia” henkilöitä (*owälduga personer*). Naisilla oli aika ajoin huono maine kehruhuoneessa. Tästä syystä epäiltiin, että naisille

²⁴⁴ Rudstedt 1972, 78; SAOB, *klump* tarkoittaa eräänlaista raskasta telineä, aparaattia, esim. pyöristettyä pölkkyä, jota on kannettu tässä tilanteessa rangaistusmerkityksessä; Kiviriipasta ks. Wieselgren 1895, 144. Teoksessa kuvattuna kiviriippa (*stadens stenar*), joita kannettiin harteilla rangaistus- ja kidutusmielessä.

²⁴⁵ Rudstedt 1972, 74–75.

²⁴⁶ RA: Ämnessamlingar, Fångvård och spinnhus 1729–1795, vol. 4.

saattoi antaa myös kyseenalaisia tehtäviä.²⁴⁷ Kehruuhuoneen mestari Sahlstedt, josta käytettiin selvityksessä nimeä Sahlsten, kuvasi Petterssonin ja naisvankien Formanin ja Asklingin yhteistyötä siten, että naiset olivat kyllä kyvykkäitä ja ahkeria työntekijöitä (*bekedelige och flitige arbetskor*), minkä takia vahtimestarit olivat halunneet osoittaa heille ystävyyttään ja hyvyyttään. Toisaalta vahtimestareiden hyväntahtoisuus oli koetuksella ja päättyikin aika ajoin, kun naisvangit Forman ja Askling käyttivät liikaa valtaa ja ”käyttäytyivät haastavasti” (*oroliga upförande*). Erään kerran tarkastaja Björkman turvautui määräämään Formanille ja Asklingille rangaistuksen: kahdeksan piiskan iskua. Naiset onnistuivat toisinaan ylipuhumaan vahtimestarin puolelleen. Tällainen kerta ratkaistiin eräänä perjantai-iltana ylityön tekemisellä, jolloin Forman oli jäänyt möyhentämään villaa.

248

Formanin villan käsittely yksin oli kuitenkin osoittautunut vaikeaksi toteuttaa ilman muiden apua. Ongelmaksi nousikin Formanin toimenkuva, joka osoitettiin ainoastaan hänelle ja johon hän oli joutunut pyytämään muiden vankien apua muttei halunnut maksaa siitä heille.²⁴⁹ Vankien toiminta kehruuhuoneessa perustui yhteistyöhön, mutta myös toisten vankien hyväksikäyttöön. Yhteistyötä tarvittiin, sillä vaatimukset vankeja kohtaan olivat kovia. Forman puolusti epäonnistumistaan tarkastajan syytöksiltä kertomalla, että sekä hän että Askling tekivät samaa tehtävää aikaisemmin yhdessä. Silloin toimintaa helpotti Asklingin istuminen hasplerin äärellä, kun samaan aikaan Forman itse irrotti lankaa. Toiminnalla oli seurauksia, jotka vaikuttivat myös muiden vankien työntekoon, sillä tuotantomäärä laski.²⁵⁰ Tästä voidaan päätellä, että tietyt vaiheet eivät saaneet sitoa kahta työntekijää, vaan jokaisen oli suoriuduttava langan työstämisestä yksin.

Kehruuhuoneen mestari Sahlsten kertoi, kuinka kehruuhuoneella tapahtui epärehellistä toimintaa. Sahlstenin mukaan Askling oli ryöstänyt hänen vaimoltansa kahvia ja myynyt sitä eteenpäin vangeille. Vaimo vaati vangeilta takaisinmaksua myynnistä saatua rahallista hyötyä. Sahlsten kertoi, ettei hän ollut naisia kohtaan häijy. Sitä vastoin Sahlsten totesi Asklingin ja Formanin olevan mielenlaadultaan vihamielisiä mutta myös vaikeasti hillittävissä ja ohjattavissa. Syynä tähän olivat naisten taipumukset määrällä muita vankeja. Siksi Askling ja Forman joutuivat usein konflikteihin

²⁴⁷ Ibid., ”[...] så widt den rörer Lovisa Löhmans död och hwad dermed directe eller indirecte gemenskap äger samt i anseende til Sahlstens upförande emot Forman och Askling [...]”, ”[...] hwilcka de kunde yppa sin nöd om de emot lagar och författningar illa handteras [...]”.

²⁴⁸ Ibid., ”[...]at han, som förut någon enda gang låtit öfvertala sig, at i förtid, eller om Fredags gwallarne lämna Forman skälwerka eller ull til plysning [...]”.

²⁴⁹ Ibid., “[...] då han funnit det hon sjelf icke föreättat detta arbete utan dertil för mått andra, som dock icke fått den derföre fallen betalning hwilkan Forman ensam behållit [...]”.

²⁵⁰ Ibid., ”[...] med Inspectorens kund skap fråntagit henne samma gjöromål: at han äfwen med beförigt tilstånd betagit Askling den fördel at få sitta wid haspelen, sedan han funnit henne genom för löshärfning [...]”, “[...] således strängtalens förminskande förörätta de öfrige arrestanterne [...]”; SAOB, *härva* tarkoittaa samaa kuin *upplinda*, *samla upp* eli keräämistä, kokoamista, selvittämistä jtk. jnk. ympärille; *garnhärva* on sama kuin lankavyöhyti.

ja tappeluihin muiden vankien kanssa.²⁵¹ Tämä on osoitus siitä, että kehruhuoneella toteutetut käytännöt loivat omia yhteisöjään, joissa sen jäsenillä oli selvästi omia sääntöjä.

Sahlsten koki, ettei hän enää kyennyt olemaan tekemisissä naisten kanssa.²⁵² Syytöksinä Sahlsten esitti, että Forman ja Askling hallitsivat muita ja myös vaativat ilkeydellä saataviaan.²⁵³ Lisäksi hän totesi, että naisten häijyys ja yksipuolinen toimintatapa hallita johtavat ikäviin lopputuloksiin,²⁵⁴ ja ettei kehruhuoneen toiminta voinut olla ainoastaan ”jokaisen omalla vastuulla”. Hänen mielestään toiminta edellyttäisi enemmän oikeudellisia päätöksiä sekä tarkastajan käskyjä.²⁵⁵

Naisvankien toimintatapaan liittyviä ongelmia Sahlsten avasi kertomalla, että Forman ja Askling myös kyseenalaistivat työntekemisen, tai pikemminkin henkilön, jolta he ottivat määräyksiä vastaan. Naisten käytöstä Sahlsten arvosteli omanarvontuntevaksi, ”itsemieliseksi” (*egenwilligt*). Forman möyhensi villakuituja ja Askling työskenteli vyyhdinpuun parissa kunnollisesti ainoastaan tarkastaja Björkmanin vaatimuksesta. Tarkastaja Björkmanin vaikutusvallalla oli todennäköisesti merkittävää vaikutusta. Björkman ei selvästikään pitänyt Sahlstenin kommenteista. Kun asiaa käsiteltiin oikeudessa, sai Sahlsten kritiikkiä kykenemättömyydestä kantaa vastuuta. Vastuunkantokysymys liittyi Sahlstenin rahanlainaamiseen ja siten altistumiseen naisvankien, Formanin ja Asklingin vaikutusvallalle. Sahlsten oli lausunnon mukaan toiminut vastoin säädöksiä. Hänen tulkittiin sotkeentuneen säännönvastaisuuksiin sallimalla vankien välisen kahvikaupan.²⁵⁶

Sahlstenin antaman penningin lainan nähtiin olevan luvatonta viranomaistoimintaa, joka johti laitoksen toiminnan kannalta asiaankuulumattomien olosuhteiden kehittymiseen eli järjestyksen ja vaatimusten höllentymiseen. Penningin laina todennäköisesti mahdollisti vankien kaupankäynnin

²⁵¹ RA: Ämnessamlingar, Fångvård och spinnhus 1729–1795, vol. 4, ” [...] äfwen som Sahlsten icke kunnat frångå sig hafwa afwetat så wäl at hans hustru til Askling föröytrrat kaffe hwilcket denne åter til de andre arrestanterne försäldt som ock at hans hustru af Askling och Forman länt penningar för hwilkas återfordrande [...]”, ” [...] han likwäl förmält sig icke hafwa fattat emot dem någon illwilja. Och aldenstund nog samt utredt är, at Askling men i synnerhet Forman jemte det de kunnat förstålla sig til sinnelag warit arga och obändiga hwarnigenom de under försök at wilja råda öfwer de andra arrestanterne med dem ofta warit i kit och ordwäxling [...]”.; SAOB, *lända* tarkoittaa mm.

hyötyä, hintaa tai arvoa.

²⁵² RA: Ämnessamlingar, Fångvård och spinnhus 1729–1795, vol. 4, ” [...] Fördenskull och som icke utrönas kunnat at Sahlsten förhållande emot dom [...]”.

²⁵³ Ibid., ” [...] egentligen härrördt af illwilja för det de återfordrat sin penningar [...]”; SAOB, *härrördt* on merkitykseltä sama kuin *härskä* eli hallita.

²⁵⁴ Ibid., ” [...] mera sannolikt synas hwad han sjelf som bördt är, til förklaring anfördt nemligen at deras elaka och ensidiga upförmande [...]”.

²⁵⁵ RA: Ämnessamlingar, Fångvård och spinnhus 1729–1795, vol. 4, ” [...] icke skedt på eget bewåg utan i rätten ordening genom Inspectorens befallning [...]”.

²⁵⁶ RA: Ämnessamlingar, Fångvård och spinnhus 1729–1795, vol. 4, “ [...] äfwen som tilfalle för Forman at förrätta plysning och för Askling at haspla, icke eller blifwit dem egenwilligt af Sahlsten sjelf, utan likaledes i ordentelig wäg genom Inspectoren betagit [...]”, ” [...] altså pröfwar Rätten det Sahlsten här föra til något ansvar icke fällas kan; Och ehuru det ligger Sahlsten til last, at han tilätit sig i penninge lån med Forman och Askling så som arrestanter, och at han emot författningarna om Fredags aftnarne utlämnat ull til plysning samt tillätit caffè försäljning ibland arrestanterne [...]”.

edellytykset; he pystyivät ostamaan kahvia ja siten käymään kauppaa. Ongelmaksi muodostui osittain ylityön (*skålwerkes*) tekemiseen tarkoitetun ajan luovuttaminen kahvinmyyntiin. Lisäksi kaupankäynnin nähtiin vaikeuttavan vankeihin kohdistuvaa valvontaa. Samalla sen tulkittiin rapauttavan kehruhuoneen sääntöjen noudattamista, mikä johti päivittäisen järjestyksen hämartymiseen. Kritiikki kohdistettiin kehruhuoneen mestarin Sahlstenin toimintaan. Hänen tarkoituksellinen menettelynsä oli sallinut kyseenalaisen toiminnan juurtumisen (*inrota sig*) osaksi kehruhuoneen arkea. Tällaista valvontaa romuttavaa käytöstä ei ollut kehruhuoneen mestarilta aikoihin tavattu.²⁵⁷ Kehruuhuoneen henkilökunnan toimenkuvaan ei kuulunut tehdä yhteistyötä vankien kanssa. Yhteistyö todennäköisesti aiheutti esivallan silmissä uhkakuvia, kuten auktoriteettiaseman menettämistä ja sääntöjen noudattamisesta lipsumista ja edelleen rangaistuslaitoksen maineen rapautumista.

Långholmenin vankila 1780-luvulla esiintyy laitoksena, jossa ilmapiiri rakentui monien toimijoiden, sekä laitoksen määrittelemien sääntöjen ja kurin myötä. Naisrikollisilta odotettiin sovinnasta tapaa toimia kehruhuoneolosuhteissa. Tällaista ilmapiiriä voi luonnehtia myös ”affektiiviseksi tunnelmaksi”, jolla tarkoitetaan laitoksen tuottamaa tunnekokemusta. Tunnelma oli kaikkien vankien aistittavissa ja havaittavissa, ja heidän tuli sopeuttaa oma toimintansa siihen.²⁵⁸ Sääntöjen soveltaminen kehruhuonetilassa ja siellä tapahtuvissa eri tilanteissa saattoi olla ristiriidassa naisvängin oman kokemusmaailman kanssa. Kehruuhuone ei ollut kuitenkaan vankien keskinäisissä suhteissa hierarkiaton paikka, vaan valtasuhteet esiintyivät todennäköisesti monella tavalla, esimerkiksi istumajärjestyksen luomisella. Järjestyksellä oli suuri merkitys kirkossa ja esimerkiksi ruokailussa. Ikä- ja istumajärjestys oli osoitus valta-asemasta, joka oli valtaosalle vangeista tuttu esimerkiksi palveluspaikoista. Useimmiten seinän vieruspenkeilläkin toteutettiin istumajärjestystä, joka perustui niin ikään sukupuoleen ja ikään. Yhtä kaikki, jokaisella oli roolinsa ja paikkansa, oli kotitalous minkäläinen tahansa. Mitä isompi yhteisö, sen tärkeämpää oli noudattaa tiettyä hierarkiaa.²⁵⁹

Vaikka kehruhuoneen arjesta kertovat kirjalliset lähteet eivät sisällä tarinoita suomalaistaustaisista kuritushuonevangeista, ne ovat tärkeitä, kun tutkitaan kehruhuoneessa tapahtuvaa toimijuutta ja sitä, millaista kokemusta kehruhuone vangeille tuotti. Esimerkkien valossa voidaan tulkita, että vallankäyttöä, yhteispeliä, liittoutumista ja ystävyyttä esiintyi myös muualla kehruhuoneessa, kuten suomalaistaustaisia vankeja eniten sisältäneessä kuritushuoneessa. Näiden tekijöiden

²⁵⁷ Ibid.; SAOB, *främmande* tulkitaan myös *obekant med förhållandena (på ett ställe)* eli vieraana tai jhk. paikkaan asiaankuulumattomana toimintana; SAOB, *självsvåld* on mm. sama kuin *rättighet* eli oikeus tai lupa.

²⁵⁸ Boddice 2022, 207.

²⁵⁹ Korhonen 2006, 102; Savolainen 2017, 100.

myötävaikutuksella Liisa Yrjöntyttä saavutti kehruhuoneella ainakin toisinaan parempaa arkea pyykkärinä. Liisa Erkintytär Karikunlahti ei saavuttanut parempaa asemaa mutta pystyi silti työnteollaan vaikuttamaan arkeensa. Silti hänen voi nähdä hyötynneen kehruhuoneelta saamansa taidon avulla: hän pystyi työskentelemään itsellisenä vielä pitkään kehruhuonerangaistuksen jälkeen. Maria Erkintytär taas koki kuritushuoneen rankan arkisen aherruksen lyhyemmän aikaa, ja lähteiden puuttuessa hänen hyötynsä tai kokemuksensa jää arvailujen varaan. Mikäli työsuoritteet olivat kovin alhaiset, toivoa sopii, ettei Petter Pettersson tai joku muu vahtimestareista osoittanut väkivaltaa, joka olisi myötävaikuttanut hänen kehruhuoneaikansa lyhyteen. Lovisa Löhmanin ja Ulrica Ljunggrenin kuolemaa yhdistivät mahdollisesti heidän keho työkykynsä sekä huonot työsuoritteensa. Niiden pohjalta voidaan tulkita, että Petter Petterssonin heitä kohtaan tuntema viha lisääntyi. Vaikka Löhmanin työsuoritteista ei ole tietoa, oli hän ainakin ruumiinrakenteeltaan heikko ja työskenteli karstauksen parissa, joka oli työnä kevyempää kuin kehrääminen. Lisäksi Pettersson oli selvästi halukkaampi yhteistyöhön sellaisten henkilöiden kanssa, joiden oli kerrottu olevan ahkeria ja taitavia työntekijöitä, kuten Askling ja Forman.²⁶⁰

Långholmenin kehruhuoneessa oli erilaisia selviytymisstrategioita ja vaikeissakin tilanteissa haettiin ratkaisuja ongelmiin. Naisvankien toimijuutta ja kokemusta tarkasteltaessa yksinomaan yksisuuntainen, ylhäältä päin tuotettu viranomaisnäkökulma vääristää naisrikollisten ankarassa arjessa tavoiteltuja pyrkimyksiä, koska vangit eivät olleet vain tahdottomia henkilöitä. Monista eri suunnista tehtyjen tulkintojen kautta katsottuna kehruhuoneen toiminta oli luonteeltaan monitahoista, ja siihen liittyi myös poikkeuksia sekä epätyypillisyyteen että säännöttömyyteen viittaavia piirteitä.²⁶¹ Naisvangit ovat väistämättä kokeneet myös myötätuntoa, pelkoa, kauhua, liikutusta ja niin edelleen, vaikkei heidän sisäisten tuntojensa ilmaisusta ole jäänyt juurikaan jälkiä. Yksilöt tulkitsevat, rakentavat ja tuottavat omaa kokemushorisonttiansa sisäisten tuntojensa kautta. Vaikka tietoa 1700-luvun mielenmaisemasta on vaikea saavuttaa, voi tätä ”vierasta maailmaa” yrittää ymmärtää menneenä kulttuurina ja sen sosiokulttuuria omina tapoinaan sekä tottumuksinaan.²⁶²

²⁶⁰ RA: Supplerande räkenskaper på Stockholms spinnhus 1784–1790, Stockholms Spinnhus Cassa Räkning, Arbets Utdrag för September Månad år 1784, no: 1360, Stockholms Spinnhus Cassa Räkning, Arbets Utdrag för November Månad år 1784, no: 1600; RA: Ämnessamlingar, Fångvård och spinnhus 1729–1795, vol. 4.

²⁶¹ Elomaa 2001, 68–74.

²⁶² Boddice 2022, 13–15, 17–19, 200.

5. Lopuksi

Suomalaistaustaiset naisvangit tulivat osaksi Ruotsin valtakunnan tekstiiliteollisuutta joutuessaan Långholmenin kehruhuoneelle. Syyt suomalaistaustaisten naisvankien kytkeytymiseen Tukholman Långholmenilla tehtävään pakkotyöhön olivat moniselitteiset. Yksi niistä liittyi ajan merkantilistiseen hyötynäkökulmaan. Kehruuhuoneiden linkittyminen tekstiilejä tuottavaan teollisuuteen nähtiin taloutta edistävänä ja tukevana toimintana. Siten myös kehruhuoneelle lähetetyt naisvangit antoivat pakkotyöllään panoksensa valtakunnantaloudelle. Pakkotyölaitoksen syntyprosessiin liittyivät myös muuttuneet rangaistuskäytännöt. Käytäntöjä ohjasivat valistukselliset aatteet ja vaikutteet, jotka muovasivat erilaisia rangaistusmuotoja lieventymisen suuntaan. Työvankeuden ja vapausrangaistuksen toteuttaminen tuli kyseeseen niille erikseen tarkoitetuissa laitoksissa, kuten kehruhuoneissa. Tämä loi muospaineita vankilaitoksen kehitykselle. Samalla huomio alkoi keskittyä myös vankeja kasvattavaan toimintaan, minkä seurauksena rikollisia pyrittiin muokkaamaan pakkotyön keinoin yhteiskuntakelpoisiksi. Näkemykset vankeja jalostavasta toiminnasta olivat alkaneet jo syntyä 1700-luvulla, vaikka tavoitteellisemmän ja järjestäytyneemmän toiminnan on osoitettu alkaneen vasta seuraavalla vuosisadalla. Huolimatta rangaistusmuotoihin liittyvistä kurikasvattavista piirteistä oli muutos silti selvästi käynnissä 1700-luvulla ja varsinkin vuosisadan jälkipuoliskolla.

Aikakauden ankara kasvatuksellinen ja rangaistuksellinen toiminta oli omiaan vaikuttamaan 1700-luvun jälkipuoliskolla kehruhuoneelle tuomittujen kokemushorisonttiin. Tutkielman prosopografisesti kerätyn aineiston pohjalta havaittiin, että vuosina 1780–1789 yhteensä 68 suomalaistaustaista naisvankia lähetettiin Långholmenin kehruhuoneelle kärsimään rangaistuksia määräaikaistuomioista aina elinkautistuomioon asti. Tästä joukosta suurin osa oli lapsenmurhan tehneitä naisia, ja heidät sijoitettiin suurimmalta osin samaan kuritushuoneeseen. Sijoittelu mahdollisti suomalaistaustaisten naisten arkipäiväisen toiminnan samassa huonetilassa. Kolmen lähemmin tutkitun tapauksen, muiden naisvankien toiminnan sekä tutkimuskirjallisuuden tietojen perusteella ankarissa olosuhteissa oli myös mahdollisuuksia nostaa asemaansa ja saada hyötyä, mikäli naisvangilla oli siihen tarvittavia ominaisuuksia. Kehruuhuoneessa selviämisen kannalta merkittävin tekijä oli kyky työskennellä ahkerasti ja vähintään tiukat ja raskaat minimivaatimukset saavuttaen. Tämä lähtökohtaisesti asetti nuoremmat ja terveemmät vangit etusijalle. Tutkielma osoittaa, että kehru- ja kuritushuoneessa oli kuitenkin omia kannustimia, ja siellä saattoi myös paremmilla työsuoritteilla pystyä vaikuttamaan elintasoonsa. Ylimääräiset työtehtävät mahdollistivat lisätienestejä, joiden avulla ostettiin ruokaa ja hyödykkeitä. Paremmat työmahdollisuudet sekä

saavutetut lisätyötehtävät kehruhuoneessa loivat myös parempia elinolosuhteita ja laajempaa kokemushorisonttia.

Tutkielmassa lähestyttiin naisvankien kehruhuonekokemuksia ja kokemushorisonttia tarkastelemalla sekä tilaa, materiaalisuutta että yhteisöjä, arkista toimintaa ja toimijuuksia. Kokemukset koostuivat siten sekä fyysisistä, henkisistä että sosiaalisista tekijöistä. Tilassa tapahtuva kokemus muotoutui fyysisen ympäristön olosuhteista ja aistikokemuksista. Fyysisesti koettu ympäristö loi tunnekokemuksia nähtynä, kuultuna ja aistittuna, ja siten kokeminen sisälsi myös materiaalisuuden ulottuvuuden. Fyysiseen kokemukseen lukeutui esimerkiksi kaikenlainen kipu, jota vangit yhtäläisesti joutuivat kokemaan esimerkiksi kovan työnteon aiheuttamien vammojen ja kehon vaurioiden muodossa. Epämiellyttäviä kokemuksia lisäsivät entisestään ahtaus, huono ilma, nälkä ja kylmyys, jotka tuottivat sekä kärsimystä että – monien infektioiden kautta – sairauden tuntoa. Pakkotyö epämiellyttävissä olosuhteissa voimisti kurjuutta entisestään venyttämällä fyysisen jaksamisen ja kehon kokemusten rajoja toisinaan äärimmilleen. Naisvankien kokemushorisonttiin lukeutuivat myös käytössä olevat rangaistusmenetelmät, kuten nahkapiiskalla piiskaaminen.

Vaikka kehruhuone näyttäytyy äärimmäisen kurjana paikkana, oli sielläkin mahdollista päästä aika ajoin irti raskaasta ja työntäyteisestä arjen ympäristöstä. Tällaisia fyysisesti ja henkisesti vapauttavia tiloja olivat ainakin kirkko, rukoushuone, pesutupa ja todennäköisesti jopa sairastupa, jotka mahdollistivat tauon työn tekemisestä ja tuottivat yhteisöllisyyden kokemusta eri ympäristössä. Kehruuhuoneen synnyttämät kokemukset eivät täten olleet ainoastaan negatiivisia; myös positiiviset elämykset ja havainnot syntyivät eri kehruhuoneen tiloissa aistien ja äänien, hajujen ja makujen kautta. Ruokailu, kirkossa käynti, virret, rukoukset ja esimerkiksi pesutuvan hetkellinen puhtauden tunne tarjosivat toisinaan omaa erityistä kokemusmaailmaansa ja tunteiden turvapaikkoja. Yhteisöissä luotiin myös alayhteisöjä, jotka olivat omia pienempiä työryhmiä, joissa saattoi ilmaista tunteitaan vapaammin.

Kehruuhuoneessa olevat säännöt rajoittivat ja ohjasivat sallittuja tunneilmaisuja. Se vaikutti toimijuuden rajoihin, mutta toisaalta tarjosi naisvangeille uusia vaikuttamisen näkymiä sekä henkisesti että sosiaalisesti. Naisvangit määrittelivät uusia säännöstöjä omissa yhteisöissään ja testasivat tunteiden, kokemuksen ja toimijuuden yhteensopivuutta kehruhuoneolosuhteissa muodostamalla yhteisöjä, jotka jakoivat samoja arvoja tai vastustivat toisten vankien muodostamia valta-asetelmia. Säilynyt aineisto kertoo myös kehruhuoneella tapahtuvasta piinaamisesta ja väkivallasta. Näissä yhteisöissä tuotettiin monia kokemuksia, kuten pelon ilmapiiriä, mutta toisaalta myös välittämistä ja ystävyyttä.

Mikä merkitys kehruhuoneen kokemusympäristöllä, säännöillä ja tiloilla lopulta oli? Ne tuottivat yhteisölleen yhtä lailla toivoa kuin toivottomuutta. Tässä ympäristössä naiset hyötyivät vuorovaikutustaidoista sekä sosiaalisten merkitysjärjestelmien omaksumisesta. Kyky käyttää hyväksi kehruhuoneen henkilökuntaa tai muuta vankiyhteisöä tarjosi yhdenlaisia selviytymiskeinoja. Kokemushorisontti kattaakin ison monimerkityksisen mahdollisuuksien todellisuuden, jossa vangit pyrkivät kukin tavallaan selviytymään. Kehruuhuone pakkotyölaitoksena toteutti monenlaista valtaa. Perinteinen, ylhäältä alaspäin tuotettu rajallisen joukon käyttämä ylivalta sai rinnalleen myös vankien keskinäisessä vuorovaikutuksessa syntyneet ja alati muuttuvat valta-asetelmat. Toisinaan tähän alhaalta päin toteutettuun vallan verkkoon sotkeutui kehruhuoneen henkilökunta. Liittoutuminen esivallan kanssa osoittautui myös merkitykselliseksi tekijäksi, minkä vuoksi voidaan olettaa, että tällä tavoin naisvangit horjuttivat ja venyttivät kehruhuoneen omaa sääntöhierarkiaa.

Långholmenin kehruhuone tuotti suurta kärsimystä yhteiskunnan heikommassa asemassa oleville naisvangeille, mikäli he eivät pystyneet luovimaan ja hyötymään kannustimista ankarassa ympäristössä. Kaikesta kurjuudesta huolimatta Långholmenin kehruhuone oli kokemusympäristönä moniulotteinen, koska se rakensi kokemusyhteisölleen erilaisia suuntia toimijuuteen. Lähtökohtaisesti kehruhuoneen toimintaa leimasi pakko sekä velvollisuus työntekoon. Pakkotyö ja pakotettu alistuminen henkilökunnan valtaan olivat naisvankien kokemusyhteisöissä jaettuja kokemuksia. Pakkotyön tekemisen ohella kokemushorisontista voidaan havaita tavoitteellista toimijuutta. Naisvangeilla oli myös haaveita ja pyrkimyksiä saavuttaa parempaa tulevaisuutta. Sitä toteutettiin karkaamissuunnitelmina, karkausten toteuttamisena ja ylityön tekemisenä, joka toisinaan lyhensi määräaikaishankien vankeusaikaa. Kokemushorisontin näkökulmasta lankajalosteiden käsittely kehruhuonevankeudessa antoi myös mahdollisuuden erilaisten taitojen oppimiseen. Tällä oli merkitystä ammatillisten erikoistumiskykyjen jalostumisessa, etenkin silloin, kun naisvanki kykeni elättämään itsensä vankeusaikansa jälkeen käsitöitä tehden.

Yksilölliset luonne-erot ja kyvyt sopeutua muutoksiin vaikuttivat väistämättä yhteisön toimintaan, sisäiseen vallankäyttöön ja yhteistyöhön. Aikaisemmin saavutettu tietotaito hyödytti osittain, mutta oman aseman kohentamiseen ja elinpiirin hallitsemiseen tarvittiin myös hyviä vuorovaikutustaitoja, muuntautumiskykyä ja motivaatiota. Kukaan, joka saavutti olosuhteissa parempaa, ei voinut selvitä yksin eikä pohjata vain aikaisempaan oppimaansa vaan joutui verkostoitumaan, mukautumaan, ystävystymään sekä löytämään raskaasta arjesta voimaannuttavia jaettuja kokemuksia ja itseään tukevia tunne- ja kokemusyhteisöjä. Tutkielman tulokset ja päätelmät tukevat tunteiden ja kokemuksen historiassa esitettyjä argumentteja tunteiden ja kokemusten monivivahteisuudesta, mikä näkyy naisvankien toimijuuden kytkeytymisestä kehruhuoneella käytettävään valtaan.

Långholmenin kehruhuoneella tapahtuneet samanaikaiset muutosvaatimukset antavat aihetta perehtyä syvällisemmin työntekemisen ja selviytymisen välisiin näkökulmiin suuremman vertailuaineiston kautta. Tutkimustuloksia Tukholman Långholmenin kokemusyhteisön toiminnasta on hedelmällistä verrata muihin kehruhuoneperiaatteita toteuttaviin vankeuslaitoksiin varhaismodernina aikana. Erityisesti vallan jakautumisen ja vaikutusten sekä selviytymistä tukevien tekijöiden analyysi voisi antaa vertailukohtia myös modernille vankilatutkimukselle.

Lähteet ja kirjallisuus

I Alkuperäislähteet

A. Arkistolähteet

Kansallisarkisto, Helsinki (KA)

Turun ja Porin läänintilien tositekiriä 7735 (1785): 2474 ja 2564

Kansallisarkiston Digitaaliarkistossa: <https://astia.narc.fi/uusiastia/aineistot.html>
[Luettu 26.5.2022]

Suomen Sukututkimus Seura, Historiankirjat (HisKi)
<https://hiski.genealogia.fi/hiski/o74xl> [Luettu 6.6.2022]

Auran seurakunnan arkisto:

Aura rippikirjat 1766–1780 AP I Aa:2
<https://www.sukuhistoria.fi/sshy/sivut/jasenille/paikat.php?bid=27086&pnum=6>
[Luettu 6.6.2022]

Ikaalisten seurakunnan arkisto:

Ikaalisten kuolleiden luettelo 1765–1788 JK777
<https://www.sukuhistoria.fi/sshy/sivut/jasenille/paikat.php?bid=284&pnum=51>
[Luettu 13.6.2022]

Ikaalisten rippikirja 1748–1751 AP I A:a3
<https://www.sukuhistoria.fi/sshy/sivut/jasenille/paikat.php?bid=27133> [Luettu 13.6.2022]

Ikaalisten rippikirja 1777–1783 AP I Aa:8
<https://www.sukuhistoria.fi/sshy/sivut/jasenille/paikat.php?bid=27138&pnum=58>
[Luettu 25.10.2022]

Ikaalisten syntyneiden luettelo 1730–1764 JK777
<https://www.sukuhistoria.fi/sshy/sivut/jasenille/paikat.php?bid=286&pnum=18>
[Luettu 13.6.2022]

Ikaalisten vihittyjen luettelo 1738–1814 AP I Eb:2
<https://www.sukuhistoria.fi/sshy/sivut/jasenille/paikat.php?bid=25725&pnum=12>
[Luettu 13.6.2022]

Merijärven seurakunnan arkisto:

Merijärvi haudatut 1844, <https://hiski.genealogia.fi/hiski/yrgvw> [Luettu 17.8.2022]

Merijärvi rippikirjat 1788–1810 IK335-336 I Aa:2
<https://www.sukuhistoria.fi/sshy/sivut/jasenille/paikat.php?bid=10397&pnum=40>
[Luettu 25.5.2022]

Merijärven rippikirja 1811–1831 IK336 I Aa:3
<https://www.sukuhistoria.fi/sshy/sivut/jasenille/paikat.php?bid=10398> [Luettu 17.8.2022]

Pyhäjoen seurakunnan arkisto:

Pyhäjoki rippikirjat 1763–1768 MKO20-25 Aa 5

<https://www.sukuhistoria.fi/sshy/sivut/jasenille/paikat.php?bid=1953&pnum=112>

[Luettu 25.5.2022]

Pyhäjoki rippikirjat 1781–1787 MKO40-45 Aa 8

<https://www.sukuhistoria.fi/sshy/sivut/jasenille/paikat.php?bid=1869&pnum=163>

[Luettu 25.5.2022]

Salon seurakunnan arkisto:

Salon syntyneet-vihityt-kuolleet 1768–1820 JK888-889 I Ca:3

<https://www.sukuhistoria.fi/sshy/sivut/HisKi-digiarkisto.php?bid=6754&pnum=323>

[Luettu 30.5.2022]

Vaasan hovioikeuden arkisto (1688–1994):

Alistettujen asiain päätöstaltiot (1754–1979)

Di:21: Vaasan, Oulun ja Kuopion lääni (1786–1786)

Tiedostot: 199, 200, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280.

<https://astia.narc.fi/uusiastia/digitarkastelu.html?id=1878867460> [Luettu 30.5.2022]

Riksarkivet, i Stockholm (RA),

Justitiekanslern 1719–1974, Huvudarkivet, Fånglistor SE/RA/134/01/01/ E III cc/122, 123, 129, 130, 135, 136, 143, 144, 153, 154, 160, 161, 166, 167, 172, 178, 179, 184, 185.

Digitoituna Arkiv Digital AD AB (ArkivDigital) digitaalitietokannassa

NAD:SE/RA/1340101 <https://www.arkivdigital.se> [Luettu 20.2.2022]

Riksarkivet, i Stockholm (RA),

Kommerskollegium 420132: Fb 1, Kammarkontoret 1668–1907, Stockholms spinnhus' huvudböcker med verifikationer 1780–1789 SE/RA/420/32/3/F/fb/Fb1/15: 686, 16: 1324, 17: 1347 18: 1112, 19, 20: 1013, 21: 1694, 22, 23, 24: 894.

Kommerskollegium 420132: Fb 2, Supplerande räkenskaper på Stockholms spinnhus 1784–1790 SE/RA/420132/3/F/Fb/Fb2/1.

Nedre Justitierevisionen, Högsta domstolen SE/RA/1311 Justitierevisionen 1600 t – 1789 SE/RA/9107: Justitierevisions protokoll 1785, Justitierevisions utslagshandlingar 1785.

Ämnessamlingar, Miscellanea: Fångvård och spinnhus 1600 t –1800 t SE/RA/757/13/ vol. 2, 3, 4.

B. Painamattomat lähteet

Raes, Mirja (2003). *Kestin ja Alakestin sukua*. Sukuselvitys. Painamaton muistitietotutkimus. Ikaalinen.

II Tutkimuskirjallisuus

Aalto, Seppo (2006). “Väkivalta ja moraali”. Teoksessa Häggman, Kai & Kuisma, Markku & Markkola, Pirjo & Pulma, Panu & Kuosmanen, Riitta-Liisa & Forslund, Ritva (toim.). *Suomalaisen arjen historia 1: Savupirttien Suomi*. Espoo: Weilin+Göös, s. 229–251.

Bengtsson, Filippa (2011). *Om någon icke vill arbeta, så skall han icke heller äta: en rätthistorisk studie av arbetslöshet från medeltiden till 1885*. Painamaton tutkielma. Lund University. <https://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordOid=2335337&fileOid=2371501>

Boddice, Rob (2018). *The History of Emotions*. Cheshire: Manchester University Press.

Boddice, Rob (2022). *Tunteiden historia*. Alkuteos Rob Boddice, *A History of Feelings*. Tampere: Vastapaino.

Boddice, Rob & Smith, Mark (2020). *Emotion, Sense, Experience*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781108884952>

Chester, John (2022). ‘... or els to bridewell’: *The Different Roles Sustained by Coventry’s House of Correction, 1580–1680*. *Midland History*, vol. 47:1, s. 3–20.

Colwell, Tania M. (2017). “Emotives and emotional regimes”. Teoksessa Broomhall, Susan (ed.). *Early Modern Emotions: An introduction*. New York: Routledge, s. 7–10.

Duodecim, Terveyskirjasto.

<https://www.terveyskirjasto.fi/haku?q=keripukki> [Luettu 11.11.2022]

<https://www.terveyskirjasto.fi/ltt01732/konvulsio?q=konvulsio> [Luettu 20.8.2022]

<https://www.terveyskirjasto.fi/dlk00036/kouristukset?q=konvulsio> [Luettu 20.8.2022]

<https://www.terveyskirjasto.fi/haku?q=spasmi> [Luettu 20.8.2022]

<https://www.terveyskirjasto.fi/haku?q=vitamiinit> [Luettu 11.11.2022]

Elomaa, Hanna (2001). “Mikrohistoria johtolankojen jäljillä”. Teoksessa Immonen, Kari & Leskelä-Kärki, Maarit. *Kulttuurihistoria - Johdatus tutkimukseen*. SKS, Tietolipas 175. Helsinki: Karisto Oy kirjapaino, s. 59–74.

Englund, Viktor (2019). *Fångsamhället som inte skulle finnas: Överlevnad och anpassning i fängelse under åren 1890–1920*. Uppsala Universitet, *Studia Historica Upsaliensia* 267.

Foucault, Michel (1980). *Tarkkailla ja Rangaista*. Suomentanut Eevi Nivanka. Helsinki: Otava.

Förvaltningshistorisk ordbok – SLS. <https://fho.sls.fi/uppslagsord/4622/hallratt/> [Luettu 22.11.2022]

- Hagelin, Helena (2010). *Kvinnovärldrar och barnamord: Makt, ansvar och gemenskap i rättsprotocoll ca 1700–1840*. Göteborg: Institutionen för historiska studier.
<https://gupea.ub.gu.se/handle/2077/23414>
- Harjula, Minna & Kokko, Heikki (2022). ”The Scene of Experience”. *Digital Handbook of the History of Experience*. Suomen Akatemian Kokemuksen huippuyksikkö (HEX), Tampereen yliopisto. <https://sites.tuni.fi/hexhandbook/theory/the-scene-of-experience/>
- Henttonen, Emilia (2019). *Kolmen valtakunnan perillinen: Turun kehruuhuoneen arkiston asiakirjojen elinkaari ja asema tutkimuksessa*. Julkaisematon pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto.
https://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/146892/Henttonen_Emilija_opinnayte.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Karonen, Petri (2014). *Pohjoinen suurvalta: Ruotsi ja Suomi 1521–1809*. 4. uudistettu painos. Helsinki: SKS.
- Katajala-Peltomaa, Sari & Toivo, Raisa Maria (2004). ”Miten lähestyä pahaa? – Tutkimuksen lähtökohtia”. Teoksessa Katajala-Peltomaa, Sari & Toivo, Raisa Maria. *Paholainen, noituus, magia – kristinuskon kääntöpuoli: Pahuuden kuvasto vanhassa maailmassa*. Tampere: Tammer-paino Oy, s. 9–33.
- Katajala-Peltomaa, Sari & Toivo, Raisa Maria (2022a). ”Introduction: Religion as Historical Experience”. Teoksessa Katajala-Peltomaa, Sari & Toivo, Raisa Maria (toim.). *Histories of Experience in the World of Lived Religion*. Palgrave Studies in the History of Experience.
https://doi.org/10.1007/978-3-030-92140-8_1
- Katajala-Peltomaa, Sari & Toivo, Raisa Maria (2022b). ”Three Levels of Experience”. *Digital Handbook of the History of Experience*. Suomen Akatemian Kokemuksen huippuyksikkö (HEX), Tampereen yliopisto. <https://sites.tuni.fi/hexhandbook/theory/three-levels-of-experience/>
- Kekkonen, Jukka (1999). *Suomen oikeuden historiallisia kehityslinjoja*. Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisut. Helsinki: Hakapaino Oy.
- Kesksisarja, Teemu (2008). *Suomen ainoa sarjamurhaaja: Juhani Adaminpojan rikos ja rangaistus*. 1. painos. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Kiiski-Seiskari, Susan (2020). *Vimman vallasta käy tuskien tie: Maria Eerikintyttären oikeudenkäyntiprosessi kuolemantuomiosta armahdukseen 1700-luvun jälkipuoliskon Ruotsin valtakunnassa*. Julkaisematon kandidaatintutkielma. Tampereen yliopisto.
- Kilday, Anne-Marie (2007). *Women and violent crime in enlightenment Scotland*. Uusi painos. Suffolk: Boydell & Brewer Ltd.
- Kivimäki, Ville (2018). ”Sodanjälkeisiä hiljaisuuksia – Kokemusten, tunteiden ja trauman historiaa”. Teoksessa Marja Tuominen & Mervi Löfgren (toim.). *Lappi palaa sodasta – Mielen hiljainen jälleenrakennus*. Tampere: Kustannusosakeyhtiö Vastapaino Oy, s. 34–57.
- Kivimäki, Ville (2019). ”Reittejä kokemushistoriaan: Menneisyyden kokemus yksilön ja yhteisön vuorovaikutuksessa”. Teoksessa Annola, Johanna, Kivimäki, Ville & Malinen, Antti. *Eletty historia: Kokemus näkökulmana menneisyyteen*. Tampere: Vastapaino, s. 9–38.
- Kivimäki, Ville, Suodenjoki, Sami, Vahtikari, Tanja (2021). ”Lived Nation: Histories of Experience and Emotion in Understanding Nationalism”. Teoksessa Kivimäki, Ville, Suodenjoki, Sami, Vahtikari, Tanja (ed.). *Lived Nation as the History of Experience and Emotions in Finland, 1800–2000*. Palgrave Studies in the History of Experience, s. 1–28. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-69882-9>

Korhonen, Teppo (2006). ”Talonpoikaistalo keskiajalla ja uuden ajan alussa”. Teoksessa Häggman, Kai & Kuisma, Markku & Markkola, Pirjo & Pulma, Panu & Kuosmanen, Riitta-Liisa & Forslund, Ritva (toim.). *Suomalaisen arjen historia 1: Savupirttien Suomi*. Espoo: Weilin+Göös, s. 93–105.

Koskivirta, Anu (2001). ”Sisäinen vihollinen”: *Henkirikos ja kontrolli Pohjois-Savossa ja Karjalassa Ruotsin vallan viimeisinä vuosikymmeninä*. Helsinki: Helsingin Yliopistopaino.
<https://helda.helsinki.fi/handle/10138/19509>

Kuisma, Markku (2006). ”Rajamaa kahden valtapiirin välissä”. Teoksessa Häggman, Kai & Kuisma, Markku & Markkola, Pirjo & Pulma, Panu & Kuosmanen, Riitta-Liisa & Forslund, Ritva (toim.). *Suomalaisen arjen historia 1: Savupirttien Suomi*. Espoo: Weilin+Göös, s. 8–31.

Kukkola, Emilia (2015). *Nuori pahantekijä – Alaikäiset kuritushuonevangit 1800-luvun lopulla*. Julkaisematon pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.
https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/opinnaytekilpailu/kukkola_emilia_gradu.pdf

Laine, Katri (1935). *Otavalan pellavanviljely- ja kehruukoulu. Ruotsi-Suomen pellavanviljely- ja kehrupolitiikkaa 1700-luvulla*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kirjapaino Oy.

Laitinen, Riitta (2019). ”Materiaalinen kaupunki: Kodin tilat ja kaupunkiyhteisö 1600-luvun Turussa”. Teoksessa *Historiallinen Aikakauskirja*. Suomen Historiallinen Seura ja Historiain Ystävien Liitto, 117:2, s. 137–145.

Lennartsson, Rebecka (2019). *Mamsell Bohmans fall: nattlöperskor i 1700-talets Stockholm*. Kriterion, s. 241–300. <https://www.jstor.org/stable/j.ctv1vmnk7v> [Luettu 15.8.2022].

Letto-Vanamo, Pia (1991). ”Tuomioistuinmenettelyn historiaa – Rahvaan oikeudenkäytöstä valtiolliseen prosessiin”. Teoksessa Letto-Vanamo, Pia (toim.). *Suomen oikeushistorian pääpiirteet: Sukuvallasta moderniin oikeuteen*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, s. 28–65.

Letto-Vanamo, Pia & Ylikangas, Heikki (1981). ”Hajapiirteitä laillisen vapauden riiston ja sen toimeenpanon kehityksestä esiteollisena aikana”. Teoksessa Suominen, Elina (toim.). *Suomen vankeinhoidon historiaa – Osa 1: Katsauksia vankeinhoidon kehitykseen*. Helsinki: Karisto Oy, s. 37–84.

Liski, Virva (2020). *Vankileirin selviytyjät: tuhat naista Santahaminassa 1918*. Helsinki: Into Kustannus Oy.

London Lives 1690 to 1800 – Crime, Poverty and Social Policy in the Metropolis (2018).
<https://www.londonlives.org/static/HousesOfCorrection.jsp> [Luettu 4.4.2022]

Markkola, Pirjo (2002). *Synti ja siveys: Naiset, uskonto ja sosiaalinen työ Suomessa 1820–1920*. SKS Toimituksia 888. Tampere: Tammer-Paino Oy.

Miettinen, Tiina (2015). *Piikojen valtakunta: nainen, työ ja perhe 1600–1700-luvuilla*. Ensimmäinen painos. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.

Miettinen, Riikka (2018a). ”Maaseudun itselliset ja ”inhyses” hallinnollisena kategoriana”. Teoksessa Miettinen, Riikka & Viitaniemi Ella (toim.). *Reunamailla. Tilattomat Länsi-Suomen maaseudulla 1600–1800*. Helsinki: SKS, Historiallisia tutkimuksia 278, s. 205–263.

Miettinen, Riikka (2018b). ”Vaivaiset ja työttömät uuden ajan alun maaseudulla”. Teoksessa Miettinen Riikka & Viitaniemi, Ella (toim.). *Reunamailla. Tilattomat Länsi-Suomen maaseudulla 1600–1800*. Helsinki: SKS, Historiallisia tutkimuksia 278, s. 284–340.

Miettinen, Riikka (2021). ”Dis/abiliteetti ja vammaisuus yhteiskunnan ja kokemuksen tutkimuksessa”. Teoksessa Toivo, Raisa Maria & Miettinen, Riikka (toim.). *Varhaismodernin*

- yhteiskunnan historia: lähestymistapoja yksilöihin ja rakenteisiin*. Tallinna: Gaudeamus Oy, s.47–73.
- Moran, Dominique (2015). ”The Emotional and Embodied Geographies of Prison Life”. In Moran, Dominique. *Carceral Geography: Spaces and Practises of Incarceration*. Routledge, s. 29–42.
- Nygård, Toivo (1996). ”Uudenaikaisen valtion synty Ruotsiin”. Teoksessa Roiko-Jokela, Heikki (toim.). *Siperiasta siirtoväkeen: Murrosaikoja ja käännekohtia Suomen historiassa*. Jyväskylä: Kopi-Jyvä Oy, s. 31–46.
- Pajujoja, Jussi (1991). ”Varhaiset rikokset ja niiden rankaiseminen”. Teoksessa Letto-Vanamo, Pia (toim.). *Suomen oikeushistorian pääpiirteet: Sukuvallasta moderniin oikeuteen*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, s. 7–27.
- Randles, Sarah (2017). ”Materiality”. Teoksessa Broomhall, Susan (ed.). *Early Modern Emotions: An introduction*. New York: Routledge, s. 17–20.
- Rantanen, Annikki (1996). ”Kiertävä opettaja opettaa köyhänkin lasta – Kiertokoulut kirkonarkistojen kertomana”. Teoksessa Roiko-Jokela, Heikki & Pitkänen, Timo. *Kirkonkirjat paikallisyhteisön kuvaajina*. Jyväskylän Historiallinen Arkisto, vol. 2. Jyväskylä: Kopi-Jyvä Oy, s. 156–178.
- Rautelin, Mona (2009). *En förutbestämd sanning: Barnamord och delaktighet i 1700-talets Finland belysta genom kön, kropp och social kontroll*. Helsinki: Helsingin yliopistopaino.
<https://helda.helsinki.fi/handle/10138/19447>
- Reddy, William M. (2001). *The Navigation of Feeling: A Framework for the History of Emotions*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Riello, Giorgio (2018). *Cotton: The Fabric That Made the Modern World*. 3. painos. Cambridge: Cambridge University Press.
- Roiko-Jokela, Heikki (1996). ”Kirkko ja muuttuva yhteiskunta”. Teoksessa Roiko-Jokela, Heikki & Pitkänen, Timo. *Kirkonkirjat paikallisyhteisön kuvaajina*. Jyväskylän Historiallinen Arkisto vol. 2. Jyväskylä: Kopi-Jyvä Oy, s. 9–41.
- Rosenwein, Barbara H. & Cristiani, Riccardo (2018). *What is the History of Emotions?* Cambridge: Polity Press.
- Rudstedt, Gunnar (1972). *Långholmen: Spinnhuset och fängelset under två sekler*. Lund: Carl Bloms Boktryckeri A.-B.
- Rudstedt, Staffan (1989). ”Tjuvar, skalkar och fångvården i Stockholm”. Teoksessa Thim, Olle (red.). *I samhällets utkant. Ur Stockholms sociala historia*. Stockholm: Tidens Förlag. Folksam. Utbildningsradion. Repro och tryck, Tuna tryck AB, Eskilstuna, s. 215–241.
- SAOB. *Svenska Akademiens Ordbok*. <http://www.saob.se> [Luettu 2.11.2022]
- Savolainen, Panu (2017). *Teksteistä rakennettu kaupunki: Julkinen ja yksityinen tila turkulaisessa kielenkäytössä ja arkielämässä 1740–1810*. Turku: Sigillum Oy.
<https://www.utupub.fi/handle/10024/133891>
- Scott, James C. (1985). *Weapons of the Weak: Everyday Forms of Peasant Resistance*. Yale University Press.

Seppänen-Järvelä, Riitta, Åkerblad, Leena & Haapakoski, Kaisa (2019). ”Monimenetelmällisen tutkimuksen integroitavat strategiat”. *Yhteiskuntapolitiikka*. Vol. 84: 3, s. 332–339.
<https://www.julkari.fi/handle/10024/138276> [luettu 10.9.2022].

Sundström, Arne (1990). ”Ettusen år på Långholmen”. Teoksessa Kleberg, Carl-Johan (red.). *Långholmen: Den gröna ön*. Borås: Centraltryckeriet AB, s. 19–123.

Taussi Sjöberg, Marja (1986). *Dufvans fångar: Brottet, straffet & människan i 1800-talets Sverige*. Författarförlaget. Malmö: Grafica i Malmö AB.

Thim, Olle (1989). ”Ur Stockholms sociala historia genom fyra sekler” Teoksessa Thim, Olle (red.). *I samhällets utkant: Ur Stockholms sociala historia*. Eskilstuna: Tuna Tryck AB, s. 13–38.

Tieteen termipankki.

<https://tieteentermipankki.fi/wiki/Filosofia:humanismi> [Luettu 9.11.2022]

<https://tieteentermipankki.fi/wiki/Historia:merkantilismi> [Luettu 19.1.2022]

https://tieteentermipankki.fi/wiki/Nimitys:sosiaalinen_konstruktionismi [Luettu 7.3.2022]

<https://tieteentermipankki.fi/wiki/Kasvatustieteet:toimijuus> [Luettu 8.3.2022]

<https://tieteentermipankki.fi/wiki/Filosofia:valistusfilosofia> [Luettu 23.3.2022]

<https://tieteentermipankki.fi/wiki/Historia:vapaudenaika> [Luettu 27.4.2022]

Toivo, Raisa Maria (2006). ”Usko arjessa ja pyhässäkin”. Teoksessa Häggman, Kai & Kuisma, Markku & Markkola, Pirjo & Pulma, Panu & Kuosmanen, Riitta-Liisa & Forslund, Ritva (toim.). *Suomalaisen arjen historia 1: Savupirttien Suomi*. Espoo: Weilin+Göös, s. 175–191.

Toivo, Raisa Maria (2021), ”Kapitalismista kokemukseen eli uskon(non) merkitys yhteiskuntahistoriassa”. Teoksessa Toivo, Raisa Maria & Miettinen, Riikka (toim.). *Varhaismodernin yhteiskunnan historia: lähestymistapoja yksilöihin ja rakenteisiin*. Tallinna: Gaudeamus Oy, s.125–154.

Tyynilä, Markku (1991). ”Valtiosäännön ja keskeisten valtioelinten historiaa”. Teoksessa Letto-Vanamo, Pia (toim.). *Suomen oikeushistorian pääpiirteet: Sukuvallasta moderniin oikeuteen*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, s. 129–149.

Uotila, Merja (2014a). *Käsityöläinen kyläyhteisönsä jäsenenä. Prosopografinen analyysi Hollolan käsityöläisistä 1810–1840*. Jyväskylä: Jyväskylä University Printing House.

Uotila, Merja (2014b). ”Tavallisuuden tavoittelua – Prosopografia elämäkerrallisen tutkimuksen välineenä”. Teoksessa Hakosalo, Heini, Jalagin, Seija, Junila, Marianne, Kurvinen, Heini. *Historiallinen elämä: Biografia ja historiatutkimus*. SKS, Vantaa: Hansaprint Oy, s. 240–256.

Vainio-Korhonen, Kirsi (1998). *Käsin tehty – miehelle ammatti, naiselle ansioiden lähde. Käsityötuotannon rakenteet ja strategiat esiteellisessä Turussa Ruotsin ajan lopulla*. Historiallisia tutkimuksia 200. Helsinki: SKS.

Vainio-Korhonen, Kirsi (2018). *Musta-Maija ja Kirppu-Kaisa – Seksityöläiset 1800-luvun alun Suomessa*. Helsinki: SKS, Jelgava Printing House, Riika.

Vahtola, Jouko (2017). *Suomen historia: Kivikaudesta 2000-luvulle*. Uudistettu painos. Helsinki: Kustannusyhtiö Otava.

- Viitaniemi, Ella (2021). ”Varhaisen kansalaisuuden kehitys 1700-luvulla”. Teoksessa Toivo, Raisa Maria & Miettinen, Riikka (toim.). *Varhaismodernin yhteiskunnan historia: lähestymistapoja yksilöihin ja rakenteisiin*. Tallinna: Gaudeamus Oy, s.155–186.
- Vilkuna, Kustaa H. J. (1996) ”Kun hullujenhuoneeseen kerran joutuu, ei poispääsyä enää ole - Mielenheikkous, kehitysvammaisuus ja tartuntavaara 18. vuosisadalla”. Teoksessa Roiko-Jokela, Heikki & Pitkänen, Timo. *Kirkonkirjat paikallisyhteisön kuvaajina*. Jyväskylän Historiallinen Arkisto vol. 2. Jyväskylä: Kopi-Jyvä Oy, s. 213–250.
- Vilkuna, Kustaa H. J. (2006). ”Jokapäiväinen ravinto”. Teoksessa Häggman, Kai & Kuisma, Markku & Markkola, Pirjo & Pulma, Panu & Kuosmanen, Riitta-Liisa & Forslund, Ritva (toim.) *Suomalaisen arjen historia 1: Savupirttien Suomi*. Espoo: Weilin+Göös, s. 133–151.
- Warpula, Kirsi (2006). ”Perhe, suku ja elämänkaari”. Teoksessa Häggman, Kai & Kuisma, Markku & Markkola, Pirjo & Pulma, Panu & Kuosmanen, Riitta-Liisa & Forslund, Ritva (toim.). *Suomalaisen arjen historia 1: Savupirttien Suomi*. Espoo: Weilin+Göös, s. 198–215.
- Wernerman, Daniel (2017). *Att tala till väggen: Studie av inre kommunikation på Centralfängelset Långholmen och Centralfängelset Norrmalm 1880–1890*. Högskolan Dalarna, julkaisematon opinnäytetyö.
- Wieselgren, Sigfrid (1895). *Sveriges fångelser och fångvård från äldre tider till våra dagar*. Stockholm: P.A. Norstedt & Söner.
- Wirta, Kaarle (2021). ”Yrittäjäyys ja yhteiskunta 1600-luvulla”. Teoksessa Toivo, Raisa Maria & Miettinen, Riikka (toim.). *Varhaismodernin yhteiskunnan historia: lähestymistapoja yksilöihin ja rakenteisiin*. Tallinna: Gaudeamus Oy, s.187–214.
- Ylikangas, Heikki (1998). ”What happened to violence”. Teoksessa Lappalainen, Mirikka (toim.). *Five Centuries of Violence in Finland and the Baltic Area*. (Publications of the History of Criminality Research Project), Helsinki: Hakapaino, s. 7–128.

Liitteet

Liite 1.

Långholmenin kehruhuoneelle tuomitut suomalaiset naiset 1780–1789

Koosteessa on alkuperäislähteiden viitetiedot kehruhuoneelle tuomituista suomalaistaustaisista naisrikollisista (68 henkilöä).

Alkuperäisen arkiston säilytyspaikka on *Riksarkivet i Stockholm* (RA). Aineisto on digitoitu ja sen materiaalia on käytetty hyödyksi pro gradu -tutkielman tekemisessä. Aineisto löytyy *ArkivDigitalin* <https://www.arkivdigital.se> tietokannasta. Henkilöt eivät ole esitetyssä numerojärjestyksessä alkuperäislähteissä, vaan heidät on poimittu tutkielman aineistoon siinä järjestyksessä, kun tuomio on vankilistan mukaan varmistunut. Epäselvien tapausten varmistamiseksi on lisätty myös Långholmenin kehruhuoneen vankien työlistan tarkat viitetiedot. Lisäksi Mona Rautelin (2009) on tutkinut osittain samoja henkilöitä. Nämä tiedot ovat liitetty mukaan.

1. MORD. Ulfby. Pigan **Maria Michelsdotter**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 122 (1780) Bild: 30.
2. BARNAMORD. Eura Åminne. Qvinnan **Lena Michelsdotter**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 122 (1780) Bild: 50; ks. myös Rautelin (2009), s. 562. “30 par ris, en söndags offentlig kyrkplikt och 3 års tukthus i Stockholm.”
3. DELAGTIGHET I MORD/ I DRÅP. Somero. Pigan **Caisa Johansdotter**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 122 (1780) Bild: 101.
4. RYMD I FRÅN HÄCKET I STOCKHOLM. Kalikis, Kymmenegårds län. Qvinhjonet **Maria Pehrsdotter**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 122 (1780) Bild: 127, 143; “*Tukthusfånge barnamördeska Maria Persdotter, rymt från tukthuset i Stockholm.*”, “*30 par ris, en söndags offentlig kyrkplikt och livstids tukthus i Stockholm.*”, “Eventuellt samma person som nr 102.”. Rautelin (2009), 558–559, 563.
5. BARNAMORD. Sarijärvi. Qvinsperson **Sophia Sigfridsdotter**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 123 (1780) Bild: 15.
6. BARNAMORD. Cajana, Lajhela. Prästedottren, huspigan, hushållerskan **Helena Maria**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 123 (1780) Bild: 15,166.
7. BARNAMORD. Lappfjerd. Backstugu Karlensdotter **Maria Johansdotter**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 123 (1780) Bild: 17, 129.
8. BARNAMORD. Cuopio Sockn. Qvinspersonen **Anna Mardikatar**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 123 (1780) Bild: 176; E IIIcc: 129 (1781) Bild: 118.
9. BARNAMORD. Karislojo/ Åland. Qvinnan **Lisa** (And:dotter tai **Arvidsdotter**. Lisa Arvidsdotter kuitenkin 19.3.1781 kuljetetaan Ahvenanmaalta Tukholmaan). RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 122 (1780) Bild: 106; E IIIcc: 129 (1781) Bild: 21; Ks. myös Rautelin (2009), 563. ”*K. Maj:t 12.11.1780: dödsdom.*”
10. BARNAMORD. Letala. Bondehustrun **Anna Henricsdotter**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 129 (1781) Bild: 23.
11. BARNAMORD. Lovisa (?) **Sophia Henricsdotter**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 129 (1781) Bild: 171.
12. BARNAMORD. Kusamo. **Brita Larsdotter**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 130 (1781) Bild: 69.
13. BARNAMORD. Lapträsk. **Anna Mattsdotter**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 135 (1782) Bild: 175.

14. BARNAMORD. Mörskom. Bondedottren **Anna Mattsdotter**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 135 (1782) Bild: 83.
15. BARNAMORD. Borgå. **Maria Pettersdotter**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 135 (1782) Bild: 193.
16. BARNAMORD. Maria. Pigan **Maria Mattsdotter**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 143 (1783) Bild: 5, 18, 30
17. BARNAMORD. Kimito. Pigan **Stina Simonsdotter**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 143 (1783) Bild: 42; RA: Supplerande räkenskaper på Stockholm spinnhus 1784–1790, Stockholms Spinnhus Cassa Räkning, Arbets Utdrag för April Månad år 1784, no: 734, (kuritushuone) 7; Ks. myös Rautelin (2009), 564–565. “*K. Majj:t 18.7.1783: barnamördeskan: dödsdom.*”. Kuolemantuomio ei ollut lopullinen, sillä vankilistasta löytyy merkinnät:” *Sedan Kongl: Majjt:s Nådiga rescripten kommit d. 31 Julii är Hof Rättens utslag expedierat den 12. påföljande Augusti*”. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 143 (1783) Bild: 36, ” *Dömd til 30 par ris, 6 års tukthus arbete, hvartil hon afgåt.*”, ks. E IIIcc: 143 (1783) Bild: 42.
18. BARNMORD. Eura. Pigan **Brita Jacobsdotter**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 143 (1783) Bild: 26, 32.
19. BARNMORD. Birkala. Qvinnan **Maria Mattsdotter**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 143 (1783) Bild: 44.
20. BARNMORD. Cumo. Pigan **Walborg Olofsdotter**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc:143 (1783) Bild: 28, 39.
21. BARNAMORD. Ackas, Haudanniemi. Pigan **Beata Ericsson**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 143 (1783) Bild: 178.
22. BARNAMORD. Heinola. **Anna Simonsdotter**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 143 (1783) Bild: 209.
23. BARNAMORD. Jämsä. **Lisa Simonsdotter**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 143 (1783) Bild: 209; Ks. myös RA: Supplerande räkenskaper på Stockholms spinnhus 1784–1790, Stockholms Spinnhus Cassa Räkning, Arbets Utdrag för April Månad år 1784, no: 734, (huone) 6.
24. BARNMORD. Calajoki. **Christina “Stina” Johansdotter**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 144 (1783) Bild: 970, 1010; Ks. myös RA: Supplerande räkenskaper på Stockholms spinnhus 1784–1790, Stockholms Spinnhus Cassa Räkning, Arbets Utdrag för April Månad år 1784, no: 734, (kuritushuone) 7.
25. BARNAMORD. Wirmo. Bondedottren **Walborg Johs:dotter**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 153 (1784) Bild: 210, 500, 550; Ks. myös RA: Supplerande räkenskaper på Stockholms spinnhus 1784–1790, Stockholms Spinnhus Cassa Räkning, Arbets Utdrag för Martii Månad år 1786, no: 652, (kuritushuone) 7; Ks. myös Rautelin (2009), 565–566. “*6 års tukthusarbete i Stockholm.*”.
26. BARNAMORD. Kuopio län. Pigan **Ingeborg Olofsdotter Hapotar**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 153 (1784) Bild: 1110; Ks. myös Rautelin (2009), 566. “*6 års tukthus i Stockholm*”.
27. BARNAMORD. Sulkava. Torpardottren **Margreta Haikarin**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 153 (1784) Bild: 1930; Ks. myös Rautelin (2009), 566. “*Margareta Haukarama*”, “*2 års tukthus I Stockholm.*”.
28. BARNMORD. Sagu. Pigan **Stina Johansdotter**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 153 (1784) Bild:220, 350, 450, 510; Ks. myös Rautelin (2009), 566. “*6 års tukthusarbete i Stockholm.*”.
29. TWE GIFTA/ STÖLD/ RYMMANDE FRÅN SPINHUSET. Sveaborg (?) Qvinspersonen **Maria Christina Lund**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 135 (1782) Bild: 128; E IIIcc: 160 (1785) Bild: 830.

30. BARNAMORD. Töfsala. Bondedottren **Anna Jacobsdotter**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 160 (1785) Bild: 300; Ks. myös RA: Supplerande räkenskaper på Stockholms spinnhus 1784–1790, Stockholms Spinnhus Cassa Räkning, Arbets Utdrag för Martii Månad år 1786, no: 652, (kuritushuone) 7; Ks. myös Rautelin (2009), 566. “*6 års tukthus I Stockholm.*”.
31. MORD. Ikalis. Rusthållarehustrun **Maria Ericsson**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 160 (1785) Bild: 360; Ks. myös RA: Supplerande räkenskaper på Stockholms spinnhus 1784–1790, Stockholms Spinnhus Cassa Räkning, Arbets Utdrag för Martii Månad år 1786, no: 652, (kuritushuone) 7.
32. BARNAMORD. Pöytis. Pigan **Lisa Jöransdotter**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 160 (1785) Bild: 360, 500; Ks. myös RA: Supplerande räkenskaper på Stockholms spinnhus 1784–1790, Stockholms Spinnhus Cassa Räkning, Arbets Utdrag för Martii Månad år 1786, no: 652, (kuritushuone) 7; Ks. myös Rautelin (2009), 566. “*Livstids tukthusarbete.*”.
33. BARNAMORD. Lempälä. Pigan **Brita Jacobsdotter**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 160 (1785) Bild: 1520.
34. BARNAMORD. Jorois, Kuopio län. Qvinspersonen, torparedottren **Walborg Andersdotter Koskelain**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 160 (1785) Bild: 1630; E IIIcc: 161 (1785) Bild: 1970.
35. BARNAMORD. Helsingfors. Pigan **Eva Lax**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 160 (1785) Bild: 210; E IIIcc: 166 (1786) Bild: 1110.
36. BARNAMORD. Helsingfors. Pigan (**Maria**) **Stina (Christina) (Joh.dr.) Kerwolín**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 160 (1785) Bild: 210; E IIIcc: 166 (1786) Bild: 1110; Ks. myös RA: Supplerande räkenskaper på Stockholms spinnhus 1784–1790, Stockholms Spinnhus Cassa Räkning, Arbets Utdrag för Julii Månad år 1786, no: 1266, (kuritushuone) 7; Ks. myös Rautelin (2009), 566–567. “*2 års tukthus.*”.
37. BARNAMORD. Pemar. Pigan **Maria Mattsdotter**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 160 (1785) Bild: 640.
38. LAGTA LÖN DESS FOSTER. Pedersöre. Enkan **Beata Andersdotter**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 167 (1786) Bild: 900.
39. BARNAMORD. Pyhäjoki. Pigan **Lisa (Ericsson) Karikunlahti**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 167 (1786) Bild: 1150.
40. BARNAMORD. Pieksämäki. Pigan **Margareta Immotar**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 167 (1786) Bild: 2210.
41. BARNAMORD. Eura. Inhysingen **Brita Jansdotter**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 166 (1786) Bild: 80, 710; Ks. myös RA: Supplerande räkenskaper på Stockholms spinnhus 1784–1790, Stockholms Spinnhus Cassa Räkning, Arbets Utdrag för Martii Månad år 1786, no: 652, (kuritushuone) 7; Ks. myös Rautelin (2009), 567. “*Brita Andersdotter*”, “*8 års tukthusarbete i Stockholm.*”; Kehruuhuoneelta löytyy Brita Jansdotter- niminen henkilö.
42. BARNAMORD. Nykyrko. Inhysesstrun **Walborg Henricsdotter**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 166 (1786) Bild: 210, 710; Ks. myös RA: Supplerande räkenskaper på Stockholms spinnhus 1784–1790, Stockholms Spinnhus Cassa Räkning, Arbets Utdrag för October Månad år 1786 no: 1667, (kuritushuone) 7; Ks. myös Rautelin (2009), 567. “*Tukthusstraffet till två år.*”.
43. BARNAMORD. Åbo. Sjömansenkan **Lisa (Andersdr.) Tallgren**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 166 (1786) Bild: 500, 670; Ks. myös RA: Supplerande räkenskaper på Stockholms spinnhus 1784–1790, Stockholms Spinnhus Cassa Räkning, Arbets Utdrag för November Månad år 1786, no: 1873, (kuritushuone) 7.

44. BARNAMORD. Birkala. Pigan **Stina (Christina) Mattsdotter**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 166 (1786) Bild: 680, 730; Ks. myös RA: Supplerande räkenskaper på Stockholms spinnhus 1784–1790, Stockholm Spinnhus Cassa Räkning, Arbets Utdrag för November Månad år 1786, no: 1873, (kuritushuone) 7.
45. BARNAMORD. Savolax. Pigan **Lisa Samuelsdotter**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 166 (1786) Bild: 1370.
46. BARNAMORD. Randasalmi. Pigan **Maria Erotar**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 166 (1786) Bild: 2150.
47. BARNAMORD. Heinola. Hustru **Maria (Mattsdotter)**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 166 (1786) Bild: 2230. Vankilistassa sanotaan, että henkilö kuljetettu/kuljetetaan Tukholman kehruuhuoneeseen 7.11. *“Afförd til Stockholms tukthus 7.11.”*. E IIIcc: 166 (1786) Bild: 2230; Hän ilmestyy kehruuhuoneeseen aivan lokakuun lopulla. Samalla vankikydyillä tulee myös itsellisvaimo Walborg Henricsdotter Kalannista (ruots. Nykyrko). He ilmestyvät kuritushuoneeseen uusina tulokkaina, joiden työmäärät ovat lokakuun osalta vähäisiä. RA: Supplerande räkenskaper på Stockholms spinnhus 1784–1790, Stockholm Spinnhus Cassa Räkning, Arbets Utdrag för October Månad år 1786, no: 1667, (kuritushuone) 7.
48. BARNAMORD. Elimä. **Maria Jacobsdotter**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 166 (1786) Bild: 2600; Ks. myös RA: Supplerande räkenskaper på Stockholms spinnhus 1784–1790, Stockholm Spinnhus Cassa Räkning, Arbets Utdrag för April Månad år 1787, no: 1019, (kuritushuone) 7; Ks. myös Rautelin (2009), 567. *“6 års tukthusarbete.”*
49. BARNAMORD. Åbo. Pigan, Qvinnan **Anna Jacobsdotter**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 166 (1786) Bild: 930; E IIIcc: 172 (1787) Bild: 210; Ks. myös RA: Supplerande räkenskaper på Stockholms spinnhus 1784–1790, Stockholm Spinnhus Cassa Räkning, Arbets Utdrag för November Månad år 1787, no: 1874, (kuritushuone) 7; Ks. myös Rautelin (2009), 567. *“6 års tukthus i Stockholm.”*
50. BARNAMORD. Calajoki. Bondedottren **Maria Andersdotter Niskala**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 167 (1786) Bild: 1600; E IIIcc: 172 (1787) Bild: 1990.
51. BRÄNNVINS FÖRSÄLJNING. Åbo län. Backstuguhustrun **Hedvig Junnelia**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 172 (1787) Bild: 1940; Ks. myös RA: Supplerande räkenskaper på Stockholms spinnhus 1784–1790, Stockholm Spinnhus Cassa Räkning, Arbets Utdrag för Maj Månad år 1787, no: 1148, (kuritushuone) 7.
52. BARNAMORD. Libelitz. Pigan **Helena “Lena” Saukotar**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 172 (1787) Bild: 3410.
53. BARNAMORD. Lojo. Pigan **Anna Ericsson**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 178 (1788) Bild: 1100.
54. BARNAMORD. Säxmäki. Pigan **Caisa Isaacsdotter**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 166 (1786) Bild: 1910, 2210; E IIIcc: 178 (1788) Bild: 1910. (Kirjuri on erehtynyt patronymistä; kuvassa 1910 (1788) lukee Caisa *Johansdr.*, kuitenkin muut tiedot täsmäivät edellisten tietojen kanssa); Ks. myös RA: Supplerande räkenskaper på Stockholms spinnhus 1784–1790, Stockholm Spinnhus Cassa Räkning, Arbets Utdrag för Augusti Månad år 1788, no: 1293, (kuritushuone) 8).
55. BARNAMORD. Muhos. Deijan **Magdalena (Malin) Simonsdotter**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 179 (1788) Bild: 1420.

56. BARNAMORD. Jorois. **Stina (Mattsdotter) Itkotar**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 179 (1788) Bild: 2720.
57. BARNAMORD. Heinola. Barnamörderskan **Elin Kettu**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 178 (1788) Bild: 1630.
58. BARNAMORD. Heinola/ Nastola (?). Pigan **Maria Thom.dotter**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 178 (1788) Bild: 1700. 2280.
59. LÖS OCH VAHNARLIG. Tavastehus, Nylands län (?) Lösa qvinnan **Hedwig (Hedda) Sundström**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 178 (1788) Bild: 1940; RA: Supplerande räkenskaper på Stockholms spinnhus 1784–1790, Stockholm Spinnhus Cassa Räkning, Arbets Utdrag för November Månad år 1788, no: 1598, (huone) 4.
60. BARNMORD. Heinola. Qvinnan **Stina (Danielsdr) Keitarain (Kettarin, Ketäräin)**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 178 (1788) Bild: 2180.
61. BARNAMORD. Pielisjerfvi, Tohmajerfve. **Maria (Pettersdr.) Turutar**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 185 (1789) Bild: 2040.
62. BARNAMORD. Pöytis Pigan **Lisa Jacobsdotter**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 178 (1788) Bild: 850; E IIIcc: 184 (1789) Bild: 550, 630; Ks. myös Rautelin (2009), 569. ”3 års tukthus i Stockholm.”
63. BARNAMORD. Somero. Pigan **Maria Johansdotter**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 185 (1789) Bild: 220; Ks. myös Rautelin (2009), 568. ”4 tukthusarbete i Stockholm”.
64. BARNAMORD. Lapträsk. **Anna Pettersdotter**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 184 (1789) Bild: 2000.
65. LÖNLAGT SITT FOSTER. Cuopio. **Maria (Olofsdotter) Jutilar**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 179 (1788) Bild: 2780; E IIIcc: 184 (1789) Bild: 1490; Ks. myös Rautelin (2009), 568. ”2 års tukthusarbete.”
66. KYRKOTIUFNAD. Åbo. Qvinnan **Ulrica Rönberg**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 184 (1789) Bild: 810; RA: Supplerande räkenskaper på Stockholms spinnhus 1784–1790, Stockholms Spinnhus Cassa Räkning, Arbets Utdrag för December Månad år 1789, no: 105, (huone) 6.
67. BARNAMORD. Perno. Pigan **Anna Pehrsdotter**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 184 (1789) Bild: 1570; Ks. myös Rautelin (2009), 568. ”2 års tukthusarbete i Stockholm.”
68. DRÅP I DESS BARN. Sotkamo. Nybyggaredottren **Brita Johansdotter Kåmulatar**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 185 (1789) Bild: 1240, 1830.

Liite 2.

Långholmenin kehruhuoneelle tuomitut suomalaiset naiset 1780–1789, epäselvät tapaukset

Epäselviin tapauksiin lukeutuvat ne raskaista rikoksista tuomitut suomalaistaustaiset naisvangit, joiden lopullinen tuomio jää vankilistoista tavoittamatta. Henkilöt katoavat vankilistalta vailla lopullista tuomiota. Tähän joukkoon on laskettu myös ne, joiden tuomio siirtyy vuodelle 1790, eli tutkielman tarkasteluajan ulkopuolelle (1780–1789). Joukossa saattaa olla myös sellaisia, jotka kärsivät lopulta kuolemantuomion tai vähäpätöisemmän rangaistuksen, kuten vesileipärangaistuksen tai kuolivat vankeusolosuhteissa. Myös karkaaminen oli mahdollista, kuten selviäminen ilman rangaistusta. Luettelossa löytyy myös sairastuneita henkilöitä, joiden kohtaloa ei voida myöskään vankilistojen perusteella saavuttaa. Heidän tiensä saattoi lopulta päätyä Långholmenin kehruhuoneelle, Turun kehruhuoneelle tai muualle työvankeuteen, mm. linnoituksiin. Mona Rautelin (2009) on tutkinut osittain samoja henkilöitä. Tiedot ovat liitetty mukaan.

1. BARNAMORD. Jukujocki. Pigan **Anna Larsdotter Tarinen**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 123 (1780) Bild: 21.
2. BARNAMORD. Haliko. Pigan **Brita Mattsdotter**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 129 (1781) Bild: 32, 35; E IIIcc: 135 (1782) Bild: 4.
3. BARNAMORD. Nykyrckio. Bondedottren **Anna Johansdotter**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 135 (1782) Bild: 26, 43.
4. BARNAMORD. Ulvsby. Pigan **Hedvig Bosling**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 143 (1783) Bild: 16, 26.
5. BARNAMORD. Sysmä. Qvinspersonen **Brita Simonsdotter**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 153 (1784) Bild: 840; Ks. myös Rautelin (2009), 565. “7 dagars fängelse på vatten och bröd.”; Vankilistan mukaan henkilö lähtisi kehruhuoneelle: ”Afförd til Tuckhuset i Stockholm”. E IIIcc: 153 (1784) Bild: 840. Kuitenkaan häntä ei löydy kehruhuoneen työlistoilta ollenkaan.
6. BARNAMORD. Sibbo. Bondedottren, pigan **Anna Christina Ericsson**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 153 (1784) Bild: 960, 1140; ks. myös Rautelin (2009), 565. “Avförd till gärningsorten att undergå dödsstraff.”. Vankilistassa lukee näin: “den 12. afförd till gärnings orten i Sibbo at undergå straff.”. E IIIcc: 153 (1784) Bild: 1140. Rangaistuksen laatua ei ole eroteltu.
7. BARNAMORD. Rovesi. Qvinnan **Maria Jansdotter**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 160 (1785) Bild: 380.
8. BARNAMORD. Hollola. Qvinspersonen **Lena Henricsdotter**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 160 (1785) Bild: 1590.
9. ANGIFVEN FÖR TVÅ MORDBRAND. Tipasoja by, Sotkamo. Bondehustrun **Carin Klemetitär**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 161 (1785) Bild: 1520.
10. BARNAMORD. Karis/ Sveaborg (?) Hustru **Stina Söderman**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 166 (1786) Bild: 1090, 1130.

11. BARNAMORD. Mörskom. **Lisa Johansdotter**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 166 (1786) Bild: 2430, 2460, 2490. Henkilön kerrotaan lähteneen tietojen perusteella kehruuhuoneelle, mutta häntä ei Långholmenin kehruuhuoneen työlistoista löydy.
12. BARNAMORD ANGIFVEN. Libelitz. **Catharina Elisabeth Ekman**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 166 (1786) Bild: 2070.
13. BARNAMORD. Heinola. Barnamördeskan **Gretha Thomasdotter**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 166 (1786) Bild: 2020, 2400; Ks. myös Rautelin (2009), 567. "*Livstids spinnhus i Stockholm.*"; Henkilöä ei löydy kehruuhuoneen työlistoilta ollenkaan. Vankilissa lukee näin: "*Den 1. September ford til Åbo Spinnhus.*". E IIIcc: 166 (1786) Bild: 2020.
14. HÄST STÖLD. Sibbo. Rosengrens hustru **Eva Maria**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 172 (1787) Bild: 290, 330. Kuvasta 330 käy ilmi, että henkilö on tuomittu 2 vuodeksi kehruuhuonetyöhön. Ei ole tietoa tapahtuiko se Turun vai Långholmenin kehruuhuoneessa.
15. BARNAMORD. Pargas. Pigan **Maria Simonsdotter**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 178 (1788) Bild: 490.
16. BARNAMORD. Pumala. **Christina Lind**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 178 (1788) Bild: 2360, 2430, 2450.
17. MORD. Ulfsby. (Torpare) hustrun **Ulrica Mattsdotter**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 178 (1788) Bild: 490; E IIIcc: 184 (1789) Bild: 340. (Kuvassa 340 (1789) kerrotaan hovioikeuden langettamasta kuolemantuomiosta, jonka vuoksi henkilö on tuomioonsa tyytymätön. "D.20 Martii ankom kongl. hofR.ns Utslag hwar i hon är sänd at mista lif sitt. Därmed hon varit missnöjd.").
18. BARNAMORD. Åbo (?) Barnamörderskan **Christina Lithol**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 178 (1788) Bild: 890; E III cc: 184 (1789) Bild: 350. (Kuvassa 890 vuonna 1788 kerrotaan lähdön viivästymisestä "*Har ej för menföre i hafvet kunnat öfversändas til Stockholms Tuckthus.*" Kuvasta 350 vuonna 1789 selviää, että hänet on lähetetty Tukholmaan 9.3. "9. Martii afsänd til Stockholm". Henkilö löytyy kehruuhuoneelta, mutta vasta vuonna 1790 eli tarkasteluajan 1780–1789 ulkopuolelta.; Ks. myös RA: Supplerande räkenskaper på Stockholms spinnhus 1784–1790, Stockholm Spinnhus Cassa Räkning, Arbets Utdrag för April Månad år 1790, no: 760, (kuritushuone) 8; ks. myös Rautelin (2009), s. 568.
19. BARNAMORD. Åbo (?) Barnamörderskan **Anna Olsdotter**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 184 (1789) Bild: 360. Kuvasta 360 vuonna 1789 käy ilmi hänen viivästynyt lähtönsä, mahdollisesti sairastumisen vuoksi "*Har för menföre i hafvet ej kunnat afföras till Stockholm*". Kuitenkin Tukholmaan lähtö on merkitty 9.3. "9. Martii afsänd til Stockholm", mutta hän ei koskaan ilmesty Långholmenin työlistojen asiakirjoihin; Ks. myös Rautelin (2009), 568. "*ris och tukthus i Stockholm.*".
20. BARNAMORD. Åbo. Pigan **Ulrica Jöransdotter**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 184 (1789) Bild: 660, 820. (Kuvasta 660 vuonna 1789 käy ilmi rangaistus: 24 paria vitsoja, julkinen kirkkorangaistus sekä 4 vuotta työskentelyä kuritushuoneella. Kuvan 820 mukaan häntä ei ole voinut sairastamisen vuoksi rangaista, näin ollen jatkosta ei ole tietoa. "*För åkommen sjukdom har ej kunnat befordrags till straffets undergående*".
21. BEGÅNGIT BARNAMORD. Jämsä. Pigan **Eva Mathsdotter**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 184 (1789) Bild: 1750, 1790, 1820, 1870. Saapuu kehruuhuoneelle vuonna 1790, ks. esim RA: Supplerande räkenskaper på Stockholms

- spinnhus 1784–1790, Stockholm Spinnhus Cassa Räkning, Arbets Utdrag för Februarii Månad 1790, no: 514, (kuritushuone) 8; Ks. myös Rautelin (2009), 569. “3 års tukthus i Stockholm.”.
22. MORD. Nastola (?) Hustru **Anna Johansdotter**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 184 (1789) Bild: 2060, 2080. Lopullinen tuomio vuoteen 1790? Vankilistat puuttuvat Turun hovioikeuden osalta *DigitalArkivetista* vuodelta 1790.
 23. BARNAMORD. Christina. **Maria Peckonen**. RA: Justitiekanslern – 1794, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 184 (1789) Bild: 2080, 2100; Ks. myös Rautelin (2009), 568. ”*Ogift piga Maria Pehkonen.*”, ”*HO: 25.4 ris och tutkhus.*”; Henkilöä ei löydy kehruuhuoneelta. Lisäksi identifiointi on vaikeaa, koska sukunimi ei myöskään seuraa mukana. Epäselvää on, lähtikö henkilö ollenkaan Tukholman kehruuhuoneelle.
 24. BARNMORD. Christina. **Maria Nilsson**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 184 (1789) Bild: 2120, 2160; Ks. myös Rautelin (2009), 569–570. ”*K. Maj:t Utslaget saknas.*”.
 25. BARNAMORD. Vånå/ Wono, Tavastehus. Barnamördeskan **Lisa Eriksson**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 184 (1789) Bild: 1780. Lopullinen päätös puuttuu, menee vuoteen 1790?
 26. BARNAMORD. Heinola. **Maria Peckain**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 184 (1789) Bild: 1660, 1820, 1870, 1930. Lopullinen päätös puuttuu, annettu mahdollisesti vuonna 1790.
 27. BARNAMORD. Finströms Sockn, Svartsmara. Pigan **Maria Mattsson**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 184 (1789) Bild: 70; Ks. myös Rautelin (2009), 569. ”*HO: 29.7.1789: dödsdom. K. Maj:ts utslag saknas.*”.
 28. BARNAMORD. Heinola. **Susanna Henriksdotter**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 184 (1789) Bild: 1660, 1820, 1870, 1930, 2100. Lopullinen päätös puuttuu. Annettu mahdollisesti 1790.; Ks. myös Rautelin (2009), 569. ”*HO 22.6.1789: dödsdom.*”.
 29. BARNAMORD. Wasa län (?). **Regina Malitar**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 185 (1789) Bild: 2480. Lopullinen päätös puuttuu. Annettu mahdollisesti 1790.
 30. BARNAMORD. Wasa län (?) **Ingerborg Heldimoin**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 185 (1789) Bild: 2570. Lopullinen päätös puuttuu. Annettu mahdollisesti 1790.
 31. BARNAMORD. Randasalmi. **Brita Erotar**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 185 (1789) Bild: 2320, 2790. Lopullinen päätös vuonna 1790?
 32. BARNAMORD. Wasa län (?). **Helena Kähköin**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 185 (1789) Bild: 2730. Lopullinen päätös puuttuu. Annettu mahdollisesti 1790.
 33. BARNAMORD. Tavastehus (?). Mademoisellen **Hedwig Ulrica Hasper**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 185 (1789) Bild: 1890. Lopullinen päätös puuttuu, annettu mahdollisesti vuonna 1790.; Ks. myös Rautelin (2009), 568. ”*HO: Dom saknas.*”
 34. BARNAMORD. Mustasaari. Bondedottren **Brita Stina Pährsdotter**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 185 (1789) Bild: 840. Lopullinen tuomio puuttuu. Annettu mahdollisesti 1790.

Liite 3.

Kuolemaan tuomitut, teloitetut ja vankeudessa kuolleet suomalaiset naiset 1780–1789

Kuolemaan tuomittuihin, teloitettuihin ja vankeudessa kuolleisiin naisiin on koottu ne henkilöt, jotka saivat joko kuolemantuomion tai kuolivat epäselvissä olosuhteissa odotellessaan lopullista tuomiota tai siirtymistään kehruhuoneelle.

1. BARNAMORD. Evijärvi. Pedersöre. Bondedottren **Susanna Andersdotter**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 123 (1780) Bild: 15, 105, Ks. myös Rautelin (2009), 562. Rautelin mainitsee paikaksi Eräjärvi. Henkilö löytyy kuitenkin Evijärven tiedoista; Ks. esim HisKi. <https://hiski.genealogia.fi/hiski?fi>
2. BEGÅNGIT BARNAMORD. Uhleå. **Anna Andersdotter Nohrin**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 123 (1780) Bild: 45, 131; Ks. myös Rautelin (2009), 562.
3. MAN DRÅP. Liebelitz. Qvinnan **Anna Mutanen**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet E IIIcc: 123 (1780) Bild: 67, 115.
4. MORD. Letala. Soldata hustru **Maria Mattsdotter**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 122 (1780) Bild: 38, E IIIcc: 129 (1781) Bild: 8.
5. BARNAMORD. Helsingfors. Qvinsperson **Sara Caisa Lindström**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 122 (1780) Bild: 115, E IIIcc: 129 (1781) Bild: 81; Ks. myös Rautelin (2009), 563.
6. BARNAMORD. Hattula. Ogifta qvinnan **Anna Johansdotter**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 122 (1780) Bild: 91, E IIIcc: 129 (1781) Bild: 28, 31; Ks. myös Rautelin (2009), 562.
7. BARNAMORD. Kyrkslätt. Änkan **Maria Gustafsdotter**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 129 (1781) Bild: 72, 92.
8. BARNAMORD. Siikajoki. **Marjia/Marja Henriksdotter**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 130 (1781) Bild: 7, 79.
9. BARNAMORD. Lappträsk. **Helena Ersdotter**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 143 (1783) Bild: 193, 195; Ks. myös Rautelin (2009), 564. “Lena Eriksson Blomster”.
10. BARNAMORD. Pieksämäki. Q. konan, bondedottren **Anna Kandain**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 144 (1783) Bild: 510, 1390.
11. BARNAMORD. Cuopio, Tuofwilanlax. Tjänstepigan **Ingeborg Kuckonen/Kockotar**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 144 (1783) Bild: 580, 1390.
12. BARNAMORD. Cuopio. Pigan, qvinsperson **Christina Warotar**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 144 (1783) Bild: 1600, E IIIcc: 154 (1784) Bild: 1740.
13. MORD. Letala. Pigan **Lisa Michelsdotter**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 143 (1783) Bild: 39, E IIIcc: 153 (1784) Bild: 290.
14. BARNAMORD. Ittas. **Maria Simonsdotter**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 153 (1784) Bild: 1790, 1950; Ks. myös Rautelin (2009), 565.

15. BARNAMORD. Ilmola. Hushållerska **Engla Sophia Zwarnström**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 154 (1784) Bild: 1150; E IIIcc: 161 (1785) Bild: 50, 320.
16. BARNAMORD. Åbo. **Meir Ludwigsdotter**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 160 (1785) Bild: 210.
17. FÖRGIFVIT SIN MAN. Hauho. Bonde enkan **Brita Johansdotter**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 160 (1785) Bild: 1470, 1610.
18. BARNAMORD. Christina. **Anna Mändäin/Mändyn**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 166 (1786) Bild: 2580, 2610, 2630. (Kuvasta 2630 käy ilmi, että hän on kuollut 11.11.1786: “11 Novemb: 1786 af Led.”)
19. BARNAMORD. Uskela. Hushållerskan **Anna Ebba Eberharda Kahl**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 172 (1787) Bild: 150; Ks. myös KA: Salon syntyneet-vihityt-kuolleet 1768–1820. Henkilö on teloitettu 6.2.1788.
20. BARNAMORD. Lappfjerds. Nybyggaredottren **Anna Andersdotter**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 172 (1787) Bild: 1210, 1490.
21. BARNAMORD. Asikala. Lösa qvinnan. **Eva Johansdotter**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 178 (1788) Bild: 1530, 1850; Ks. myös Rautelin (2009), 568. “livstids tukthusarbete i Stockholm.”; Vankilistan mukaan henkilön kerrotaan menehtyneen. “Död den 12.”. E IIIcc: 178 (1788) Bild: 1850.
22. BARNAMORD. Tawastehus. Pigan **Walborg Hansdotter**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 178 (1788) Bild: 210, 390, 460.
23. BARNAMORD. Borgå. **Catharina “Caisa” Johansdotter**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 178 (1788) Bild: 2240, 2390; Ks. esim. HisKi, hänet on teloitettu Porvoossa 13.8.1788: <https://hiski.genealogia.fi/hiski/no7cc>
24. BARNAMORD. Nykarleby. Bondedottren **Catharina Thomedotter**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 179 (1788) Bild: 480, 610, 820.
25. BARNAMORD. Barnamördeskan **Eva Henriksdotter**. RA: Justitiekanslern – 1974, Huvudarkivet, Fånglistor E IIIcc: 178 (1788) Bild: 890; E IIIcc: 184 (1789) Bild: 300, 550.

Liite 4.

Långholmenin ruokalista vuonna 1786.

Sairaille ja terveille oli omat ruokansa. Päivässä oli kaksi lämmintä ateriaa, keskipäivällä (*middagen*) ja iltapäivällä (*aftonen*). Toinen aterioista oli pääosin valmistettu puurosta, kuten kaurapuurosta (*hafregryn*), ohrapuurosta (*korngryn*) tai jauhoista, kuten esimerkiksi vehnä jauhoista (*hvetemjöl*). Iltapäivän ateria oli joko silakkaa (*strömming*), silliä (*sill*) tai tuoretta lihaa (*färskt kött*) tai suolalihaa (*salt kött*). Jokaisella aterialla oli tarjolla myös juotavaa ja leipää. RA: Stockholms spinnhus' huvudböcker med verifikationer 1780–1789, 1786, no: 1694, fol. 246. Ruoka-ajoista ja -tavoista ks. myös Vilkuna 2006, 133–139, 145.

	FRISKA	SJUKA
Söndagar	Färskt Kött	Färskt Kött
	Hafregryn	Hafregryn
	Hvetemjöl	Hvetemjöl
Måndagar	Strömming	Korngryn
Torsdag	Korngryn	Rågmjöl
	Rågmjöl	Mjöl
	Sirap	
	Grötdricka	
Tisdagar	Salt Kött	Färskt Kött
Fredagar	Ärter	Hvetemjöl
	Hafregryn	
Onsdagar	Sill	Korngryn
	Korngryn	Hvetemjöl
	Hvetemjöl	Sötmjöl
	Sötmjöl	Smör
Lördagar	Kokdricka	Kokdricka
	Hvetemjöl	Hvetemjöl
	Sirap	Smör
	Sill	Sirap
		Extra Hafregryn till Soppa
	Bröd Kaka	Bröd Kaka
	Dricka	Dricka
	Extra bröd för gossarne	

Lähde: RA: Stockholms spinnhus' huvudböcker med verifikationer 1780–1789, 1786, no: 1694, fol. 246.